

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

BALTIK ÜLKELERİNİN NATO'YA KATILIMI VE RUSYA
FAKTÖRÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NURBANU OKTUTAN

BURSA – 2023

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**BALTIK ÜLKELERİNİN NATO'YA KATILIMI VE RUSYA
FAKTÖRÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NURBANU OKTUTAN

Danışman:

Doç. Dr. SEZGİN KAYA

BURSA – 2023

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı: Nurbanu OKTUTAN

Üniversite: Bursa Uludağ Üniversitesi

Enstitü: Sosyal Bilimler Enstitüsü

Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Bilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Tezin Niteliği: Yüksek Lisans Tezi

Sayfa Sayısı: Viii +108

Mezuniyet Tarihi:/...../ 2023

Tez Danışman(lar)ı: Doç. Dr. Sezgin KAYA

Baltık Ülkelerinin NATO'ya Katılımı ve Rusya Faktörü

Küçük devletler sistemi etkilemede güçlük çektikleri gibi sistemi etkileyebilen büyük devletlerin politikalarına karşı savunmasızdılar. Nitekim, daha Westphalian sistemden önce birçok büyük gücün çıkarları Baltık bölgesinde çatışmıştır. O dönemden günümüze kadar Baltık bölgesi ile ilgili çıkarları değişmeyen aktör ise Rus güçlerdir. 1. Dünya Savaşı zamanlarında ulus olma yönünde mücadele eden Baltık ulusu Alman güçlerinin işgalleri sonrasında ikiye bölünmüştür. Birçok unsura karşı bağımsızlıkları için mücadele vermek zorunda kalan Baltıklılar sonunda birer devlet olabilmişlerdir. Fakat 2. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Baltık bölgesi Alman ve Rus güçler arasında tekrar kalmıştır. Tarafsızlık politikası benimseyerek hayatta kalmayı uman Baltık devletleri Rus işgaline direnememişlerdir. Bu işgale karşı çıkacak büyük bir gücün desteğini alamayan Baltık devletleri Soğuk Savaş boyunca Sovyet Rusya'sının işgali altında yaşamışlardır. Soğuk Savaş'ın sonuna gelindiğinde tekrar bağımsızlık mücadelesi veren Baltıklılar yeniden birer devlet olduktan sonra Rus tehdidine karşı asla yalnız kalmamaları gerektiğini düşünmüşlerdir. Rus tehdidini dengelemek adına NATO'ya üye olma hedeflerini açıklayan Baltık devletleri için iki etken karşımıza çıkmıştır. Biri hala büyük güç kategorisine girebilecek olan Rusya'dır, diğeri ise Soğuk Savaş'ın galibi sayılabilecek ABD'dir.

Anahtar Kelimeler: Baltık Ülkeleri, NATO, Rusya, Küçük Devletler, Dengeleme

ABSTRACT

Name and Surname: Nurbanu OKTUTAN

University: Uludag University

Institution: Social Science Institution

Field: International Relations

Branch: International Relations

Degree Awarded: Master

Page Number: Viii + 108

Degree Date:/...../ 2023

Supervisor: Assoc. Prof. Sezgin KAYA

The Baltic States' Accession to NATO and The Russia Factor

Small states have difficulty in influencing the system and they are vulnerable to the policies of large states that can affect the system. Indeed, even before the Westphalian system, the interests of many great powers clashed in the Baltic region. The actor whose interests in the Baltic region have not changed since then is the Russian powers. The Baltic nation, which struggled to become a nation during World War I, was divided into two after the invasions of the German forces. The Baltic people, who had to fight for their independence against many elements, were finally able to become a state. However, with the start of World War II, the Baltic region was again between German and Russian forces. The Baltic states which hoped to survive by adopting a policy of neutrality, could not resist the Russian occupation. The Baltic states, which could not get the support of a great power to oppose this invasion, lived under the occupation of Soviet Russia throughout the Cold War. At the end of the Cold War, the Baltics, who struggled for independence again, thought that they should never be alone against the Russian threat after they became a state again. Two factors emerged for the Baltic states, which announced their goals of becoming a member of NATO in order to balance the Russian threat. One is Russia, which can still fall into the category of great power, the other is the United States, which can be considered the winner of the Cold War.

Key Words: Baltic States, NATO, Russia, Small States, Balancing

ÖNSÖZ

Araştırma konusunun seçilmesi dâhil çalışmanın her aşamasında bana yol gösteren Doç. Dr. Sezgin Kaya'ya çok teşekkür ederim. İngilizce Hazırlık dönemimden beri hiçbir zaman desteğini esirgemeyen Öğr. Gör. Hasan Şahin'e de teşekkür ederim.

Ayrıca maddi manevi her zaman desteklerini hissettiğim aileme çok teşekkür ederim.

NURBANU OKTUTAN
BURSA 2023

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	vi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

1.1 Neorealizm.....	4
1.1.1 Realist Paradigma ve Uluslararası İlişkiler.....	5
1.2 Neorealist Varyantlar	8
1.2.1 Güç Dengesi ve İttifaklar.....	10
1.2.2 Tehdit Dengesi.....	11
1.2.3 Güç Dengesine Yönelik Yaklaşımlar.....	12
1.3. Dış Politikada Temel Stratejiler.....	15
1.3.1 Dengeleme.....	15
1.3.1.1 İç Dengeleme/Dış Dengeleme.....	17
1.3.1.2 Negatif Dengeleme/Pozitif Dengeleme.....	18
1.3.1.3 Sert Dengeleme/ Yumuşak Dengeleme.....	18
1.3.1.4 Offshore Dengeleme/Onshore Dengeleme.....	19
1.3.1.5 Her Yerde Dengeleme (Omnibalancing).....	20
1.3.2 Peşine Takılma (Bandwagoning).....	21
1.3.3. Topu Başkasına Atma(Buck Passing).....	23
1.3.4 Tarafsızlık.....	24
1.3.5 Prangalanma(Chain- Ganging).....	25
1.3. Korunma(Hedging).....	26
1.4. Küçük Devletler.....	27
1.4.1 Tanımlar.....	28
1.4.2. Küçük Devletlerin Güvenlik Politikaları.....	31
1.4.3. Dengele mi Peşine Takılmak mı? Küçük Devletlerin Tercihleri... ..	32

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL GERİ PLAN VE GELİŞMELER

2.1 Baltık Bölgesi.....	34
2.1.1 Bölgenin Hristiyanlaşma Süreci	35
2.1.2 Büyük Kuzey Savaşı Öncesi Dönem	35
2.1.3 Baltık Devletleri'nin Kuruluşuna Giden Süreç.....	36
2.2 Baltık Ulus Devletleri	42
2.2.1 Bağımsızlıktan Sovyetlere Uzanan Süreç.....	42
2.2.2 Sovyetlerden Yeniden Bağımsızlığa: Soğuk Savaş Dönemi.....	47
2.2.3 Soğuk Savaş Sonrası Dönem NATO'ya Doğru.....	53
2.3 Baltık Devletleri'nin Tehdit Algılamaları.....	60
2.3.1. 2000 Yılı Askeri Doktrini ve Ulusal Güvenlik Konsepti.....	61
2.3.2 Rus Askeri Reformları 1900'ler 2000'ler başı.....	66
2.2.3 Nükleer Güç Olarak Rusya.....	69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NATO GENİŞLEMESİ

3.1 NATO'nun Açık Kapı Politikası.....	72
3.1.1 Rusya ile Anlaşarak mı Rusya'ya Rağmen mi?.....	73
3.1.2 NATO Rusya İlişkileri ve NATO Genişlemesi.....	74
3.1.3 NATO Genişlemesi'ne İlişkin Fikirler.....	78
3.1.4 Soğuk Savaş Sonrası İlk Genişleme.....	82
3.2 NATO ve Baltık Devletleri.....	84
3.2.1 Baltık Devletleri'nin NATO Üyeliğine İtiraz ve Destek.....	84
3.2.2 ABD Politikası'nın Baltık Devletleri'nin NATO Üyeliği'ne Etkisi..	88
SONUÇ.....	92
KAYNAKÇA.....	95

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ABM: Anti-Balistik Füze

AGİT: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

AK: Avrupa Konseyi

BALTBAT: Baltık Taburu

BALTDEFCOL: Baltık Savunma Koleji

BALNET: Baltık Hava Gözetimi

BALTRON: Baltık Deniz Filosu

BDT: Bağımsız Devletler Topluluğu

BİO: Barış için Ortaklık

BM: Birleşmiş Milletler

BMGK: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

CFE: Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması

IFOR: Uygulama Gücü

KAİK: Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi

KFOR: Kosova Gücü

MC: Milletler Cemiyeti

NATO: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

SFOR: İstikrar Gücü

SIPRI: Stokholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

START: Stratejik Silahların Azaltılması Antlaşması

ÜEP: Üyelik Eylem Plan

GİRİŞ

Uluslararası sistemi etkilemek için yeterli kapasiteden yoksun olan tüm küçük devletler gibi Baltık ülkelerinin de hayatta kalmak için sahip oldukları sınırlı sayıda stratejik tercih söz konusudur. Üstelik bu kategoride yer alan ülkeler stratejik tercihlerini kullanırken büyük güçleri dikkate alarak hareket etmek durumundadırlar. Bu bağlamda Baltık ülkelerinin her türlü dış politik tercihlerinde Rus faktörünü hesaba katmak zorunda oldukları söylenebilir. Zira hem Estonya, hem Letonya hem de Litvanya daha modern uluslararası sistemin ortaya çıkmasından önce Rus işgallerine uğramış ülkelerdir. Özellikle Büyük Kuzey Savaşları'ndan sonraki dönemde ilgili ülkelerin sürekli bir şekilde Rus tehdidine maruz kaldıkları görülmektedir. Uzun süren Rus işgalinin sona erişi ancak 1. Dünya Savaşı (1.D.S) ile son bulmuştur. İki savaş arası dönemi kapsayan bu ilk bağımsızlık dönemi, 2. Dünya Savaşı'nın (2.D.S.) başlamasıyla son bulmuştur.

Almanya ile Sovyetler Birliği arasındaki uyumun bozulmasını izleyen süreçte Baltık bölgesinde büyük güçler arası yeni bir rekabet dönemi başlamış ve ilgili ülkeler Rus ve Alman işgallerini yaşamıştır. Savaşa varan süreçte tarafsız kalarak güvenliklerini sağlamaya çalışan bölge ülkelerinin bu stratejilerinin başarısız olduğu görülür. Savaş sonrası dönemde Sovyetler Birliği'nin bir parçası haline getirilen bu ülkeler için Soğuk Savaşın bitimine değin sürecek yeni bir esaret dönemi başlamıştır. Bu işgale direnmek için cılız da olsa bir çaba gösteren bölge ülkelerinin o dönem itibariyle başta Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olmak üzere Batılı güçlerden umdukları türden bir destek göremedikleri söylenebilir. Dış destekten yoksun kalan ve bağımsızlıklarını kaybeden bölge ülkelerinin 1980'lerden itibaren ayrılık taleplerini dillendirmeye başladıkları görülür.

1990'ların başında gerçekleşen bağımsızlığın ardından bölge ülkelerinin yeniden Rus işgaline uğramamak adına çeşitli arayışlar içinde oldukları görülür. Bölge ülkelerinin üçü de tarafsızlığın Rus tehdidine karşı hayatta kalmanın bir yolu olamayacağı konusunda hemfikirdirler. Dolayısıyla Rus tehdidini

dengeleyebilecek alternatif arayışı, bir dışarıdan dengeleme biçimi olarak ittifak yönelimini dolayısıyla NATO üyeliğini gündeme getirmiştir. Türkçe literatürde Baltık ülkelerinin NATO'ya katılımının genellikle başka konular içerisinde ele alındığı, spesifik olarak bu ülkelere odaklanan bir çalışmanın bulunmadığı görülmektedir. Bu nedenle tez konusunun seçiminde Rus tehdidinin Baltık ülkelerinin NATO üyeliği üzerindeki etkisini inceleyen bir çalışma yapma fikri etkili olmuştur. Dolayısıyla çalışma, bölge ülkelerinin bağımsızlıklarını yeniden kazandıkları 1990'ların başından NATO'ya üye oldukları 2004 yılına değin uzanan zaman dilimiyle sınırlandırılmıştır. Çalışmada cevabı aranan temel soru ise küçük Baltık ülkelerinin güvenliklerini sağlamak için sahip oldukları yegâne seçeneğin NATO üyeliği olup olmadığıdır. Bu bağlamda ilgili ülkelerin örneğin tarafsızlık ya da peşine takılma gibi alternatif stratejiler neden yönelmediği anlaşılmaya çalışılmaktadır. Ayrıca çalışmada NATO üyeliğinin hangi stratejik gerekçelere dayandırıldığı da çalışmada sorgulanmaktadır.

Bu çerçevede ilk bölümde hem neorealizmin temel varsayımları ele alınmış hem de küçük devletlerin stratejilerine odaklanılmıştır. Buna ek olarak neorealizmin ittifak davranışlarını ve devletlerin stratejilerini açıklamada başvurduğu argümanlar incelenmiştir. Bunun dışında neorealist perspektiften bakmayan akademisyenlerin ortaya koymuş olduğu stratejiler, neorealizmin ortaya koyduğu argümanlar ile karşılaştırılabilmesi açısından aktarılmıştır. Ayrıca neorealist teorinin devletler konusunda yapmış oldukları kapasite ayırımı ve bunun sistemi etkilemede önemli yer tutması, sistemden etkilenme bakımından savunmasız olan Baltık devletlerinin NATO'ya girme süreci analiz edilirken teorik çerçevenin oturmasını sağlamıştır. Tehdidi Dengeleme konusunda küçük devletlerin Baltık devletleri özelinde neler yapabilecekleri sistem düzeyinde açıklanmaya çalışılmıştır. Neorealizmin öne sürdüğü yüksek politika alçak politika ayırımı Baltık devletlerinin eşzamanlı olarak AB ve NATO üyeliklerine başvurduğu sırada gelişen olayları analiz etmek için başvurulan bir argüman olmuştur.

Tezin ikinci bölümünde ise Baltık devletlerinin tarihi aktarılmıştır. Böylece Baltık devletlerinin stratejik tercihlerinin geçirdiği değişimin tarihsel olarak o dönemlerdeki yapılarla bağlantısı incelenmiştir. Nihayetinde küçük Baltık devletlerinin stratejik tercihlerinin ne yönde olduğunun anlaşılması amaçlanmıştır. Buna ek olarak küçük Baltık devletlerinin algıladıkları Rus tehditleri gerekçelendirilerek Baltık devletlerinin stratejik tercihlerine etkisi incelenmiştir.

Tezin son bölümünde ise NATO genişleme konusu hem ABD hem Rusya hem de Baltık devletlerini ilgilendiren bir konu olarak ele alınmıştır. Bunun amacı Baltık devletlerinin NATO'ya katılım sürecinde bahsedilen faktörlerin tümünden etkilenmesidir. Büyük bir güç olarak ABD uluslararası sistemde önemli bir etken olduğu gibi NATO içerisinde de öyledir. Bu noktada son bölümde Baltık devletlerinin NATO'ya giriş süreci, Rusya'nın NATO ile olan ilişkisi ekseninde ele alınmıştır. Bunun sebebi ise Rusya faktörünün, Baltık devletlerinin NATO üyeliği sürecine etkisini belirtmek ve dönemin yapısının özelliklerinin daha iyi açıklanmasını sağlamaktır. Ayrıca bu bölümde ABD politikasının da Baltık devletlerinin NATO üyeliği sürecine etkisi açıklanılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın kuramsal çerçevesi ise neorealizm öngörülerini doğrultusunda şekillendirilmiştir. Türkçe literatürde çok fazla ele alınmamış bir konu olan Baltık ülkelerinin NATO'ya üyelik sürecinin, daha ziyade büyük devlet davranışlarına önem verdiği bilinen bir kuramsal çerçeveye izah edilmeye çalışması önemlidir. Bu bağlamda neorealizmin küçük devletler için öngördüğü stratejik tercihlerin Baltık ülkeleri özelinde değerlendirilmeye çalışıldığı söylenebilir.

1.BÖLÜM

TEORİK ÇERÇEVE: NEOREALİZM

Uluslararası politika uzunca yıllar boyunca daha ziyade siyaset felsefecileri, tarihçiler ya da politikacılar tarafından üzerine düşünölen bir alan olmuştur. Fakat 20. yy.'ın başlarında Uluslararası İlişkiler'in ayrı bir disiplin olarak ortaya çıkışıyla birlikte bu durum büyük ölçüde değişmiştir. 1919 yılında Aberystwyth Üniversitesi'nde Woodrow Wilson kürsüsünün kurulmasıyla başlayan bu dönüşümün ardından 1920'lerde savaş, barış ve uluslararası işbirliği alanlarında çalışmaların yapıldığı pek çok enstitü ve bölüm kurulduğu görülür.¹ Uluslararası İlişkiler alanında çalışan ilk bilim insanlarının üç temel konuyu kendileri açısından öncelikli gördükleri söylenebilir.

Bunlardan ilki, 1.D.S'nin ana nedenleri ve eski düzenin yapısıyla ilgili sorunlardır. İkinci önemli konu ise savaştan çıkarılması gereken derslerin neler olduğu ve yeni savaşların nasıl önlenebileceğidir. Bu bağlamda yeni düzenin hangi temellere oturtulacağının da sorgulandığı görülür. Son olarak devletlerin, başta Milletler Cemiyeti (MC) olmak üzere, uluslararası kurumlara ve temel normlara uymasının nasıl sağlanabileceğinin sorgulandığı görülür. Bu sorulara yanıt olarak, Uluslararası İlişkiler'in ilk teorisi olarak da kabul edilen idealizm savaşın sebeplerinin kısmen uluslararası sistemin anarşik yapısından kısmen ise politikacıların yanlış anlamalarından ve hesaplamalarından kaynaklandığını öne sürmüştür. İdealistler ayrıca uluslararası ilişkilerin demokratikleştirilmesi suretiyle daha barışçıl bir düzenin oluşturulabileceğini savunmaktaydılar.²

Fakat bu düşüncenin 2.D.S.'ye varan süreçte yaşanan bazı gelişmeler nedeniyle çokça eleştirildiği görülür. Disiplinin ilk büyük tartışması olarak da adlandırılan realizm-idealizm ayrışması bu süreçte gerçekleşmiştir. Temel sorusu uluslararası barışın nasıl sağlanabileceği olan bu tartışmada realistlerin, idealistlerden farklı

¹ M. Kürşad Özekin ve Engin Sune, "Foundations of International Relations Theory", *Critical Approaches to International Relations*, ed. M. Kürşad Özekin ve Engin Sune (Holland: Brill, 2021), 1

² Scott Burschill ve Adrew Linklater, "The Foundations of International Relations", *Theories of International Relations* (New York: Palgrave Mcmillan, 2005), 7-8.

olarak, kötücül olduğunu savundukları insan doğasını referans alarak argümanlar geliştirdikleri görülür. Bu tartışmayı uluslararası politikayı bir güç ve çıkar mücadelesi olarak gören realistlerin kazandığı söylenebilir.³ Savaşa varan süreçte yaşanan ve Carr'ın 20 Yıl Krizi olarak tanımladığı gelişmeler ise realizmin disipline hâkim paradigma olmasını sağlayacaktı.

1.1.Realist Paradigma ve Uluslararası İlişkiler

1.D.S'nin ardından geleceğe yönelik olumlu bakış açısına sahip olan idealistler yeni bir savaşın çıkabileceğini öngörememişlerdir.⁴ Bu durum ise idealist isimlere yönelik eleştirileri beraberinde getirmiştir. E. H. Carr idealizmin varsayımlarına karşı çıkan ve onu eleştiren ilk isimdir. Carr'ın eleştirileri ve itirazları ile realizmin Uluslararası İlişkiler alanındaki temelleri de atılmıştır.⁵ Bu dönemden önce Thucydides, Machiavelli, Hobbes gibi isimler de düşünceleri ile realizmin öncüleri kabul edilmektedirler. Bu isimler realizme katkılarını bu teorinin felsefi temellerini atarak yapmışlardır.⁶ Realizmi Thucydides'e dayandıran düşünürlerin ana argümanı Thucydides'in Peloponnes Savaşı Tarihi eserinde tıpkı modern realist düşünürler gibi devleti baş aktör olarak kabul etmesidir.⁷ Bahsedildiği üzere realizmin kurucularından biri olan Carr da 20 Yıl Krizi kitabında bu isimlerin klasik realizmin argümanlarının şekillenmesinde büyük katkıları olduğunu belirtmiştir.⁸

Carr 'ı ve hatta klasik realizmin diğer kurucusu olan Morgenthau'yu etkileyen bir diğer isim Amerikalı Protestan ilahiyatçı Reinhold Niebuhr'dur. Hem Carr hem Morgenthau, Niebuhr'a realist gelenek üzerinde etki bıraktığı için borçlu olduklarını belirtmişlerdir. Niebuhr ahlaki gerçek ile politik gerçek arasındaki fark

³ Sezgin Kaya, "Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar", *A.Ü.S.B.F. Dergisi*, 63/3, (Temmuz-Eylül 2008), 87.

⁴ Mustafa Aydın, "Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", *Uluslararası İlişkiler*, 1/ 1 (Bahar 2004) ,34.

⁵ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma, Hegemonya ve İşbirliği*, (Bursa: MKM Yayıncılık, 2013), 151-153.

⁶ Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma, Hegemonya ve İşbirliği*, 141-151.

⁷ Karen A. Mingst-Ivan M. Arrenquin-Toft, *Essentials of International Relations*, (Canada: W.W. Norton & Company Inc, 2017) ,77.

⁸ Paul R. Viotti ve Mark V. Kauppi, *International Realitions Theory Realism, Pluralism and Beyond*, (U.S.A: Allyn and Bacon, 1999), 63.

ve bireyin bencil doğası hakkındaki düşüncüleri ile realizmin ahlaki boyutuna katkı sunmuştur.⁹

Hans Morgenthau da Niebuhr gibi insan doğası üzerinde de düşünmüştür. Morgenthau'nun ana argümanı bireyin doğasının kötücül olmasıdır. İnsan doğasına yönelik bu bakış açısı Morgenthau'nun uluslararası politikayı güç mücadelesi alanı olarak betimlemesine yol açmıştır.¹⁰ Morgenthau'nun görüşlerinde güç ve ulusal çıkar önemli bir yer tutmaktadır.¹¹ Ona göre uluslararası siyasetin temel amacı güç elde etmektir. Diğer amaçlara ulaşmak için de güç elde etmeye yönelik çabalamak gerekmektedir. Devletler gücü elinde tutmak, arttırmak gibi amaçlarla hareket etmektedirler.¹²

Neorealist düşüncenin kurucusu olan Waltz ve diğer akademisyenler de güç ve ulusal çıkarlar konusuna önem gösterirler.¹³ Fakat teorinin iki versiyonu arasındaki farklılık uluslararası siyasetin kusurlu oluşunu insan doğasına dayandırma argümanı ile başlamaktadır.¹⁴ Çatışmayı insan doğasına dayandırma argümanının kanıtlayabilmenin imkânsız oluşu gibi teoriye yöneltilen itirazlar klasik realizmin daha bilimsel versiyonunun doğmasına sebep olmuştur. Yukarıda bahsedilen güç ve çıkar kavramları realist teorinin her iki varyasyonunda da ortak olarak kabul edilmektedir. Fakat çatışma ve uluslararası siyasetin kusurlu olmasının dayandırıldığı nokta itibarı ile iki versiyon arasında farklılık söz konusudur.¹⁵ Tekrar klasik realizmin argümanlarına dönecek olursak, insan doğasına bakışın kötümser olması uluslararası siyasette çatışmaları kaçınılmaz kılmaktadır. Uluslararası arenayı bu şekilde betimleyen isimler için her ulus kendi

⁹ Jack Donnelly, *Realism and International Realitions*, (New York: Cambridge, 2004), 27.

¹⁰ Robert O. Keohane, *Realism, Neorealism and The Study of World Politics*, ed. Robert O. Keohane, (New York: Columbia University Press, 1986), 10-11.

¹¹ Robert Jervis, "Hans Morgenthau, Realism and the Scientific Study of International Politics", *Social Research* 1/4, (Kış 1994) , 856.

¹² Hans J. Morgenthau, *Politics among Nations The Struggle for Power and Peace*, (New York: Alfred A. Knoff, 1948), 13-21.

¹³ Jervis, "Hans Morgenthau, Realism and the Scientific Study of International Politics", 858.

¹⁴ Keohane, *Realism, Neorealism and The Study of World Politics*, 10-11

¹⁵ Sinem Akgül Açıkmeşe, "Uluslararası İlişkiler Teorileri Işığında Avrupa Bütünleşmesi", *Uluslararası İlişkiler* 1/1, (Bahar 2004), 15.

çıkarını gözetecek şekilde davranmak zorundadır.¹⁶ Haliyle realizmin öncelikli gündemi hep güvenlik olmuştur. Bu bağlamda özellikle askeri güvenlikle ilgili meseleler öncelikli alan olarak görülmektedir. Böylece ekonomi ya da ticaret gibi askeri olmayan konular daha tali niteliklidir. Anlaşılacağı üzere realizm uluslararası gündemi yüksek politika-alçak politika konuları şeklinde ikili bir ayırım ile ele almaktadır.¹⁷

Klasik realizm, rasyonel ve üniter olduğunu varsaydığı devleti temel aktör olarak kabul etmektedir.¹⁸ Devletler arasında hiyerarşik olarak birbirinden üstünlük söz konusu değildir. Elbette bir devlet diğer devletten daha güçlü olabilir fakat tüm devletlerin egemenliği aynıdır. Kısaca hiçbir devletin veya gücün hiyerarşik olarak üstün olmadığı bir durum olarak tanımlanan anarşi durumunda her devlet kendi kendine güvenmek zorundadır.¹⁹ Bu durumda klasik realistlerin işbirliğine yönelik bakışının olumsuz olması beklenmektedir. Her ne kadar işbirliği klasik realistler için imkânsız gözükse de bunun istisnasının olabileceği yani belli koşullarda işbirliğinin mümkün olduğunu düşünenler de vardır. Her iki ya da daha çok tarafı tehdit eden düşmanın gözükmesi işbirliğini mümkün kılabilir. Hem klasik realistler için hem de neorealistler için işbirliği böyle bir durumda geçici de olsa mümkün gözükmektedir.²⁰

Sonuç olarak bilimsel bir şekilde sınanmaya müsait olmayan Morgenthau'nun insan doğasının çatışmaların kaynağı olduğuna dair argümanı 1960'lar ve 1970'ler ile başlayan gelenekselci-davranışsalcı tartışmasında en çok sorgulanan meseledir. Kenneth Waltz tarafından da bu yaklaşım sorgulanmıştır. Waltz bunun yerine çatışmaların sorumlusunu uluslararası sistemin yapısının anarşik olması göstererek realizmi davranışsalcı bir boyutla ele almıştır.²¹

¹⁶ Robert Jackson ve Georg Sorensen, *Introduction to International Relations Theories and Approaches* (UK: Oxford University Press, 2013), 66.

¹⁷ Açıkmeşe, "Uluslararası İlişkiler Teorileri Işığında Avrupa Bütünleşmesi", 10.

¹⁸ Viotti, Kauppi, *International Relations Theory Realism, Pluralism and Beyond*, 55.

¹⁹ Viotti, Kauppi, *International Relations Theory Realism, Pluralism and Beyond*, 68-69.

²⁰ Açıkmeşe, "Uluslararası İlişkiler Teorileri Işığında Avrupa Bütünleşmesi", 10.

²¹ Nil Ş. Şatana, "Uluslararası İlişkilerde Bilimsellik, Metodoloji ve Yöntem", *Uluslararası İlişkiler*, 12/46, (Eylül 2016) 17-21.

1.2. Neorealist Varyantlar

Nerealizmin doğmasına gelenekselcilik-davranışsalcılık tartışması etki etmiştir. Uluslararası İlişkilerde o dönem kullanılan geleneksel yaklaşıma, bilimsel temele oturmadığı gerekçesiyle itiraz edilmektedir. Davranışsalcılığı benimseyen akademisyenler için tüm sosyal bilim alanlarında olduğu gibi Uluslararası İlişkilere de bilimsel bir yön kazandırabilmek için pozitivist bir anlayışın benimsenmesi gerekmektedir.²²

Davranışsalcılığın etkisinde olan Kenneth Waltz' Theory of the International Politics isimli eserini çıkarmasıyla neorealist anlayış ortaya çıkmıştır. Kenneth Waltz'ın eserinde devletlerin farklı kültürlere ve ideolojilere sahip olmasına rağmen nasıl benzer davranışlarda buldukları sorusu Waltz'ın temel çıkış noktasıdır. Bu soruyu Waltz uluslararası yapı devletlerin tüm bu farklılıklarına rağmen benzer davranışlar sergilemesinin altında yatan sebeptir şeklinde cevaplamıştır.²³ Devletlerin farklılıkların anarşik sistem içerisinde bir etkisi olmasının tek sebebi onların kapasiteleridir. Devletler kapasitelerine bakılarak ayrıma tabi tutulabilirler. Uluslararası sistemde belirgin bir şekilde etkisi görülenler ise büyük güçlerdir.²⁴ Kenneth Waltz da bu ayrıma giderek sistemin yapısının büyük güçler açısından tanımlanmaya devam edeceğini belirtmiştir.²⁵

Morgenthau büyük güçleri güç peşinde koşan ve saldırgan olarak tanımlarken Waltz bu görüşe katılmamaktadır. Bu durum ise Waltz'ın ve Morgenthau'nun çatışmayı insan doğası yerine uluslararası sistemin anarşik yapısına dayandırma konusundaki ayrışmalarından farklı bir konudur. Waltz Morgenthau'nun aksine devletlerin amaçlarının sistemde mevcut kalmak olduğunu ileri sürmüştür.²⁶ Ona göre aşırı zayıflık düşman saldırısına kapı açabileceği gibi aşırı güç de diğer devletleri o devlete karşı önlem almaya itebilir. Bunu devletler, kendi gücünü

²² Kaya, 'Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar', 87.

²³ Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma, Hegemonya ve İşbirliği*, 157.

²⁴ Jackson, *Introduction to International Relations Theories and Approaches*, 79-82.

²⁵ Kenneth Waltz, *Theory of International Politics* (USA: Waveland Pres, 2010), 88.

²⁶ John J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, (New York: W. W. Norton Company, 2021), 17-22.

arttırarak veya o devlete karşı birleşerek yapabilirler.²⁷ Waltz devletlerin aşırı güce sahip olmalarının aslında kendi aleyhlerine sonuçlanacağını söylemektedir. Waltz'ın bu görüşü, onun daha sonradan savunmacı realist olarak sınıflandırılmasına neden olmuştur.²⁸

Waltz'ın bu görüşlerine, yine neorealist olarak tanımlayabileceğimiz Stephen Van Evera, Jack Snyder gibi isimler de katılmaktadır.²⁹ Stephen Walt da saldırgan niyetlere sahip devletlerin diğerlerini kendilerine karşı denge oluşturma arayışına ittiğini belirtmektedir. Bu nedenle Walt da tıpkı Waltz gibi savunmacı realist olarak nitelendirilmektedir.³⁰ Walt açısından aşırı güç elde etmek ve saldırgan politikalar yürütmek var olan fırsatları tam tersine çevirebilmektedir.³¹ Ancak bu görüşün aksini savunanlarda mevcuttur. Bu görüş bağlamında Morgenthau'nun çizgisine yakın olan ve Mearsheimer gibi akademisyenlerce temsil edilen bu isimler saldırgan realistler olarak adlandırılmaktadırlar.³² Mearsheimer devletlerin hegemonya kurma içgüdüsüne sahip olduklarını savunmaktadır. Mearsheimer her devletin kendi bölgesinde hegemon olma isteğine sahip olduğunu belirtir.³³ Saldırgan realistler için hayatta kalmanın yolu ezici güce sahip olmaktan geçmektedir.³⁴

Savunmacı realistler herhangi bir devletin aşırı güç elde etmeye başlamasıyla birlikte diğer devletlerin bu gücü dengelemeye yönelik bir çaba içerisinde olacağını belirtir.³⁵ Zaten Waltz için devletleri işbirliği ve ittifak yapmaya iten motivasyon diğer devletlere karşı duyulan korkudan kaynaklanmaktadır.³⁶ İşbirliği ihtimalini beklenenin aksine Mearsheimer kesin bir dille reddetmez. Hatta zor

²⁷ Kenneth N. Waltz, "The Origins of War in Neorealist Theory", *The Journal of Interdisciplinary History* 18/4,(Bahar 1998), 616.

²⁸ John J. Mearsheimer, "Structural Realism", In *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, 72.

²⁹ Mearsheimer, , *The Tragedy of Great Power Politics*, 17-22.

³⁰ Stephen Walt, *The Origins of Alliances*, (USA: Cornell University Pres, 1987), 25-27.

³¹ Stephen Walt, "International Relations: One World, Many Theories", *Foreign Policy*, 110, (Bahar 1998) 31-32.

³² Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, 17-22

³³ Jackson, *Introduction to International Relations Theories and Approaches*, 79-82.

³⁴ Mearsheimer, *Structural Realism*, 72.

³⁵ Mearsheimer, 75.

³⁶ Waltz, "The Origins of War in Neorealist Theory", 620-621.

ortaya çıkan ve devam ettirilmesi güç bir süreç olarak görse de ittifak oluşturma ihtimalinin her zaman olduğunu o da kabul eder.³⁷

Kenneth Waltz da dâhil realist geleneğin tüm temsilcilerinin üzerinde en çok durduğu bir diğer konu güç dengesi ve ittifaklardır. Waltz açısından bir devlet tarafından kuvvet kullanılma ihtimali veya kullanılması söz konusu ise diğer devletlerin buna karşılık vermeye tek başlarına veya diğerleri ile ittifak yaparak hazır olmaları gerekmektedir.³⁸ Waltz açısından ittifak oluşmasında negatif bir etki olan ve devletler tarafından diğer bir devlete karşı ortak bir şekilde beslenen korku genellikle devletleri ittifak yapmaya itmektedir.³⁹ İttifak yapılarak güç dengesi oluşturulmaya çalışılmaktadır. Devletler de bu yolla hayatta kalabileceklerini düşünmektedir.

1.2.1. Güç Dengesi ve İttifaklar

Geçmiş oldukça eskiye dayanan güç dengesi kavramına Thucydides'in Pelopones Savaşını anlatırken yararlandığı açıklamalarında rastlanılmaktadır.⁴⁰ Atina ile Sparta ve müttefikleri arasında geçen savaşın nedeni Thucydides'e göre Atina'nın gücünün artmasından duyulan korkudur. Bu korku ile ayrıca Sparta ve müttefiklerinin Atina'ya karşı birleştiğini söyleyebiliriz. Bu noktada güç dengesinin bozulmasının hem savaşların çıkmasının sebebi hem de bu bozulmanın ittifakların oluşmasının bir etkeni olduğu şeklinde çıkarım yapılabilmektedir.⁴¹

Hedley Bull güç dengesinin açıklamasını yapmaya çalışan akademisyenlerden biridir. Kendisi hiçbir gücün bir diğerine üstün olmadığı durum ifadesiyle güç dengesini tanımlamıştır.⁴² Michael Sheehan güç dengesini ittifaklar ve baskı aracılığıyla diğer devletlerin güvenliklerini tehlikeye atacak kadar hiçbir devletin güçlenmesine izin verilmeyeceği şeklindeki tanımlamaları ifadelere yer

³⁷ Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, 51.

³⁸ Waltz, *Theory of International Politics*, 113.

³⁹ Waltz, "The Origins of War in Neorealist Theory", 620-621.

⁴⁰ Bock-Henneberg, *Theoretical Reflections on Stephen M. Walt's*, 5-6.

⁴¹ S. N. Jaffe, *Thucydides on the Outbreak of the War*, (UK: Oxford University Press, 2017), 16.

⁴² Hedley Bull, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, (New York: Palgrave, 2002), 97.

vermiştir.⁴³ Hans Morgenthau ise güç dengesini tanımlarken onun 4 farklı anlamına işaret etmiştir. Bunlar belirli durumlara yönelik politika, gerçek bir durum, neredeyse eşit güç dağılımı ve herhangi bir güç dağılımıdır.⁴⁴ Ernst Haas ise güç dengesine 8 farklı anlam yüklemiştir. 8 farklı anlamın içerisinde barış ve istikrar, istikrarsızlık ve savaş gibi birbirinin zıttı kavramların da bulunduğu görülmektedir.⁴⁵

Güç dengesi teorisinin temel argümanları büyük ölçüde realist teorisinin varsayımlarına dayanmaktadır. Sistemin anarşik oluşu ya da devletlerin uluslararası sistemin ana aktörleri olarak kabul edilmesi gibi bazı neorealist varsayımlar güç dengesinde kabul edilmektedir.⁴⁶ Neorealist akademisyenlerce güç dengesinin ana fikri konusunda ayrıma gidilmese de farklı yorumlarda bulunarak teoriye katkı yapan isimler mevcuttur. Walt güç dengesi teorisine farklı yorumlarda bulunarak tehdit zamanlarında dengeleme durumunu bizlere açıklamaktadır.

1.2.2. Tehdit Dengesi

Güç dengesini farklı bir şekilde okumayı tercih eden isimlerden biri olan Walt Waltz'dan farklı olarak güce karşı dengeleme ifadeleri yerine tehdide karşı dengelemeden bahsetmektedir. Walt'ın güç dengesi teorisinin geliştirilmiş hali olarak sunduğu tehdit dengesi teorisi güç dengesizliğinden ziyade tehdit konusu olduğu zaman dengelemeye gidileceğini öngörmektedir. Sadece gücün ana belirleyici olduğu güç dengesi teorisine itiraz Walt, zayıf gücün niyetleri ya da başka yönleri ile tehlikeli olduğu zaman bir devletin zayıf güce karşı daha güçlü olan ile dengeleme yapacağını belirtir.⁴⁷ Walt Güç dengesi teorisinde bu faktörün göz ardı edilmesini eksiklik olarak görmektedir. Bu etkenlerin coğrafi yakınlıktan,

⁴³ Michael Sheehan, *The Balance of Power History and Theory*, (New York: Routledge, 1996) s.3.

⁴⁴ Morgenthau, *Politics among Nations The Struggle for Power and Peace*, 125

⁴⁵ Ernst B. Haas, "The Balance of Power Prescription, Concept, or Propoganda?", *Realism Reader*, ed. Colin Elman ve Michael A. Jensen, (2014), 74-80

⁴⁶ Jack S. Levy ve William R. Thompson, "Hegemonic Threats and Great Power Balancing in Europe, 1495-1999", *Security Studies*, 14/1, 6-7.

⁴⁷ Stephen M. Walt, "Testing Theories of Alliance Formation: The Case of Southwest Asia", *International Organization*, 42/2, (İlkbahar, 1998), 279-281.

saldırganlık yeteneklerinden ve algılanan niyetlerden de etkilendiğini belirtir.⁴⁸ Toplam gücün de tehdit düzeyini etkileyeceğini belirten Walt onu diğer her şey eşit olduğunda bir devletin toplam kaynakları (örneğin nüfus, endüstriyel ve askeri yetenek ve teknolojik yetenek) ne kadar büyükse başkaları için oluşturulabileceği potansiyel tehdidin de o kadar büyük olacağından bahsetmektedir.⁴⁹ Walt yakın devletlerin de uzaktakilerden daha büyük bir tehdit oluşturduğunu diğer her şey eşit olduğunda devletlerin ittifak seçimlerini uzaktaki güçlerden ziyade yakındaki güçlerle yapma olasılığının daha yüksek olduğunu söylemektedir. Walt buna ek olarak büyük güç ile sınır paylaşan küçük devletlerin çok savunmasız olabileceğinden ve özellikle bu gibi devletlerin güçlü bir komşu karşısında dengeleme yerine peşine takılmayı (bandwagoning) tercih etmek zorunda kalabileceğinden bahsetmektedir. Fakat kendisi dengeleme davranışının peşine takılmadan daha yaygın olmasını beklediğini peşine takılmanın yalnızca tanımlanabilir koşullarda gerçekleşeceği ihtimalinin de altını çizer.⁵⁰

Sonuç olarak tehdit söz konusu olduğu zaman bunu dengelemeye yönelik davranışı açıklayan kavram Walt tarafından güç dengesinin geliştirilmesiyle açıklanmıştır. Güç dengesi konusundaki çalışmaları ile Waltz'ın düşünceleri aslında Walt ile uyumludur. Fakat Walt ve Waltz'ın düşüncelerini birbirinden ayıran şey dengelemenin altında yatan sebeptir. Walt tehditleri Waltz ise güç dağılımını sebep olarak göstermektedir. Yoksa her ikisi de dengeleme konusunda aynı düşünceleri paylaşmaktadırlar.⁵¹

1.2.3. Güç Dengesine Yönelik Yaklaşımlar

Güç dengesi teorisi konusunda ortaya çıkan farklı görüşlerden diğeri güç dengesinin kendiliğinden mi oluştuğu yoksa politika yapıcılar tarafından mı oluşturulduğu sorusuna verilen yanıtlardadır. Kissinger'ın başını çektiği ve güç dengesinin otomatik olarak değil ve politika yapıcıların hayatta kalmak için bilinçli olarak seçtikleri bir yol olduğu düşünülen kesimlere karşılık Walt'ın başını

⁴⁸ Walt, "Testing Theories of Alliance Formation", 279-281.

⁴⁹ Walt, , *The Origins of Alliances*, 21-23.

⁵⁰ Walt, *The Origins of Alliances*, 23-29.

⁵¹ Steve Yetiv, "The Travails of Balance of Power Theory: The United States in the Middle East" *Security Studies*, 15/1, (Ağustos 2010), 71.

çektığı ve güç dengesinin politika yapıcılarının güç dengesini amaçlasın veya amaçlamasın her halükarda oluşacağını savunanlar da mevcuttur.⁵² Quester da Waltz ile birlikte güç dengesinin devletlerin amacı olsun veya olmasın gerçekleşeceğini söylemektedir.⁵³ Morgenthau'nun görüşleri ise bu iki görüşün birleşimi gibidir. Morgenthau uluslararası politikada güç dengesi oluşumuna karşı bir eğilim olduğunu kabul ederken buna ek olarak politika yapıcılara da güç dengesini sürdürmek için tavsiyelerde bulunmuştur.⁵⁴

Organski güç dengesinin korunmasına ilişkin politika yapıcılara verdiği tavsiyeler nedeniyle aslında Kissinger gibi düşünen bir isim olarak değerlendirilebilmektedir. Organski silahlanmanın, toprak ele geçirmenin, ittifaklar kurmanın, diğer ulusların iç işlerine müdahale etmenin ve böl ve yönet tekniklerinin önemine dikkat çekmiştir.⁵⁵ Organski güç dengesi yaratmanın en ideal fakat hayata geçirmesi imkânsız olan yolunun mevcut tüm güçlerin eşit olduğu ortam yaratmak olduğu sonucuna varmıştır. Fakat Organski'nin değindiği üzere bu yolun imkânsız olması onu ikinci en iyi yolu bulmaya itmiş ve bu yolun da ittifaklar oluşturmak olduğu sonucuna varmıştır. Organski devletlerin kendi içindeki çabalarıyla güçlerini arttırmalarının olası olduğunu söylese de ittifaklar kurarak bunu daha hızlı yapmalarının onlara avantaj sağlayacağını belirtmiştir.⁵⁶ Organski A Devletinin güç dengesini tehdit edecek kadar güç elde ettiğinde A devletinin rakibi sayılacak B devletinin C devleti ile birlikte A devletini dengelemeye çalıştığını belirtir. B ve C devleti burada bir ittifak içerisinde bir araya gelmektedirler.⁵⁷

Stephen Walt da devletlerin kendilerine hâkim olabilecek ve kendilerinden daha güçlü olan devletleri engellemek için ittifak kurdukları inancının güç dengesi teorisinin kalbinde yattığını söylemektedir.⁵⁸ Morgenthau da güç dengesinin bir

⁵² Viotti ve Kauppi, *International Relations Theory Realism, Pluralism and Beyond*, 72-74

⁵³ Kenneth Waltz ve George H. Quester, "Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi", çev. Ersin Onulduran, *Ankara Siyasal Bilimler Fakültesi*, (1982), s.44.

⁵⁴ Viotti, Kauppi, *International Relations Theory*, 72-74.

⁵⁵ Sheehan, *The Balance of Power History and Theory*, 54.

⁵⁶ Sheehan, *The Balance of Power History and Theory*, 54-55.

⁵⁷ A. F. K. Organski, *World Politics*, (New York: Alfred A. Knopf, 1958), 276.

⁵⁸ Walt, *The Origins of Alliances*, 18-19.

ulus veya ulus ittifakı ile başka bir ittifak arasındaki ilişkide var olduğunu söyleyerek ittifakların güç dengesindeki önemine dikkat çekmiştir.⁵⁹ Güç dengesini ele alan akademisyenlerin çoğunun aynı düşündükleri nokta sürekli hegemonyanın her zaman karşılaşılan bir şey olmadığı ve bir devlete karşı dengeleyici ittifakın ortaya çıkacağını düşünmektedirler.⁶⁰

Güç dengesinin 2 faydalı sonucuna değinen Organski ilk olarak güç dengesinin küçük ulusların bağımsızlıklarını koruduklarını ve ikinci olarak da güç dengesinin barışı sağladığını öne sürmüştür.⁶¹ Morgenthau tüm devletlerin güç peşinde koştuğunu ve böyle bir mücadele sonucu olarak hegemon devletin ortaya çıkmamasını güç dengesine bağlamaktadır.⁶² Genel ve yerel olarak ayrıma gidilen güç dengesi kavramında hakim denge ile alt dengeler şeklinde de ayrıma gidilmektedir. Bull buna örnek olarak Soğuk Savaş dönemi boyunca SSCB ile ABD arasındaki güç dengesinin hakim denge iken, örneğin Orta Doğu bölgesindeki dengenin yerel denge olduğunu ve yerel dengenin de hakim dengeye tabi olduğunu söylemiştir. Kısaca Orta Doğu bölgesindeki yerel dengenin ABD ile SSCB arasındaki dengeye tabii olduğu ve ondan etkilendiği belirtilmiştir.⁶³

Güç dengesinin spesifik olarak devletlerin nerede ne zaman nasıl davranacağını söyleyememesi şeklindeki eleştiriye Waltz ve Quester güç dengesi teorisini yer çekimi teorisine benzeterek cevap verirler. Onlar açısından yer çekiminin yere düşen yaprağın yönünü tam olarak açıklayamaması gibi güç dengesi teorisinin de bu soruları açıklayamaması doğal bir durumdur. Tüm teoriler bir noktaya odaklandıklarında bazı ayrıntıları açıklamada güçlük çekebilirler. Waltz ve Quester için her kuram bazı konuları ele alırken bazı konulara net olarak cevap verememektedir.⁶⁴

⁵⁹ Morgenthau, *Politics among Nations The Struggle for Power and Peace*, 137.

⁶⁰ Levy, "Why Do Great Powers Balance Against and When?", 35-37

⁶¹ Organski, *World Politics*, 279-280.

⁶² Morgenthau, *Politics among Nations The Struggle for Power and Peace*, 77.

⁶³ Bull, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, 98-99.

⁶⁴ Waltz ve Quester, "Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi", 47

1.3. Dış Politikada Temel Stratejiler

Uluslararası İlişkiler alanında çalışan teorisyenler devletlerin seçim yapmaları gerektiği zaman hangi tercihlerde bulduklarını incelemektedirler. Bu araştırmalarında da devletlerin neye göre ve neyi önceleyerek bu tercihleri yaptıkları sorusu oldukça önem taşımaktadır. Devletlerin tercih ettikleri stratejileri anlamak için akademisyenler çalışmalarında tarihten ve güncel örneklerden yararlanmaktadır. Bu şekilde akademisyenler stratejiler hakkında argümanlar oluşturmuştur. Özellikle realist gelenekten gelen akademisyenlerin bu konuya ayrıca önem verdiği görülmektedir. Walt, Carr ve Morgenthau gibi isimlere atıfta bulunarak realist gelenekte devlet politikalarının, stratejilerinin önemli bir yer tuttuğunu gösterir. Walt, Waltz'ın teorisinin sistemi oluşturan birimler (devletler) hakkında oldukça önemli ve büyük şeyleri açıkladığını belirtir.⁶⁵ Zaten devleti baş aktör kabul eden bir teorinin devletlerin tercihleri ile çok fazla ilgilenmesi beklenilmeyen bir durum değildir.

Neorealist akademisyenler uluslararası arenada gerçekleşen bir konuyu analiz ederken anarşik sistemi referans almaktadırlar. Örneğin çatışmaların sebebi uluslararası sistemin anarşik olmasıdır. Uluslararası anarşik ortam içerisinde, devletler yaygın olarak dengeleme davranışını hayata geçirmektedirler. Bu bağlamda neorealist akademisyenler ana varsayımları itibarıyla devletlerin tercihleri ile çokça ilgilenmektedirler. Realist gelenekten gelen akademisyenler çalışmalarında dengeleme, peşine takılma gibi stratejilerin hangi devletler tarafından, hangi durumlarda seçileceğini öngörmektedirler. Realist anlayışta temel devlet stratejileri genelde dengeleme ve peşine takılma şeklinde ele alınır.

1.3.1. Dengeleme

Realist teorisyenler, anarşinin devletlerin sadece kendilerine güvenmesine sebep olduğunu belirtmektedir.⁶⁶ Buna ek olarak çoğu realist için anarşi ayrıca dengelemenin peşine takılma stratejisine tercih edilmesine sebep olmaktadır. Bu

⁶⁵ Stephen M. Walt, “ U.S. Grand Strategy After the Cold War: Can Realism Explain it?Should Realism Guide It?”, *International Relations*, 3/ 1, (2018), 3-4.

⁶⁶ Waltz ve Quester, “Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi”, 45.

noktada devletlerin dengeleme davranışını tercih etmesi beklenen bir durumken peşine takılma stratejisi sadece belirli koşullarda devletlerin uyguladığı bir strateji olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶⁷ Morgenthau da küçük veya zayıf devletlerin bağımsızlıklarını borçlu olduğu üç neden arasında ilk olarak güç dengesini saymaktadır.⁶⁸ Walt büyük güçlerin hangi devletleri korumayı ve zayıf devletlerin de kimin koruması altına gireceklerini nasıl seçtiği sorusuna cevap aramıştır. Dengelemeyi hâkim tehdide karşı başkalarıyla ittifak yapmak olarak tanımlamaktadır.⁶⁹ Walt açısından devletlerin dengelemeyi seçmesinin iki ana nedeni vardır. Bunlardan ilki potansiyel hegemonun durdurulmasıdır. Buna geç kalındığında ise diğer devletlerin varlıkları riske girecektir. İkinci neden ise zayıf olan tarafa katılmanın devletler için ittifak içerisindeki etkisini arttıracak olmasıdır.⁷⁰

Dengeleme stratejisinin hayata geçirilmesi zor olduğu koşullar vardır. Böyle koşullarda realistler dengeleme stratejisine alternatif sunmaktadırlar. Örneğin Waltz dengeleme stratejisinin tersi olarak peşine takılma stratejisini göstermektedir.⁷¹ Peşine takılma Walt'ın tehlike kaynağı ile uyum şeklinde tanımladığı bir stratejidir.⁷² Walt dengelemenin tercih edilmesi gerektiğini tavsiye etmektedir. Çünkü Uluslararası ilişkilerde niyetler hiçbir zaman tam olarak bilinemez. Dolayısıyla peşine takılma stratejisi tehlikeli bulunmaktadır. Bu nedenle dengeleme stratejisi tercih edilmesi gereken, güvenli olan bir seçenektir. Walt dengelemenin peşine takılma stratejisinden daha sık karşılaşılan bir tercih olduğunu belirtir. Ayrıca peşine takılmanın sadece belli koşullar altında gerçekleşmesi gerektiğini savunmaktadır.⁷³ Walt için peşine takılma stratejisi dengelemeden daha çok rekabet içermektedir. Hem statükocu hem saldırgan devletler için bunun geçerli olduğunu söyleyen Walt, denge kurulma olasılığı düşük olan sistemde devletlerin güç kullanma yoluna gideceğinden

⁶⁷ Jack Donnelly, "Realism", *Theories of International Relations*, ed. Andrew Linklater (New York, Palgrave Macmillan, 2013) s. 37.

⁶⁸ Morgenthau, *Politics among Nations The Struggle for Power and Peace*, 128-133.

⁶⁹ Walt, *The Origins of Alliances*, 1-17.

⁷⁰ Walt, *The Origins of Alliances*, 1-17

⁷¹ Waltz, *Theory of International Politics*, 126.

⁷² Walt, *The Origins of Alliances*, 17.

⁷³ Walt, *The Origins of Alliances*, 28-29.

bahsetmektedir. Bunu takiben statükocu devletlerin de diğerlerinin elde edeceği kazanımlardan korkarak saldırgan devletler gibi hareket edeceklerini söylemektedir.⁷⁴ Sonuç olarak Walt ve Waltz da dengelemenin daha tercih edilen bir strateji olduğunu savunmaktadırlar.⁷⁵

Temel bir dış politika stratejisi olan dengeleme hangi amaçlarla ve araçlarla yapıldığına bakılarak sınıflara ayrılmaktadır. Bu bağlamda dengeleme stratejisi iç dengeleme dış dengeleme, negatif dengeleme, pozitif dengeleme, sert dengeleme yumuşak dengeleme gibi sınıflara ayrılarak incelenmektedir. Bu inceleme sonucunda akademisyenler bazı dengeleme türlerinin diğerlerinden daha çok tercih edildiği gibi düşüncelere sahip olmuşlardır.⁷⁶

1.3.1.1. İç Dengeleme/Dış Dengeleme

Dengeleme stratejisinin sınıflandırma biçimlerinden ilk ele alacağımız içsel dengeleme, dışsal dengeleme ayrımında devletlerin kendi içinde bu amaca yönelik bir çaba mı gösterdiği yoksa dışarıyla ilişkisi sonucu mu bu durumun gerçekleştiği sorusuna cevap aranmaktadır. İçsel dengelemede devletler silah stokları yapmakta veya askeri yönde hazırlanmaktadırlar. Böylece devletler kendi askeri kapasitelerinde bir artışa gitmeye çalışmaktadırlar. Dışsal dengelemede ise devletler tehdit kaynağına karşı ittifaklar oluşturarak dışarıyla bir etkileşim halindedir.⁷⁷ Neorealizm iç dengeleme dış dengelemeden daha güvenilir olduğunu söylemektedir. Çünkü dış dengeleme başkasına güvenmeyi gerektirdiğinden dolayı devletlerin bundan kaçındıklarını gözlemlemişlerdir. Büyük güçlerin iç dengelemeye başvurduğu daha çok gözlemlenmektedir.⁷⁸ Kapasiteleri düşük zayıf devletler içsel dengeleme konusunda zayıf kaldıkları için dışsal dengelemeye

⁷⁴ Stephen Walt, "Alliances Balancing and Bandwagoning", *International Politics: Enduring Concepts and Contemporary Issues* ed. Robert J. Art ve Robert Jervis, (New York: Pearson, 2016) 156-157.

⁷⁵ Randall Schweller, "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In", *International Security*, 19/1, (Yaz, 1994), 93.

⁷⁶ Erdem Özlük, "Dengeleme mi Peşine Takılmak mı?: Dış Politika Stratejilerini Yeniden Düşünmek", *Akademik Bakış*, 10/20 (Yaz 2017), 234.

⁷⁷ David C. Kang "The Balance of Power and State Interest In International Relations: South Korea between China and the U.S", *EAI ,Working Paper Series* (Ocak 2007), 10.

⁷⁸ Josep M. Parent ve Sebastian Rosato, "Balancing in Neorealism", *International Security* 40/2 (Sonbahar, 2015), 54.

mecbur kalmaktadırlar. Sonuç olarak dışsal dengelemenin içsel dengelemenin yeterli gelmediği zamanlarda görülmesi beklenmektedir.⁷⁹

1.3.1.2. Negatif Dengeleme/Pozitif Dengeleme

İç ve dış dengelemeden farklı olarak bir de negatif ve pozitif dengeleme ayrımı karşımıza çıkmaktadır. Bir devlet eğer kendi kapasitesini arttırmaya yönelik bir çaba içerisine giriyorsa bu tercihi pozitif dengeleme şeklinde adlandırılmaktadır. Öte yandan devlet tehdit algılanan devletin kapasitesinin azaltılma konusunda eylemlerde bulunuyorsa bu negatif dengeleme olarak karşımıza çıkmaktadır.⁸⁰ Dengeleme türünün bu ayrımı da kendi içinde negatif askeri dengeleme, negatif olmayan askeri dengeleme, pozitif askeri dengeleme, pozitif askeri olmayan dengeleme olarak da dört kola ayrılmaktadır. Örneğin bir devlet kendi askeri kapasitesini artırarak tehdidi dengelemeye çalışıyorsa pozitif askeri dengeleme şeklinde sınıflandırılırken askeri olmayan kapasiteyi geliştirme ise pozitif askeri olmayan dengeleme olarak açıklanmaktadır. Diğer devletin askeri kapasitesinin azaltılmaya gidildiği durum negatif askeri dengeleme iken yine askeri olmayan konularda bu devletin kapasitesini azaltmaya yönelik davranışlar negatif askeri olmayan dengeleme olarak adlandırılmaktadır.⁸¹

1.3.1.3. Sert Dengeleme/Yumuşak Dengeleme

Yumuşak dengeleme teriminin ortaya çıkışı Soğuk Savaş'tan sonraki dönemde ABD ile Rusya arasındaki denge dışı durumu açıklama çabalarına dayanmaktadır. Sert dengelemeden farklı olarak yumuşak dengeleme stratejisinde diplomasi, uluslararası kurumlar ve ekonomiye yoğun şekilde başvurulmaktadır. Özellikle tek kutuplu sistemde yumuşak dengeleme stratejisine çokça başvurulması beklenen bir durumdur.⁸² Geleneksel veya sert dengelemede askeri araçlar yoluyla devletin

⁷⁹ Tarık Oğuzlu, "Güçler Dengesi", *Güvenlik Yazıları Serisi*, 15, (Ekim 2019), 2.

⁸⁰ Özlük, "Dengeleme mi Peşine Takılmak mı?: Dış Politika Stratejilerini Yeniden Düşünmek", 234-235.

⁸¹ Kai He, "Undermining Adversaries: Unipolarity, Threat Perception and Negative Balancing Strategies after the Cold War", *Security Studies*, 21, 154-191, (2012), 157.

⁸² Oya Dursun Özkanca, "Turkish Soft Balancing Against the EU? An Analysis of the Prospects for Improved Transatlantic Security Relations", *Foreign Policy Analysis* 13/4, (Mart 2016), 3.

gücünün arttırılarak çatışmada veya çatışma ihtimalinde dengenin değiştirilmesi amaçlanmaktadır.⁸³

Yumuşak dengeleme karşı tarafın politikalarını “ertelemek, hayal kırıklığına uğratmak ve baltalamak” için kullanılacak güzel bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca devletler arasındaki güç eşitsizliğinden ve ekonomik etkenlerden oldukça etkilendiği belirtilen yumuşak dengeleme ile devletler kalıcı bir çatışmadan uzak kalabilmeyi amaçlarlar.⁸⁴ T.V. Paul yumuşak dengelemenin gerçekleştiği durumların öncelikle hegemon gücün endişe verecek kadar tehlikeli fakat diğer devletlerin egemenliklerine karşı ciddi derecede rahatsızlık vermeyecek yapıya sahip olduğu zaman ortaya çıktığını düşünmektedir. İkinci olarak hegemon gücün ekonomik ve güvenlik alanlarında hâkim pozisyonda olması ve bu durumun kolay kolay değiştirilemeyecek şekilde olması yumuşak dengelemenin çıkmasına sebep vermektedir. Son olarak ise hegemon güç bu stratejiye karşılık hemen harekete geçmemektedir.⁸⁵

Örnek olarak Kocamaz *The Rise of New Powers in World Politic: Russia, China and the Shanghai Cooperation Organization* isimli makalesinde Şangay İşbirliği Örgütü’nü Rusya ve Çin’in ABD’ye karşı izlediği yumuşak dengeleme stratejisini uygularken kullandığını savunmuştur.⁸⁶

1.3.1.4. Offshore Dengeleme/Onshore Dengeleme

Neorealist akımın temsilcileri tarafından çokça çalışılan bir konu olarak karşımıza çıkan offshore dengeleme ABD’nin nasıl bir strateji ile çıkarlarının korunabileceği sorusuna cevap olarak verilmektedir. Bu kavram ilk olarak Layne tarafından bahsedilmiştir. Layne offshore dengelemenin iki amaca ulaşmasını

⁸³ Robert A. Rape, “Soft Balancing against The United States”, *International Securitiy*, 30/1, (Yaz, 2005), s.36

⁸⁴ Dursun Özkanca, “Turkish Soft Balancing Against the EU? An Analysis of the Prospects for Improved Transatlantic Security Relations”, 4.

⁸⁵ T.V. Paul, “Soft Balancing in the Age of U.S. Primacy”, *International Security* 30/1, (Yaz, 2005) , 58-59

⁸⁶ Sinem Ünalıdılar Kocamaz, “The Rise of New Powers in World Politics: Russia, China and the Shanghai Cooperatio Organization”, *Uluslararası İlişkiler*, 16/61, 2019, 127-141.

beklenmektedir. İlk amaç ABD'nin büyük bir savaşa katılma ihtimalini en aza indirmektir. İkinci amaç ise ABD'nin gücünün artmasını sağlamaktır.⁸⁷

Offshore dengelemeyi savunan Mearsheimer ve Walt offshore dengeleme stratejisi ile maliyetsiz ve çok kapsamlı olmadan ABD'nin çıkarlarının korunabileceğini düşünmektedirler. ABD onlara göre sadece üç bölgede, ki bunlar Avrupa, Kuzey Doğu Asya ve Basra Körfezidir, bulunarak bu stratejiyi gerçekleştirebilir. Mearsheimer ve Walt bu bölgelerde offshore dengeleme stratejisinin ABD'nin çıkarına zarar gelmeyecek durumlarda doğrudan ABD müdahalesine izin vermediğini örneklendirmektedirler. Fakat çokça izolasyonist olarak itham edilmeleri üzerine iki durumun birbirlerinden çok farklı olduğunu belirtmektedirler.⁸⁸

Mearsheimer ve Walt Söz edilen üç bölge için de potansiyel hegemon olmadığı zaman ABD'nin bu bölgelerde olmasının hiçbir anlamı olmadığını söylemektedirler. Çünkü bölgesel hegemonyanın ortaya çıkması zaman alacağı için ABD bunu önceden görecektir ve zamanında harekete geçecektir. Mearsheimer ve Walt ABD'nin böyle durumlarda bölgedeki müttefiklerine dolaylı yoldan yardım sağlayarak durumu düzeltmesi gerektiğini söyler. Aksi takdirde ABD'nin doğrudan müdahale etmekten kaçınmaması gerektiğini belirterek izolasyonistler ile aralarındaki farkı göstermektedirler.⁸⁹

1.3.1.5. Her Yerde Dengeleme (Omnibalancing)

Dengeleme ve peşine takılma stratejisi neorealistler tarafından devletlerin temel iki seçeneği olarak görülmektedir. Buna karşılık neorealist anlayışı benimsemeyen akademisyenler, devletlerin tercih edebileceği birçok strateji sunmaktadırlar. Bu alternatiflerden bir tanesi de her yerde dengeleme stratejisidir. Kavramı geliştiren Steven R. David her yerde dengelemenin geleneksel anlamda dengeleme türünden farkını daha çok içsel ve dışsal tüm tehditlerle ilgilenilmesi

⁸⁷Özlük, "Dengeleme mi Peşine Takılmak mı?: Dış Politika Stratejilerini Yeniden Düşünmek", 240-241.

⁸⁸ John Mearsheimer ve Stephen Walt, "The Case for Offshore Balancing: A Superior U.S. Grand Strategy", *Foreign Affairs*, 95/4, (Temmuz-Ağustos, 2016), 72-73.

⁸⁹ Mearsheimer, Walt, "The Case for Offshore Balancing", 73-74.

olarak açıklamaktadır.⁹⁰ David güç dengesinin önemini kabul etmekle beraber teorinin 3. dünya ülkelerini açıklaması bakımından yetersiz olduğunu düşünmektedir. David için bu ülkelerin ittifak davranışlarının en önemli belirleyicisi liderlerinin tercihleridir. Liderler genelde kendilerini iktidarda tutmak için gerekli olanı yaparlar. Bu düşünce ile ittifak arayışına giderler. David'e göre genelde 3. dünya ülkelerini şekillendiren yerel siyasi ve uluslararası ortamın istikrarsız ve tehlikeli olmasıdır. 3. dünya devletleri bölgesel rakiplerinin aleyhine onların uluslararası müttefiklerini yatıştırmaya çalışırlar. Bu tıpkı büyük güçlerin tehditler karşısında ikincil derece tehdidi yatıştırmaya çalışması gibidir. David için diğer önemli konu 3. dünya devletleri liderlerinin kendi ülkelerinin çıkarlarına ters düşse bile iktidarlarını sürdürebilmek için gerekeni yapmasıdır. Bu durum klasik güç dengesi kavramının ele aldığı bir konu değildir.⁹¹ David ortaya attığı bu kavramın realist anlayış ile güç, çıkar, rasyonellik, anarşi gibi konularla uyumlu olmasına rağmen analiz düzeyinde devlet yerine liderleri baz alması bakımından realizmden ayrıştığını da belirtir.⁹² Soğuk Savaş dönemine odaklanan David'e karşılık Beswick Soğuk Savaş sonrası kullanımı için bu kavramı geliştirme yoluna gitmiştir. Bunu da kavramın kullanımı sırasında Soğuk Savaş sonraki güvenlik konularını gündeme almasıyla yapmaktadır. Bu kavramlar terörle mücadele, demokratikleşme şeklindedir.⁹³ Her yerde dengeleme klasik güç dengesine alternatif sunan bir yaklaşımdır.

1.3.2. Peşine Takılma (Bandwagoning)

Peşine takılmak kavramı ilk olarak Quincy Wright'ın A Study of War eserinde gözlemlenmektedir. Wright'ın bu stratejisi dengelemenin tam tersi olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha sonraki dönemde Kenneth Waltz da bu stratejiyi tıpkı Wright gibi dengelemenin tersi bir strateji olarak nitelendirir. Walt ise bu kavrama yeni bir anlam katarak peşine takılmayı, tehlike kaynağı ile uyum olarak

⁹⁰ Özlük, Dengeleme mi Peşine Takılmak mı?: Dış Politika Stratejilerini Yeniden Düşünmek", 244-245.

⁹¹ Steven R. David, "Explaining Third World Alignment", *World Politics* 43/2 (Ocak 1991), ss.235-236.

⁹² David, "Explaining Third World Alignment", 236-237.

⁹³ Mehmet Halil Mustafa Bektaş ve Ali Yasin Gündoğdu, "Irak'ın Işid ile Mücadele Stratejileri: Omnibalancing Teorisi Perspektifinden Analizi", *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi*, 2/1, (Mart 2019), 54-55.

tanımlamıştır. Randall Schweller ise Walt'ın peşine takılmayı bir tehdide yönelik strateji olarak tanımlamasına karşı çıkar. Schweller'a göre bu strateji çeşitli fırsatlar söz konusu olduğunda izlenebilmektedir.⁹⁴

Ayrıca Schweller'e göre dengeleme ve peşine takılmak birbirlerinin zıttı tutumlar da değildir. Fakat Schweller iki stratejinin farklı motivasyonlar ile uygulandığını kabul etmektedir. Dengelemede güvenlik ön plana çıkarken, peşine takılmada kazanç elde etme isteği belirleyicidir.⁹⁵ Schweller, peşine takılma stratejisinin Walt ya da Waltz'ı düşündüğünden daha fazla gerçekleştiğini belirtir. Çünkü peşine takılma daha az maliyetli ve kazanç beklentisi yüksek bir tercihtir.⁹⁶ Walt dengelemenin peşine takılma stratejisine göre daha yaygın olduğunu düşünür.⁹⁷ Buna rağmen zayıf devletlerin dengelemeden ziyade peşine takılma stratejisini tercih etme ihtimallerinin yüksek olduğunun da farkındadır. Walt bunun nedenini zayıf devletlerin ittifaka etkisinin az olması ve tehditkâr devletlerin saldırılarına uğraması şeklinde gösterir. Ayrıca Walt güçlü devletlerin güçlü komşularını dengelemesinin daha mümkün olduğunu, buna karşılık zayıf ve küçük devletlerin güçlü komşularını dengelemeyi beceremeyecekleri için onların peşine takılmayı yeğleyebileceklerini söylemektedir.⁹⁸

Schweller'e göre peşine takılma stratejisinin farklı şekillerde gerçekleşebilir. İki tür peşine takılma stratejisinden bahseden Schweller için bunlar, çakal takibi ve ipe dizilme stratejileridir. Çakal takibinde aslanların çakalları cezbedebileceği gibi güçlü revizyonist devletler ya da koalisyonlar, fırsatçı revizyonist güçleri cezbeder. Schweller açısından kar elde etme amacı ve ek bölge kazanma gibi umutlar veya güvenlik gibi beklentiler burada belirleyici olacaktır. Schweller buna örnek olarak Hitler-Musolini ilişkisini göstermektedir.⁹⁹

⁹⁴ Randall L. Schweller, "New Realist Research on Alliances: Refining, Not Refuting, Waltz's Balancing Proposition", *The American Political Science Review*, 91/ 4, (Aralık 1997) 928.

⁹⁵ Schweller, , "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In", 106-107.

⁹⁶ Schweller, "New Realist Research on Alliances: Refining, Not Refuting, Waltz's Balancing Proposition", 929.

⁹⁷ Walt, *The Origins of Alliances*, 33.

⁹⁸ Walt, "Alliances Balancing and Bandwagoning", 157-158.

⁹⁹ Schweller, "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In", 93-94.

Schweller ipe dizilme stratejisinin genelde sonucun belli olduğu savaşlarda ortaya çıktığını belirtir. Böylece devletler galip devletin tarafında yer alarak cezalandırılmaktan kaçınmaktadırlar. Schweller bu stratejiyi de savaşların sonunda gerçekleştiğini iddia etmektedir. Buna örnek olarak da tarihten Dördüncü Koalisyon Savaşını örnek vermektedir. Son savaş sırasında Napolyon'un yenileceğini anlaşılınca önceden Napolyon ile ittifak içerisinde bulunmuş devletler savaştan galip çıkacak bir güç olan Rusya'nın yanında yer almışlardır.¹⁰⁰ Neoklasik realist bir isim olan Schweller, Walt'ın peşine takılma anlayışından farklı bir düşünce ile hareket etmektedir.

1.3.3. Topu Başkasına Atma (Buck Passing)

Topu başkasına atmak kısaca bir devletin tehditkâr devleti caydırmak için yapılması gerekeni üstlenecek devleti takip etmesi şeklinde açıklanabilmektedir.¹⁰¹ Jennifer M. Lind, bir devletin dezavantajlı coğrafya ve askeri teknolojiye sahip olduğunda ve bu durumun onları saldırılara karşı açık hale getirdiğinde o devletin topu başkasına atma stratejisinin seçme ihtimalinin daha yüksek olduğunu belirtmektedir. Lind'e göre bu strateji görece daha güvenli ve bunu yapabilecek güçlü müttefikleri olan ülkeler için daha tercih edilmektedir.¹⁰² Mearsheimer dengeleme ve topu başkasına atma stratejilerinin ne zaman yapılacağını uluslararası sistemin yapısına dayandırmaktadır. Ona göre iki kutuplu sistemde tehdit edilen bir büyük güç tehdit karşısında denge kurmalıdır. Çünkü topu başkasına atma stratejisini yapabileceği başka bir güç yoktur. Ona göre topu başkasına atma stratejisi çok kutuplu sistemlerde hayata geçmektedir.¹⁰³ Mearsheimer topu başkasına atma stratejisinin tehdidin büyüklüğünden ve coğrafyadan etkilendiğini belirtmektedir. Ona göre çok kutuplu bir sistemde tehdit hisseden devletler tehdit kaynağıyla ortak bir sınır paylaşmadığında ve potansiyel hegemon ortada yoksa topu başkasına atma stratejisi yaygınlık göstermektedir.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Schweller, "Bandwagoning for Profit", 95.

¹⁰¹ Betül Doğan Akkaş, "The UAE Foreign Policymaking in Yemen: From Bandwagoning to Buck-Passing", *Third World Quarterly*, 42/ 4 (2021), 720.

¹⁰² Jennifer M. Bind "Pacifism or Passing the Buck? Testing Theories of Japanese Security Policy", *International Security*, 29/1, (Yaz 2004) 104.

¹⁰³ Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, 267-268.

¹⁰⁴ Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, 267-268.

1.3.4. Tarafsızlık

Aslında savaş zamanında yasal olarak eşit iki egemen gücün çatışması sırasında üçüncü tarafın tarafsız kaldığı durumlarda kullanılan bu kavram barış zamanında bir devletin politikasını açıklamak için de kullanılmaya başlanmıştır. Soğuk Savaş döneminde benimsenen barış dönemindeki tarafsızlık stratejisi gelecekteki çatışmalarda tarafsız kalıncağını belirtmektedir.¹⁰⁵ Leos Müller tarafsızlık stratejisinin farklı şekillerde ortaya çıktığını belirtir. Tarafsızlığın ilk hali olan “sürekli olmayan” tarafsızlıkta devletler uzun zaman için değil kısa bir süreliğine bu stratejiyi benimsemektedirler. Müller buna örnek olarak da 17. ve 18. yüzyıllarda İngiltere’nin, İsveç’in ve Danimarka’nın gerektiğinde bu stratejiyi kullanmasını verir. İkinci hal olan “uzun vadeli gönüllü” tarafsızlıkta devletler bu stratejiyi uzun vadeli bir politika olarak benimsemişlerdir. Sınırlı askeri kaynağı olan küçük devletler tarafından benimsendiği belirtilmektedir. Son olarak da “sürekli” tarafsızlıkta ise devletlere büyük güçler arasında bir anlaşma ile tarafsızlık garanti edilmiştir. Müller Buna örnek olarak 1814-1815 Viyana Kongresi’nde İngiltere, Fransa, Rusya, Prusya ve Avusturya tarafından tarafsızlığı garanti altına alınan İsviçre’yi vermiştir. Müller’e göre burada büyük güçler arasındaki gerilimin en aza indirilmesi amaçlanmaktadır.¹⁰⁶

Mehmet Genç de tarafsızlığı süreli tarafsızlık, sürekli tarafsızlık ve zoraki süreli veya sürekli tarafsızlık olarak üç grupta ele almıştır. Süreli tarafsızlık olarak adlandırılan ilk kategori bir devletin savaşa katılmama durumu iken bu durum savaşın başlamasından önce veya sonra ilan edilebilmektedir. Sürekli tarafsızlık olarak adlandırılan ikinci kategori tarafsızlık beyanının barış döneminde edilmesi iken devlet kendinin saldırıya uğraması durumunda savunma hakkını saklı tutmaktadır. Zoraki süreli ya da sürekli diye adlandırılan sonuncu tarafsızlık çeşidinde ise devletlerin tarafsızlığı benimsemesi başka devletler tarafınca dayatılması sonucu gerçekleşmiştir. Genç buna tarafsızlaştırma da denilebileceğini belirtir.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Leos Müller, *Neutrality* (New York: Routledge, 2019), 4

¹⁰⁶ Müller, *Neutrality in World History*, 5-6.

¹⁰⁷ Mehmet Genç, “Uluslararası İlişkilerde Tarafsızlık”, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6/2 (Kasım 1958), 1.

Günümüzde bu kavram daha çok eylemsizlik ve pasifliğe işaret etmektedir. Oysa tarafsızlık altın çağını yaşadığı 1815-1914 yılları arasındaki dönemde hem büyük hem de küçük güçler tarafından aktif bir şekilde kullanılmıştır. Bu strateji ile güç dengesi sürdürülerek büyük güçlerin birbirleriyle savaşa girmesi engellenmiştir.¹⁰⁸ Birçok devlet hayatta kalma seçeneği olarak bilinçli bir şekilde bu stratejiyi tercih etmiştir. Tarafsızlık stratejisini benimseyen devletin motivasyon kaynağı tehdidin azalacağı ya da ortadan kalkacağı düşüncesidir.¹⁰⁹

1.3.5. Prangalanma (Chain-Ganging)

Realist akademisyenlerin strateji konusunda benimsediği anlayıştan farklı olarak prangalanma kavramı, aşırı dengeleme biçimi olarak tasvir edilmektedir. Bu stratejiyi benimseyen devlet müttefiklerini sonuna kadar desteklemektedir.¹¹⁰ Genellikle çok kutuplu uluslararası sistemde meydana gelmesi öngörülen prangalanma stratejisinde müttefik devlet diğer ittifak devletlerinin peşinden giderek savaşa sürüklenmektedir. Waltz için süper güçler iki kutuplu sistemde bu stratejiyi uygulamazlar çünkü küçük devletlerin müttefikliğine ihtiyaç duymazlar. Christensen ve Snyder için prangalanma stratejisi “müttefiklerden birinin uçurumdan düşmesi halinde diğerinin de onu takip etmesi” şeklinde açıklamaktadırlar. Bu şekilde bir strateji prangalanma olarak adlandırılabilir.¹¹¹

Bu strateji güvercin ve şahin benzetmesi kullanılarak açıklanır. “*Güvercin’e benzetilen devletlerin barışa, şahine benzetilen devletlerin de savaşa daha çok ilgisi vardır. Güvercinler hayatta kalma iç güdüsünü tercih ederek hareket ederler. Fakat şahinleri barışa ikna edemezler. Şahinlerin kaçması veya yenilmesi durumunda ise güvercinlerin güvenliği tehlikeye gireceğinden dolayı güvercinler şahinlerin peşine sürüklenerek onları uçurumun kenarında takip ederler. Tıpkı*

¹⁰⁸ Maartje Abbenhuis, *An Age of Neutrals Great Powers Politics, 1815-1914*, (UK: Cambridge University Press, 2014), 2-3.

¹⁰⁹ Baba ve Özsoy, “Between Capability and Foreign Policy: Comparing Turkey’s Small Power and Middle Power Status”, *Uluslararası İlişkiler*, 13/51, (2016), 8.

¹¹⁰ Dominic Tierney, “Does Chain-Ganging Cause the Outbreak of War?”, *International Studies Quarterly* 55, no. 2, (Haziran 2011), 286.

¹¹¹ J. Christensen, Jack Snyder, “Chain Gangs and Passed Bucks: Predicting Alliance Patterns in Multipolarity”, *International Organization* 44/2, (Bahar, 1990) 140-144.

devletler de bu hayvanlar gibi hareket ederek savaşa sürüklenmektedirler."¹¹² Nedenleri üzerinde anlaşmazlık olan prangalanma stratejisine Waltz çok kutuplu sistemdeki neredeyse eşit güçleri varlığını göstermektedir. Öte yandan bu stratejinin sebebi olarak Christien ve Snyder hücumun avantajlı olmasına inanılmasını gösteriyor.¹¹³

1.3.6. Korunma (Hedging)

Dengeleme ve peşine takılma stratejilerinin günümüz uluslararası ilişkilerini açıklama bakımından eksik bir perspektif sunduğunu düşünen bazı akademisyenler bulunmaktadır. Bu bağlamda üzerinde çalışılan korunma kavramı küçük devletlerin tercih etmeye eğilimi oldukları bir strateji olarak açıklanmaktadır. Bu stratejiyi inceleyen akademisyenlerden biri de Evelyn Goh'dur. Goh korunmayı bir devletin birden fazla seçenek üzerinden giderek olası bir istenmeyen durumu engellemesi şeklinde tanımlamaktadır.¹¹⁴ Goh açısından korunma stratejisi uygulayan devlet sınırlama ve dengeleme stratejilerinin bir karışımını uygulamaktadır. Goh korunma stratejisinin dengeleme ve sınırlama stratejilerini kapsadığını fakat özellikle diğer stratejilerden farklı amaçlara araç olduğunu öne sürmektedir. Bu özellik onun için korunma stratejisini diğer stratejilerden ayırmaktadır.¹¹⁵

Goh'un iddiası Güneydoğu Asya'daki küçük devletlerin ABD ve Çin'e karşı ne dengeleme ne de peşine takılma stratejisini benimsedikleri bunların yerine korunma stratejisini benimsedikleridir.¹¹⁶ Bu stratejiyi çalışanlar genellikle dengelemenin ve peşine takılmanın devletlerin seçimlerini ve hareket etme imkânlarını kısıtladığını öne sürmektedirler. Bu yüzden korunma hem ikili işbirliğini geliştiriren hem de güvenlik ile ilgili tehditlere karşı hazırlanılmasını

¹¹² Tierney, "Does Chain-Gangin Cause the Outbreak of War?", 286.

¹¹³ Tierney, "Does Chain-Gangin Cause the Outbreak of War?", 286.

¹¹⁴ Evelyn Goh, "Meeting the China Challenge: The U.S. in Southeast Asian Regional Security Strategies", *East-West Center*, (2005), 2

¹¹⁵ Evelyn Goh, "Understanding "Hedging" in Asia-Pacific Security", *Pacific Forum CSIS*, 43, (Ağustos 2006), 1-2.

¹¹⁶ Evelyn Goh, "Meeting the China Challenge", 4.

içeren esnek bir strateji olarak açıklanmaktadır.¹¹⁷ Kuik Cheng-Chwee küçük devletlerin korunma stratejisine karşı eğilimlerinin olduğunu söylemektedir. Chwee için bu eğilimin ise hayata geçmesi ise pek çok faktöre bağlıdır. Bunlardan üç faktör öne çıkmaktadır. İlki yakın bir tehdidin olmamasıdır. Eğer böyle bir durum olursa korunma stratejisine eğilimi olan devleti başka bir devlet ittifak yapmaya zorlayabilecektir. İkincisi herhangi bir ideolojik ayrımın olmamasıdır. Sonuncusu ise büyük güç rekabetinin tüm sistem içerisinde gerçekleşmemiş olmasıdır. Eğer topyekün bir büyük güç rekabeti olursa arada kalan küçük devlet taraf seçmek zorunda kalabilmektedir. Ayrıca korunma stratejisinin tercih edilebilmesi bu üç faktörün hepsinin aynı anda gerçekleşmesine bağlıdır.¹¹⁸ Fakat yakın bir tehdit anında korunma yerine dengelemenin ilk olarak seçilmesi gerekmektedir. Eğer seçilemiyorsa bunun nedeni devletin dengeleme yapacak gücünün olmamasıdır. Nitekim güçsüz devletlerin stratejileri güçlü devletlerden etkilenmektedir. Bu durumda örneğin ABD gibi bir gücün uyguladığı strateji Çin'e karşı dengeleme yapmayı amaçlayacak küçük devletler için önemlidir. ABD'nin hayati çıkarının olmadığını düşündüğü bölgelerdeki devletler için dengeleme uygulanması zor bir stratejiyken bu devletler elbette dengelemenin alternatifi olan stratejileri tercih edeceklerdir.

1.4. Küçük Devletler

Literatüre bakıldığında üç tip devlet kategorisine rastlanılmaktadır. Bunlar büyük, orta ve küçük devletlerdir.¹¹⁹ Küçük devlet kavramının ortaya çıkmasında 1815 yılındaki Viyana Kongresi etkilidir. Bu kongre ile birlikte büyük güçler yasal bir kategori olarak benimsenmiştir. Bu ayrım ile birlikte küçük devlet kavramı da çalışılan bir kavram olmaya başlanmıştır.¹²⁰ Fakat gerçek anlamda küçük devlet kavramının araştırmalara konu oluşu A.B. Fox'un küçük devletlerin savaş zamanı diplomasisini inceleyen çalışmasının yayımlanmasıyla başlatılmaktadır. Bu

¹¹⁷ Le Hong Hiep, 'Vietnam's Hedging Strategy against China since Normalization', *Contemporary Southeast Asia: A Journal of International and Strategic Affairs*, 35/3 (Aralık 2013), 337.

¹¹⁸ Kuik Cheng-Chwee, 'The essence of Hedging: Malaysia and Singapore's Response to a Rising China', *Contemporary Southeast Asia*, 30/2 (2008), 165.

¹¹⁹ Gürol Baba ve Murat Önsoy, "Between Capability and Foreign Policy: Comparing Turkey's Small Power and Middle Power Status", 4.

¹²⁰ Özlem Tür ve Nuri Salık, "Uluslararası İlişkilerde "Küçük Devletler": Gelişimi, Tanımı, Dış Politika ve İttifak Davranışları", *Uluslararası İlişkiler*, 14/53, (2007), 4-5.

çalışmadan sonra ise de konuya yönelik ilgide artış gözlemlenmiştir.¹²¹ 2.D.S.'den sonra küçük devletler ile ilgili yapılan çalışmaların daha çok güvenlik meselesine odaklandığı görülmektedir.¹²² Şimdiye kadar yapılan çalışmalarda da küçük devletlerin bağımsızlık, hayatta kalma ve ittifak meselelerine ilişkin sorunların daha çok ele alındığı belirtilmektedir.¹²³

Çalışmalarında Michael Handel küçük devletlerin güçsüz olmalarını ve bu nedenle sürekli hayatta kalma mücadelesi vermelerini ortak bu devletlerin özellikleri olarak sıralamıştır.¹²⁴ Rothstein de küçük devletlerin ortak özelliklerini belirlemiştir. İlk olarak küçük güçler dış yardıma ihtiyaç duymaktadırlar. İkinci olarak yanlışlarını düzeltmek için kısıtlı zamanları bulunmaktadır. Son olarak da zayıflıklarının değiştirilemez olduğuna inanan liderleri bulunmaktadır.¹²⁵ Genel olarak ise küçük devletler, büyük devlet olmayan, uluslararası sisteme etki edemeyecek düzeyde zayıf devletler olarak kabul edilmiştir.¹²⁶ Handel de küçük, zayıf devletlerin olumsuz bir anlam ifade ettiğini söylemektedir.¹²⁷ Handel için küçük devletler güç dengesinde belirleyici olmayan bir konuma sahiplerdir. Fakat bu hiçbir önemleri oldukları anlamına gelmemektedir. Handel bu argümanını desteklemek için de Domino teorisi ile zayıf devletlerin öneminin öne çıktığını belirtmektedir.¹²⁸

1.4.1. Tanımlar

Küçük devletlerin tanımı konusunda fikir birliği sağlanamamıştır. Bu da küçük devletler kavramını çalışan akademisyenlerin farklı bakış açılarına sahip olmasını beraberinde getirmiştir. Ayrıca birçok küçük devlet kavramının kullanılmasına

¹²¹ Iver B. Neumann, Sieglinde Gstöhl, "Lilliputians in Gulliver's World? Small States in International Relations", *CSSS ,Working Paper 1*, (2004),8.

¹²² Yılmaz Çetin, "Küçük Devlet Teorisi ve Avrupa Birliği Üyesi Küçük Devletler", (Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi 2008) 6-8.

¹²³ Matthew Crandall, Mari-Liis Slug, "Small States and New Stauts 9Opportunities: Estonia's Foreign Policy towards Africa", *European Politics and Society*,(Ekim 2021) 3.

¹²⁴ Michael Handel, *Weak States in the International System*, (New York: Routledge, 2016) s.10.

¹²⁵ Robert O. Keohane, "Review: Lilliputians' Dilemmas: small States in International Politics", *International Organization* 23/ 2, (Bahar, 1969), 293.

¹²⁶ Zivile Marija Vaicekauskaite, "Security Strategies of Small States in a Chancing World", *Journal on Baltic Security*, 3/2 (2017) ,s.8.

¹²⁷ Handel, *Weak States in the International System*, 11.

¹²⁸ Handel, *Weak States in the International System* 41-42.

neden olmuştur.¹²⁹ Maas bu durumun iki sonucu olduğunu söylemektedir. İlk küçük devlet çalışmalarını karşılaştırmada zorluk yaşanmasıdır. İkincisi ise farklı tanımlar ile başlanılan çalışmaların küçük devletleri genel ölçüde anlaşılmasını zorlaştırmasıdır.¹³⁰ Fakat Maas'ın en güçlü tanım olarak kabul ettiği Robert Keohane'in küçük devlet tanımı ise şu şekildedir

“...çoğu uluslararası sistem, her bir devletin minimum etkiye sahip olduğu ve kendilerine daha büyük güçler tarafından hükmedebilecek kadar büyük gruplar dışında, kendilerini etkileyen sistem çapındaki güçleri etkilemek için çok az şey yapabilen devletleri içerir. Bu küçük “sistem-etkisiz” devletler için dış politika, gerçeğin yeniden düzenlenmesi değil, gerçeğe uyarlanmasıdır.”¹³¹

Jean Marc Rickli ise çalışmasında küçük devletleri tanımlayan akademisyenleri dört kuşak içerisinde sınıflandırmıştır. İlk kuşak akademisyenlerin realist gelenekten geldiğini vurgulayan Rickli, onların küçük devletleri tanımlama konusunda nicel metodu benimsediğini belirtmiştir. İkinci kuşak akademisyenler olarak belirttiği neoliberal gelenekten gelen akademisyenlerin nitel metodu benimseyerek küçük devletlerin sistemdeki rolü ve etkisine odaklanmış olduklarını belirtmiştir. Üçüncü kuşak akademisyenler olarak bahsettiği konstrüktivist gelenekten gelen akademisyenler ise algıya dayanan psikolojik bir tanım sunmuşlardır. Rickli son olarak dördüncü kuşak olarak sınıflandırdığı akademisyenlerin küçüklüğün güç ile olan ilişkisi üzerinden dinamik bir tanım benimsediklerini dile getirmektedir.¹³²

Rickli'nin sınıflandırmasında ilk kuşak akademisyenlerin benimsemiş olduğu metod olan niceliksel metod kullanılmaktadır. Bunlar nüfus, toprak parçası ve

¹²⁹ Tür ve Salık, “Uluslararası İlişkilerde “Küçük Devletler”: Gelişimi, Tanımı, Dış Politika ve İttifak Davranışları”, 7.

¹³⁰ Matthias Maass, “The Elusive Definition of the Small State”, *International Politics*, 46/1, (Haziran 2009), 66-68.

¹³¹ Matthias Maass, “Small Enough to Fail: The Structural Irrelevance of Small State as Cause of Its Elimination and Proliferation Since Westphalia”, *Cambridge Review of International Affairs* 29, no. 4, (2017) 1307-1308.

¹³² Jean-Marc Rickli, “European Small States' Military Policies after the Cold War: from Territorial to Niche Strategies”, *Cambridge Review of International Affairs*, 21/3, 2008, 308-309

GSYİH, ekonomik gelişmişlik düzeyi şeklindedir.¹³³ Maurice A. East'in bir çalışmada küçük devletler için öne sürdüğü onların küçük bir toprağa, düşük bir nüfusa ve düşük GSMH'a ve sınırlı düzeyde askeri yeteneğe sahip olduğu argümanı aslında onun Rickli'nin tanımladığı kuşaklardan ilkinde yer aldığını göstermektedir.¹³⁴ İlk kuşak akademisyenlerin kullandığı nicel metod içerisinde nüfus önemli bir kriter olarak karşımıza çıkmaktadır.¹³⁵ Maas kolay erişilebilmesi, ayırımı net ortaya koyması gibi avantajları içerisinde barındırdığını söyleyerek aynı zamanda geçmişe dönük çalışmalarda kullanılmadığı için bu metodu sorunlu da bulmaktadır.¹³⁶ Bu metodu eleştiren bir diğer isim olan Michael Handel küçük devletlerin sınıflandırmasındaki nüfus ölçütünün tatmin edici bir kriter olmadığını savunmaktadır. Bu savını desteklemek için Handel Bangladeş'in 72 milyon nüfusu ile zayıf Avustralya'nın 13 milyon nüfusu ile orta güç olarak kabul edilmesini örnek olarak vermektedir.¹³⁷ Baehr de nüfus ve bölge büyüklüğüne sahip devletlerin tam tersi özelliklere sahip devletlerden ekonomik ve askeri açıdan daha az güçlü olabileceği ihtimalinin yarattığı ikileme dikkat çekmektedir. Baehr için nüfus ve bölge büyüklüğü kriterlerinin baz alınması problem yaratmaktadır.¹³⁸

Rickli'nin sınıflandırmasında ikinci kuşak olarak nitelendirilen ve nitel metodu kullanan akademisyenler ise sistemdeki küçük devletlerin rolü ve etkisine odaklanmışlardır.¹³⁹ Brownin, Keohane ve Nye'a atıfta bulunarak neoliberallerin küçüklük, büyüklük meselesinin farklı bağlamlarda farklı şekilde nitelendirilebileceklerini belirtmektedir.¹⁴⁰

¹³³ Tür ve Salık, "Uluslararası İlişkilerde "Küçük Devletler": Gelişimi, Tanımı, Dış Politika ve İttifak Davranışları", 7.

¹³⁴ Maurice A. East, "Size and Foreign Policy Behaviour: A test of Two Models", *World Politics* 25/4 (1973), 557.

¹³⁵ Nuri Yeşilyurt, "Ürdün'ün Bölgesel Konumu: Küçük Devlet Kavramı Çerçevesinde Bir İnceleme", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 7/2 (2015), 380.

¹³⁶ Maass, "The Elusive Definition of the Small State", 74-76.

¹³⁷ Handel, *Weak States in the International System*, 31.

¹³⁸ Peter R. Baehr, "Small States: A Tool For Analysis", *World Politics*, 27/3, (Nisan 1975) 461.

¹³⁹ Rickli, "European Small States' Military Policies after the Cold War: from Territorial to Niche Strategies" 308-309.

¹⁴⁰ Christopher S. Brownin, "Small, Smart and Salient? Rethinking Identity in the Small States Literature", *Cambridge Review of International Affairs* 19/ 4 (2006), 672-673.

Bu sınıflandırmada üçüncü kuşak olarak nitelendirilen akademisyenler algısal metodu benimsemektedirler. Algısal metodu açıklamak için Yeşilyurt, Rothsens'in küçük devletleri güvenliklerini kendi olanaklarıyla sağlayamadığının bilincinde olan ve diğerlerinin de bunu böyle görmesi şeklindeki tanımlamasını örnek gösterir.¹⁴¹ Bu yaklaşımda önemli olan devletin içeriden ve dışarıdan küçük devlet olarak görülmesidir.¹⁴²

Son olarak bahsedilmesi gereken kuşak dördüncü kuşaktır. Kendisi de dördüncü kuşak akademisyen olarak nitelendirilebilecek olan Rickli'nin Almezaini ile birlikte yürüttüğü çalışmasında gücün başkalarının kendi davranışını etkilemesini engellerken diğer devletlerin davranışlarını değiştirme kapasitesi olmak üzere iki boyutuna dikkat çekmiştir. Bu bağlamda Rickli ve Almezaini'nin küçük devlet tanımına yer vermek yerinde olacaktır:

“maddi ilişkisel veya normatif olabilen kaynakları harekete geçirme konusundaki sınırlı yeteneği nedeniyle diğerleriyle ilişkilerinde sınırlı güce sahip olan bir devlettir...”¹⁴³

1.4.2. Küçük Devletlerin Güvenlik Politikaları

Küçüklüğün güç eksikliği demek ve gücün de yetenekler veya kapasite anlamına geldiğini vurgulayan Trolle ve Wivel kapasitenin de maddi kaynaklara atıfta bulunduğunu belirtirler. Onlara göre küçük devletler bu kapasiteden yoksundurlar. Bu da onları dış tehditlere karşı savunmasız hale getirmektedir.¹⁴⁴

Rickli küçük devletlerin kaynak yetersizliğinden dolayı 2 güvenlik stratejisi seçmek zorunda kaldıklarını ya etkilerini ya da özerkliklerini tercih ettiklerini belirtir. Rickli eğer bir devlet etkisini arttırmayı seçerse onun işbirlikçi politika benimseyeceğini özerkliğini korumayı seçerse savunma politikası benimseyeceğini

¹⁴¹ Yeşilyurt, “Ürdün’ün Bölgesel Konumu: Küçük Devlet Kavramı Çerçevesinde Bir İnceleme” 381.

¹⁴² Tür, Salık, , “Uluslararası İlişkilerde “Küçük Devletler”: Gelişimi, Tanımı, Dış Politika ve İttifak Davranışları”, 10.

¹⁴³ Jean-Marc Rickli, Khalid Almezaini, “Theories of Small States” *Small Gulf States: Foreign and Security Policies Before and After the Arab Spring* ed. Khalid S. Almezaini, Jean Marc Rickli, The, (New York: Routledge), (2017), 9-11.

¹⁴⁴ Ulrik Trolle, Anders Wivel, “Vulnerability without Capabilities? Small State Strategy and International Counter Piracy Agenda”, *European Security*, 26/1, 81-82.

belirtir. Etki için dengeleme ya da peşine takılma stratejilerini uyguladığını vurgulayan Rickli aynı zamanda, Walt'a gönderme yaparak küçük devletin tehdide karşı veya tehditlerle müttefik olarak özerkliği pahasına büyük bir gücün sağladığı koruma ve caydırıcılıktan yararlandığı belirtmektedir. Tabii bunun da küçük devletleri büyük ortağı tarafından tuzağa düşürülme gibi risklerle karşı karşıya kalabileceğini de ekler. Rickli özerklik için ise tarafsızlık politikasının küçük devletler tarafından benimsendiği argümanını sunmaktadır. Rickli sadece büyük güçlerin sisteme etki edebileceklerini böylece saldırgan stratejiler benimseyebileceklerini söylerken küçük güçlerin de küçük güçler ile karşılaştıklarında saldırgan strateji benimseyebileceklerini ekler.¹⁴⁵ Rickli küçük devletlerin ittifak veya kolalisyonu katılma gibi seçeneklerinin seçilmesi ile karşılaşacağı riskli durumları anlatırken, bir alternatif olarak özerklerini koruyabilecekleri tarafsızlık politikasını öne sürmektedir.¹⁴⁶

Rickli etkisini arttırma seçenekleri olarak dengeleme ve bandwagoning, özerkliği sağlama seçeneği olarak tarafsızlığı seçenek olarak sunsa da küçük devletlerin tarafsızlık stratejisini sürdürerek hayatta kalamayacakları durumlar vardır. Her ne kadar aldatılma ihtimali olsa da ittifak içerisinde bulunarak kendi kendine dengeleyemeyeceği tehdidi dengeleyebilmektedirler ya da diğer seçenek olan tehdidin peşine takılabilmektedirler. Fakat iç dengeleme yapamayacak durumda olan küçük devletler tarafsız kalamadığı zamanlarda her devlet gibi önceliği tehdide uyum sağlamak yerine tehdide karşı dengeleme yoluna gitmektir.

1.4.3. Dengeleme mi Peşine Takılmak mı? Küçük Devletlerin Tercih

Eric Labs, A. B. Fox, Handel gibi isimlerin küçük devletlerin çatışma zamanında önce tarafsız kaldığını daha sonradan ise seçim yapmaları gerektiğinde peşine takılmayı tercih ettiklerine yönelik düşüncelerini problemlerini bulmaktadır.¹⁴⁷ Labs, Walt'ın küçük devletlerin peşine takılma yapmaya daha meyilli olduğu argümanını da eleştirmektedir. Son olarak dengeleme teorilerinin zayıf devletlerin

¹⁴⁵ Rickli, , "European Small States' Military Policies after the Cold War: from Territorial to Niche Strategies", 309-310.

¹⁴⁶ J. Marc Rickli, "New Alliances Dynamics in the Gulf and their Impact on the Small GCC States", *Third World Thematics: A TWQ Journal*, 1/ 1, 2016, ss.133-134.

¹⁴⁷ Eric J. Labs, "Do Weak States Bandwagon?" *Security Studies*, 1/3 (1992), 385-408.

dengeleme eğilimleri bakımından fark edilenden daha açıklayıcı olduğunu özellikle tehdit dengesini teorisinin zayıf devletlerin davranışlarını tahmin etmede çok kullanışlı olduğunu belirtir.¹⁴⁸

Walt aslında Labs ile aynı fikirde olduğunu açıklamaktadır. Walt küçük devletlerin büyük devletlerden ziyade daha çok peşine takılmayı tercih ettiğini fakat aslında ikisinin de öncelikli olarak dengelemeyi tercih ettiğini belirtmektedir.¹⁴⁹ Walt'ın her devletin öncelik olarak dengeleme stratejisi yürüttüğünü ve eğer bunu başaramayacak iseler peşine takılmayı tercih ettiklerini savunduğu görülmektedir. Aslında hem Labs hem de Walt bu konuda herhangi bir çelişki yaşamamaktadır. Labs'ın küçük devletlerin peşine takılmadan ziyade dengelemeye meyilli olduğu iddiası ile Walt'ın ortaya koyduğu argüman ile örtüşmektedir. Sonuç olarak küçük veya büyük devletler her ikisi için de dengeleme peşine takılmadan tercihen daha önce gelmektedir. Fakat kapasitelerden yoksun olan ve dengeleme yapamayacak olan devletler ikinci seçenek olarak peşine takılmayı tercih edebilmektedir.

¹⁴⁸ Eric J. Labs, "Do Weak States Bandwagon?", 385-408.

¹⁴⁹ Stephen M. Walt, "Alliances Threats, and U.S. Grand Strategy: A Reply to Kaufmann and Labs", *Security Studies* 1/ 3 (1992) 469-473.

2.BÖLÜM

TARİHSEL GERİ PLAN VE GELİŞMELER

Estonya, Litvanya ve Letonya Baltık Denzine kıyıları olmaları sebebiyle Baltık devletleri olarak adlandırılmaktadırlar. Uzun yıllar önce sadece Litvanya kendisine ait bir yönetime sahip olmuştur. Bu üç devletin kendi aralarında bazı dilsel ve dinsel farklılıkları bulunmaktadır. Buna rağmen coğrafi olarak birbirine çok yakın olan bu üç küçük devlet tüm dünyanın farklı şekillerde etkilendiği 1. ve 2.D.S.'den hatta Soğuk Savaş'tan aynı şekilde etkilenmişlerdir. Bu bağlamda çalışmanın bu kısmında bu devletleri tanımaya öncelikle içinde buldukları bölgeden kısaca bahesedilerek başlanacaktır. Daha sonrasında ise bölgenin tarihi Baltık devletleri baz alınarak anlatılacaktır.

2.1. Baltık Bölgesi

Bir iç deniz olan Batlık bölgesinin okyanusa erişimini sağlayan 3 dar çıkışı bulunmaktadır. İki bölgeye bölünerek anlatılan Baltık bölgesinde ilk ana bölge Danimarka adaları ile Baltık kıyıları arasında kalan güney havzasıdır. İkincisi de daha küçük bir kuzey kolu olan Bothnia Körfezi'dir. Erken dönemde Baltık'ta yaşanan iktidar mücadeleleri güney batlık bölgesinde geçmiştir.¹⁵⁰

Dil tarihçileri Baltık denizinin doğu ve güney kıyısına atıfta bulunmak için Baltık terimini kuzeydeki dillere atıfta bulunmak için ise Finnisk terimini kullanmışlardır. Batlık kıyısının en kuzeyinde yaşayan Estonyalıların ve Livonyalıların Fin dilleri grubunda olduğu bilinmektedir.¹⁵¹ Eski Estonya 8 farklı bölgeden oluşmaktadır. Letonya içlerinde Latgalyalıların, Livonyalıların yaşadığı yerler olan birçok bölgeden oluşmaktadır. Litvanya ise 4 ana bölgeden oluşurken bu bölgeler de alt birimlere ayrılmıştır.¹⁵²

¹⁵⁰ Stewart P. Oakley, *War and Peace in the Baltic 1560-1790*, (London: Routledge, 1992), 4.

¹⁵¹ Andrejs Plakans, *A Concise History of The Baltic States*, (Cambridge: Cambridge University Pres, 2011) 9-12.

¹⁵²Plakans, , *A Concise History of The Baltic States*, 13.

2.1.1. Bölgenin Hristiyanlaşma Süreci

M.S. 1000 yılında Vikingler Baltık kıyılarına ulaşmışlardır. Viking gemileri İskoçya, İrlanda'ya baskınlar düzenlemişler fakat daha sonradan halk ile birleşmişlerdir. Vikinglerin gelişi ile Klise'nin pagan topraklar ile ilgilenmeye başladığı da belirtilmektedir. İsveç 9. yy'da Danimarka ve Norveç de 11.yy'da din değiştirme sürecini tamamlamışlardır. 12. yy'a gelindiğinde ise Baltık'taki güç boşluğu hem toprak fetihlerini hem de hristiyanlığın yayılmasını tetiklemiştir. 1200'lerin başında Papa 3. Innocent şuan Letonya ve Estonya topraklarının birçoğunun hristiyanlaştığını ilan etmiştir.¹⁵³

Letonyalıların 1300 yılına kadar birkaç bağımsız ve kültürel olarak farklı krallıklarda yaşamaları sebebiyle Alman öncülüğündeki Haçlı seferi ile fethedilmesi kolay olmuştur.¹⁵⁴ Letonyalıların aksine Litvanyalıların hristiyanlığı benimsemeleri o kadar kolay olmamıştır. hristiyanlığı ilk kez benimseyen Litvanya Dükü Mindaguas öldürüldükten sonra Litvanya tekrar paganizme geri dönmüştür. Teutonic Düzeni'nin baskısı altında tek başına mücadele edemeyen ve Germen Hanedanlığıyla uğraşan Litvanya 1387'de Polonya tacı karşılığında hristiyanlığı tekrar benimsemiştir.¹⁵⁵

2.1.2. Büyük Kuzey Savaşı Öncesi Dönem

Livonya o dönemde Estonya ve Letonya topraklarının bir kısmına hükmederken 1480'lerde Rus Çarı'ı bu topraklara saldırmıştır. Yine 1501'de başlayan Moskova Livonya Savaşı da ateşkesle sonuçlanmıştır.¹⁵⁶ Polonya ve Litvanya ise 1569 yılında tek bir çatı altında birleşmiştir.¹⁵⁷ Livonya üzerindeki amacını gerçekleştiremeyen Rus Çarlığı Litvanya'ya odaklanmıştır. Bu savaşa Danimarka, İsveç, Livonya Konfederasyonu da katılmıştır. 1583'e kadar süren savaşta görece barış sağlansa da 1600-1629 yılları arasında savaş yeniden

¹⁵³ Plakans, *A Concise History of The Baltic States*, 25-39.

¹⁵⁴ Juris Dreifelds, "Latvia", *Estonia, Latvia, and Lithuania Country Studies* ed. Walter R. Iwaskiw, (Washington: Library of Congress, 1996) 12.

¹⁵⁵ V. Stanley Vardys, William A. Slaven, "Lithuania", *Estonia, Latvia, and Lithuania Country Studies*, ed. Walter R. Iwaskiw, (Washington: Fedral Research Division Library of Congress, 1996), 177-178.

¹⁵⁶ Plakans, *A Concise History of The Baltic States*, 81-89.

¹⁵⁷ Vardys, Slaven, "Lithuania", 177-178.

başlamıştır. 1582-83 arası barış döneminde Livonya Bölgesi Danimarka, İsveç, Polonya-Litvanya ve Rus Çarlığı arasında bölünmüştür. 1600 yılında da İsveç Livonya'nın Estonya topraklarına inmiştir. Bunun akabinde Rusya'nın elinde kalan topraklara doğru ilerlemiştir.¹⁵⁸ İsveç hâkimiyetinde Kuzey Estonya Eastland Dükalığına dâhil edilirken güney bölgesi ve kuzey Letonya Livland olarak adlandırılmıştır.¹⁵⁹

İsveç Polonya-Litvanya'yı bölgesel olarak en zayıf rakibi olarak gördüğü için o bölgeye bir işgal planlamıştır. Fakat Rus Çarlığı'nın Polonya-Litvanya'nın yanında savaşa girmesiyle İsveç 1657 yılında yenilmiştir. Böylece Rusya İsveç'in zayıfladığını görmüştür. Bu da 1700'den 1721'e kadar devam eden Büyük Kuzey Savaşı'nın nedenlerinden biri olarak gösterilmektedir. 1700 yılında Danimarka'nın İsveç kontrolündeki Scleswig'i işgal etmesi ve Polonya-Litvanya'nın Livonya'yı işgal etmesi Büyük Kuzey savaşının ilk hareketlilikleri olarak görülmektedir.¹⁶⁰

2.1.3. Baltık Devletleri'nin Kuruluşu'na Giden Süreç

1558 yılında Moskova Knezliği'nin Livonya topraklarına saldırmasıyla başlayan ve ardı sıra gelen savaşların sonu ve en belirleyicisi olarak geçen savaş Büyük Kuzey Savaşı'dır. Savaşta ilk aldığı kazanımlara rağmen daha sonradan gelen yenilgiler sonucu İsveç güçsüz duruma düşmüştür. Çarlık Rusya ile savaşta yenilgiye uğrayan İsveç hükümdarı Charles Osmanlı Devletine sığınmıştır. İsveç hükümdarı daha sonradan İsveç'e geri dönmüştür. Fakat oldukça savunmasız hale gelen İsveç'e karşı Danimarka, Prusya, Hannover Britanya'sı İsveç karşıtı koalisyonla katılmışlardır. İsveç'in topraklarının paylaşılması konusundaki anlaşmazlığa ek olarak Rus yükselişinden de rahatsızlık duyulmuştur. Daha sonradan barış antlaşmaları imzalanmış ve İsveç elinde bulunan bazı toprakları Prusya ve Britanya'ya devretmiştir. Nystadt anlaşması ile de Rus Çarlığı elinde tuttuğu Finlandiya topraklarına ek olarak Estonya Livonya topraklarını ve diğer Baltık bölgesi topraklarını talep etmiştir. İsveç bu talepleri karşılamaya

¹⁵⁸ Plakans, *A Concise History of The Baltic States*, 81-89.

¹⁵⁹ Pettai, "Estonia", *Estonia, Latvia, Lithuania Country Studies*, ed. Walter R. Iwaskiw (Federal Research Division Library of Congress), 1996, 14.

¹⁶⁰ Plakans, *A Concise History of The Baltic States*, 118-123.

yanaşmamıştır. Bu topraklar için Çarlık Rusya ile tekrar mücadele etmiş ancak yine yenilmiştir.¹⁶¹

1720'lerde İsveç, Baltık bölgesinin doğu kıyısından kovulmuştur. Çarlık Rusya'sı ise Polonya-Litvanya topluluğunun iç işlerine daha müdahale eder hale gelmiştir. Livonya ve Estonya topraklarında ise Ruslar İsveçli derebeylerin yerini almıştır. Ruslar sosyal, politik düzeni güvence altına almak, Estonlar ve Letonlar dâhil köleleştirilmiş köylüler üzerinde etkin yönetim kurmak için bölgesel ve yerel toprak sahibi soylular ile anlaşmalar yapmıştır. Eski sınırlar yeniden onaylanmıştır. Buna ek olarak Estonları ikiye bölen yeni sınırlar oluşturulmuştur.¹⁶²

2. Cathrine Çarlık Rusyası'nın Polonya-Litvanya topluluğundaki etkisini korumak ve genişletmek istemiştir. Ancak Prusya'nın Fredrick'i ve Hasburg topraklarının Maria Theresa'sı da aynı şeyi hedeflemişlerdir. Fredrick 1772'de büyük bir savaşın önüne geçmek için Polonya-Litvanya topraklarının üç şekilde ilhak edilmesini önermiştir.¹⁶³ 1795 yılında da Prusya ve Çarlık Rusyası arasındaki ittifak Polonya'nın varlığını bozmuş ve Litvanya Rus eyaleti haline gelmiştir.¹⁶⁴

1710 yılında İsveç'ten Eastland ve Livland bölgesinin hâkimiyetini aldıktan sonra Rus Çarlığı sadece azınlık olan Alman soylularına hak ve ayrıcalıklar tanımıştır.¹⁶⁵ Örneğin 1897 yılı itibarıyla Kurland ve Güney Livland bölgesinde sırayla Alman soylular nüfusun yaklaşık %8'sini ve %10'unu oluştururken; Letonyalılar %75 ve %74'ünü oluşturmuşlardır. Yine Kuzey Livland ve Eastland bölgesinde Almanlar sırayla nüfusun %3 ve %5'ini oluştururken Estonyalılar %92 ve %89'unu oluşturmuşlardır.¹⁶⁶ Rus Çarı 1. Alexander 1816-1819 yılları arasında kalan dönemde Eastland, Livland ve Kurland'daki Baltık Alman soylularını serfleri özgürleştirmeleri için baskı yapmak zorunda kalmıştır. Fakat serflerin

¹⁶¹ Carol, B. Stevens, "Great Northern War (1699-1721)", ed. Gordon Martel, *The Encyclopedia of War*, (New Jersey: Blackwell Publishing, 2012), 1-4.

¹⁶² Plakans, *A Concise History of The Baltic States*, 125-126.

¹⁶³ Plakans, *A Concise History of The Baltic States*, 152-156.

¹⁶⁴ Vardays, Slaven, "Lithuania...", 177-178

¹⁶⁵ Pettai, "Estonia", 14.

¹⁶⁶ Toivo U. Raun, "The Revelation of 1905 in the Baltic Provinces and Finland", *Slavic Review* 43/ 3, (1984) 455.

vergilendirme konusundaki hoşnutsuzluklarının olması tam anlamda istenilen sonuçların elde edilmesini engellemiştir. Yine de bu dönemde verilen tepkiler ideolojik bir motivasyonu içerisinde barındırmamış devlet olma talebiyle karşılaşılmamıştır.¹⁶⁷

1. Alexander'ın yerine geçen Rus Çarı 1. Nicholas döneminde Ruslaştırma politikası kendisini göstermiştir. Bu dönemde özellikle Estonyalı ve Litvanyalıların ulusal uyanışları başlamıştır. 1855 yılında ise 1. Nicholas'ın yerine geçen 2. Alexander tahta çıktıktan sonra ılımlı bir politika benimsemiştir. Bu da Polonya-Litvanya topluluğunun Rus hâkimiyetinden kurtulmak için doğru zamanın geldiğini düşünmelerini sağlamıştır. 1863-1864 yılları arasında ayaklanma başlamıştır. Buna karşılık sert önlemler alan Çarlık Rusyasına karşı isyancılar Polonya- Litvanya ve Beyaz Rusya eyaletlerinde gerilla tarzı saldırıları arttırmakla cevap vermiştir. Bu durumda Ruslaştırma politikasının daha yaygınlaştırılmasına neden olmuştur. Hatta Litvanya resmi olarak Kuzeybatı Bölgesi ismiyle anılmaya başlatılmıştır.¹⁶⁸

1905 yılında yaşanan Japon yenilgisi Rusların zayıflığını da ortaya çıkarmıştır. Bundan sonra ise Rus Çarlığına karşı isyanlar başlamıştır. 22 Ocak 1905 olaylarında çarlık sarayına yürüyen işçilerin sert bir şekilde durdurulması tarihte bu dönemin Kanlı Pazar olarak adlandırılmasına yol açmıştır. Baltık kıyıları da bu durumdan haberdar olmuş sosyalistler tarafından toplantı, grev vb. eylemler gerçekleştirilmiştir. Bu durum da Baltık Devrimi olarak adlandırılacak olan olaylara ön ayak olmuştur. 1905'in son aylarında olaylar ulusal bir hal almıştır. Letonyalılar ve Estonyalılar Baltık Eyaletlerindeki Almanlara ve Ruslara karşı, Litvanyalılar Ruslara ve Polonyalılara karşı mücadele etmişlerdir. Sosyalist motivasyon ile isyan edenler için mesele işçi sınıfı olmuştur. Buna karşılık kıyıda isyan edenler için mesele Estonca Letonca ve Litvanca dillerinde eğitim, geleneksel siyasi seçkinler ile güç paylaşımına benzer konulardır. Çar Nicholas olayları durdurmak için ulusal parlamento kurulması vaadi gibi bazı adımlar atmış olsa da, 16 Ekim 1905'de Tallinn'deki barışçıl gösterilere ateş açılmış 62 kişi

¹⁶⁷ Plakans, *A Concise History of The Baltic States*, 170-192.

¹⁶⁸ Plakans, *A Concise History of The Baltic States*, 198-237.

ölmüş ve 200 kişi yaralanmıştır.¹⁶⁹ Toplam 3.000 Letonyalı'nın öldürüldüğü 1905 olaylarında bu durum Leton halkının Ruslara ve Almanlara karşı öfkelenmesine neden olmuştur.¹⁷⁰

Böyle bir ortamda Baltık kıyılarında beklenin aksine oldukça fazla toplantı yapılmıştır.¹⁷¹ 1905 Devrimi sırasında oldukça politize olan üç Baltık halkının toplantılarında ortak kararlar alınmıştır. Bunlar etnik vatanın idari olarak birleştirilmesi, hem bir bütün olarak Rusya İmparatorluğu'nda hem de yerelde demokrasileşme talebi son olarak da siyasi ve kültürel özerkliktir.¹⁷² Bu olaylar esnasında toplam üç Baltık bölgesinden 2.500 kişi idam edilmiştir. Ayrıca hapis, sınır dışı edilme gibi olaylar da yaşanmıştır. Bastırılan olaylardan sonra Ruslar örneğin konuşma ve basın özgürlükleri gibi verdikleri çeşitli sözleri genişletmeye çabalamıştır.¹⁷³

Birinci Dünya Savaşı başladığında ise 1915 yılında Almanya İmparatorluğu eski Polonya-Litvanya bölgesini ve Kurland eyaletini işgal etmiştir. Baltık ikiye bölünmüştür. Letonya'nın Livland bölgesi ve Latgale Rus Çarlığının elinde kalmış ve Rus Çarlığı işgal beklentisiyle bazı bölgelerdeki alt yapıları sökerek burada yaşayan halkları göç ettirmiştir.¹⁷⁴ Rus Çarlığı savaş nedeniyle bu ulusların üstündeki şekillendirici gücünü kaybetmiştir. Bu uluslar ise kendi bölgelerinde temsilcilikler kurmuşlardır. Savaş ilerledikçe Alman ilhakı kabullenilmiştir. Bu sırada Alman imparatorluğu ve Avusturya İmparatorluğu Polonya Krallığı'nı kurmayı amaçladıklarını açıklamışlardır.¹⁷⁵ 16 Şubat 1918'de Litvanya ulusal temsilcisini ilan etmiş ve bağımsızlık bildirisini yayınlamıştır. Başkent Vilnius ilan edilmiştir. Ayrıca Litvanya, Litvanya Düklüğü'nün devamı olduğu da belirtmiştir. Estonya toprakları ise Çarlık hükümetinde kalmasına rağmen hükümetin kontrol yeteneğinin azalması ile Estonya'nın idari birliğini sağlaması ve yerel yönetim

¹⁶⁹ Plakans, *A Concise History of The Baltic States*, 268-277.

¹⁷⁰ Dreifelds, "Latvia", 95.

¹⁷¹ Plakans, *A Concise History of The Baltic States*, 268-277.

¹⁷² Toivo V. Raun, "Baltic Independence, 1917-1920 and 1988-1994: Comparative Perspectives", *The National Council for Soviet and European Research*, Program 8, 1994, 2.

¹⁷³ Plakans, *A Concise History of The Baltic States*, 268-277.

¹⁷⁴ Plakans, *A Concise History of The Baltic States*, 285-289.

¹⁷⁵ David Kirby, *The Baltic World 1772-1993: Europe's Northern Periphery in an Age of Change*, (New York: Routledge, 1995), 243.

üzerinde Estonya kontrolünün artması gündeme gelmiştir. Estonyalı aktivistler bu amaçla gösteriler düzenlemiştir. Rus Çarlığı ise Estonya topraklarını yeniden düzenlemeyi kabul etmiştir. Bu yeni düzenleme Estonya adı verilen bir siyasi oluşumda yaşayan Estonca konuşanları kapsamıştır. 24 Şubat 1918’de de Estonya bağımsızlığını ilan etmiştir. Letonya da durum Estonya gibi seyrete de topraklarının yarısı (Kurland) Alman işgalinde diğer yarısı (Kuzey Livland) ise de Rus hükümetinin işgalinde kalmıştır. Rus hükümetinin Baltık eyaletlerini yeniden düzenleme kararı çok zor olmuştur. 1917 yılında Alman ordusu Riga’yı almış ve 1918 Martta da kıyının geri kalanını işgal etmiştir. 18 Kasım Alman işgali altında Riga’da toplanan Letonya Parti Grupları geçici hükümet ile Letonya cumhuriyetini kurduklarını ilan etmişlerdir.¹⁷⁶

1919 yılında Paris Barış Konferansı sonrasında rahatlayan Avrupalı devletlere karşı üç Baltık devleti bağımsızlık savaşlarını sürdürmüşlerdir. Estonya’da Sovyet Rusya çekilmiş olsa da Estonya Bolşevikleri zayıf bir Estonya hükümetini fırsat görmüştür. Estonya Bolşevikleri Kasım ayında Narva’yı alarak orada Estonya Komünü ilan etmişlerdir. Daha sonra Estonya topraklarının yarısını işgal eden Bolşeviklere karşı Estonya hükümeti birlikleri karşı taaruza geçerek Bolşevikleri Sovyet Rusya topraklarına sürmüştür. Bolşeviklerin bir kısmı kendi ordularından Estonya hükümeti ordusuna geçmişlerdir. Bu geçişler giderek artmış hatta Alman ordusuna karşı da savaş yürütmesine karşın Estonya hükümeti ordusu Letonya ordusuna yardım sağlayacak kadar büyümüştür. Bu yardımın da aslında Estonya’nın Letonya ile paylaştığı sınırı sağlama alma isteğinden geldiği belirtilmektedir. Eylül ayında Sovyetler ile barış görüşmelerine başlayan Estonya hükümeti 2 Şubat 1920’de Sovyet Rusya ile barış antlaşması imzalamıştır.¹⁷⁷ Bağımsızlık savaşı boyunca hem Ruslarla hem Almanlar hem de Estonyalı Bolşevikler ile savaşan Estonya sonunda 1921 yılında Milletler Cemiyeti üyesi olmuştur.¹⁷⁸

¹⁷⁶ Plakans, , *A Concise History of The Baltic States*, 283-300.

¹⁷⁷ Plakans, , *A Concise History of The Baltic States*, 300-302.

¹⁷⁸ Pettai, “Estonia”, 16.

Letonyada'da bağımsızlık 1918 yılında ilan edilse de tam bir birlik Letonyalı Bolşeviklerin ve karşıtı güçlerin anlaşmazlıklarının sona ermesinden ve tüm yabancı askeri güçlerin ülkeyi terk etmesinden sonra olmuştur.¹⁷⁹ Letonya Bolşevikleri Estonya Bolşeviklerinden çok daha kuvvetli olmuş fakat Batılılar tarafından da desteklenen ve azimle yürütülen bağımsızlık savaşında 1919 yılına gelindiğinde Alman ordusunun çekilmesiyle, bermontistlerin mağlubiyete uğramasıyla ve Estonya ordusundan alınan yardım sayesinde Bolşeviklerin Latgale'den çekilmesiyle Letonya hükümeti rahatlamıştır. Bu durum da Lenin'in Letonya Bolşeviklerine verdiği desteğin azalmasına neden olmuştur. Bunun sonunda Letonya hükümeti Sovyet Rusya ile barış antlaşması imzalamıştır.¹⁸⁰ 1921 yılında da Letonya Milletler Cemiyeti üyesi olmuştur.¹⁸¹

Litvanya hükümeti ise 1919 yılında Alman işgal güçleri tarafından tanınmış olsa da ulusal bir ordu kurmada çok yol kat edememiştir. Hatta 1919 yılında Kızıl Ordu işgalinde Bolşevik güçler Vilnius'u hemen ele geçirerek hükümeti Kaunas'a kaçmaya zorlamışlardır. Rus güçlerinin yanı sıra Litvanyalıları da kapsayan Bolşevikler Litvanya topraklarının doğu kısmında Litvanya-Beyaz Rusya oluşumunu yani Litbel Sovyet Cumhuriyetini ilan etmişlerdir. Almanya hükümeti ise Litvanya ulusal hükümetine yardım teklif etmiştir. Bu sırada yeni kurulmuş olan Polonya Cumhuriyeti ise 1919 yılında Litvanyayı işgal etmiş ve Vilnius dahil olmak üzere Litvanya'nın beşte birini ele geçirmiştir. 1920 yılında Polonya ve Sovyet Rusya arasında ateşkes ilan edilmiştir. Sonraki üç yıl boyunca Milletler Cemiyeti üzerinden müzakereler Litvanya ve Polonya sınırının konumunu gündeme almıştır. 1923 yılında yapılan anlaşmada da Polonya Litvanya topraklarının beşte birini ve Vilnius'u kontrol etmeye devam etmiştir.¹⁸² Polonya'nın Vilnius'u bu işgali İkinci Dünya Savaşı'na kadar devam etmiştir.¹⁸³ 1. D.S'den sonra ABD ise Avrupa'daki çatışmalardan olabildiğince uzak durmaya

¹⁷⁹ Dreifelds, "Latvia", 96.

¹⁸⁰ Plakans, , *A Concise History of The Baltic States*, 302-304.

¹⁸¹ Dreifelds, "Latvia", 96.

¹⁸² Plakans, , *A Concise History of The Baltic States*, 304-307.

¹⁸³ Vardys, Slaven, "Lithuania" 179.

çalışmıştır ve ABD için o dönemde Doğu Baltık bölgesinin çok önemli olmadığı düşünülmüştür.¹⁸⁴

2.2. Baltık Ulus Devletleri

Baltık bölgesi yüzyıllar boyunca çevresindeki büyük yönetimlerin hâkimiyet mücadelesine sahne olmuştur. Baltıklılarda ulus bilincinin yükselmesiyle birlikte kendilerini yönetme arzuları için mücadele etmişlerdir. Üç Baltık devletinin bu mücadelesi 1.D.S. döneminde sıkıntıya girse de başarılı olmuştur. Sonunda Baltıklılar, devlet olma isteklerini hayata geçirebilmiştir. Fakat bu bölümde değinileceği üzere bağımsız bir devlet olmaları çok kısa sürmüştür. 2.D.S.'nin çıkması ile birlikte küçük Baltık devletleri sistemin el verdiği ölçüde bağımsız birer devlet olarak kalmayı sürdürmeyi planlamışlardır. Sovyet Rusya'sından algılanan tehdidi dengelemek için çabalayan fakat ABD'nin ilgisini yeterince çekmeyen küçük Baltık devletleri hayatta kalabilmek için tarafsızlık stratejisini benimsemişlerdir. Bu noktada başarılı olamayan üç küçük devlet ileride anlatılacağı gibi Sovyetler tarafından ilhak edilmiştir. Küçük devletler olarak adlandırılan Baltık devletleri sistemi etkileyecek kapasiteden yoksun oldukları için sistemi etkileyen büyük güçlerden ve sistemden etkilenerek stratejilerini bu duruma göre ayarlamak zorunda kalmışlardır. King ve McNabb bu durumu şöyle özetlemektedirler:

*“Saldırganlığa karşı yeterli savunma sağlayamayan küçük devletler, zorunlu olarak dış politikalarını değişen koşullara göre ayarlamak zorunda kalmışlardır.”*¹⁸⁵

2.2.1.Bağımsızlıktan Sovyetlere Uzanan Süreç

Bağımsızlık döneminde ve sonrasında o dönem için ABD gibi büyük bir devletin ilgisini çekmediği Baltık devletlerinde bölgesel bazı askeri ittifak oluşturmaya yönelik girişimler olmuştur. Bu dönemde Finlandiya, Polonya ve

¹⁸⁴ Jonathan L'hommedieu, “Roosevelt and the Dictators: The Origin of the US Non-Annexation of the Baltic States”, *The Baltic Question during the Cold War*, ed. John Hiden, Vahur Made, David Smith, (New York: Routledge, 2008), 33

¹⁸⁵ Gundar J. King ve David E. McNabb, *Nation-Building in the Baltic States: Transforming, Governance, Social Welfare, and Security in the Northern Europe*, (Boca Raton: CRC Pres, 2015), 201.

Letonya devletleri Baltık İttifakı kurmayı amaçlayan konferanslar düzenlemiştir. 1922 yılında siyasi işbirliği konusunda antlaşma imzalanmıştır. Fakat bu antlaşma Finlandiya parlamentosu tarafından Litvanya ve Almanya'dan çekinildiğinden dolayı onaylanmamıştır. Bunun ardından Estonya ve Letonya 1923 yılında 10 yıllığına bir ittifak antlaşması imzalamıştır. Bu girişim de oldukça yetersiz kalmıştır. Fakat MC'nin işlevsiz hale geldiği dönemde üç Baltık devletinde işbirliğinin arttığı gözlemlenmiştir. Üç Baltık devleti Baltık Antantı Antlaşmasını imzalamışlardır. Uluslararası politikadaki gelişmelere karşı ortak tavır takınılmasını amaçlayan bu yapı ile üç devlet Sovyetler Birliği'nin Finlandiya'ya saldırmasından sonra MC'den ihracı konusunda ortak bir tavır sergileyerek çekimser kalmışlardır. Daha sonradan ise bu üç devlet 1938 yılında tarafsızlık politikası benimsediklerini açıklamışlardır.¹⁸⁶

1939 yılında Nazi Almanyası ve Sovyetler Molotov-Ribbentrop Paktı olarak da bilinen Nazi-Sovyet Saldırmazlık Paktını imzalayarak Doğu Avrupa'yı etki alanlarına bölmüşlerdir.¹⁸⁷ Nazi-Sovyet Paktı'nda Estonya, Letonya, Doğu Polonya Sovyetlerin kabul edilmişken, Batı ve Orta Polonya ile Litvanya başlangıçta Almanya'nın olarak kararlaştırılmıştır. Daha sonra Hitler Litvanya'yı, Vilnius'u Polonya'dan geri alması için ikna etmeye çalışmış fakat bu girişim sonuçsuz kalmıştır. Bunun yerine Sovyetler Polonya'yı işgal ederek Vilnius'u ele geçirmiş ardından da Almanya Polonya'nın daha büyük bir kısmına karşılık Litvanya'yı Sovyetlere bırakmıştır.¹⁸⁸

1939 yılının ortasında savaşın getirdiği belirsizlikle mücadele eden Estonya, Letonya ve Litvanya bir tarafsızlık politikasının izleneceği konusunda hemfikir olarak bu politika ile Nazi Almanyası ve Sovyetlerin planlarından kurtulabileceklerini ummuşlardır.¹⁸⁹ Fakat Sovyetler Birliği Alman saldırısına karşı üç Baltık devletine askeri yardımı gündeme getirmiştir. İngiliz ve Fransızlarla

¹⁸⁶ Erik Mannik, "The Evolution of Baltic Security and Defense Strategies", *Apprenticeship, Partnership, Membership: Twent Years of Defence Development in the Baltic States*, ed. Tony Lawrence, Tomas Jermolavicius, (Talin: International Centre for Defense Studies 2013), 18-18

¹⁸⁷ Pettai, "Estonia", 18.

¹⁸⁸ Andres Kasekamp, *A History of Baltic States*, (UK: Palgrave Macmillian, 2010) 125.

¹⁸⁹ Plakans, *A Concise History of The Baltic States*, 336-337.

görüşen Sovyet Rusya'sına ilk olarak İngilizler karşı çıksa da daha sonradan Baltık devletlerinin haberi olmadan Sovyet Rusyası'nın önerisini kabul etmiştir. Dönemin Sovyet Dışişleri Bakanı olan Molotov da böylece Baltık devletlerinin doğrudan ve dolaylı saldırılara karşı garanti altına alınması konusunda ısrar etmiştir. Sovyetlerin ilk eyleme geçtiği ülke Estonya olmuştur. Eylül ayında Estonya büyükelçisi Moskovaya çağırılarak Estonya hükümetinin yetersiz olduğu bildirilmiştir. Böylece Sovyet Baltık Filosunu kıyı şeridini ve kara sularını korumak için yetkilendirmiştir. Daha sonra da Estonya Dışişleri Bakanı ticaret antlaşması imzalanması amacıyla çağırıldığında Dışişleri Bakanı Molotov Estonya'da belirli stratejik üslerin Sovyetler tarafından desteklenmesini sağlayacak askeri ittifakın tamamlanması isteğini içeren ultimatom vermiştir. Estonyalılar tarafından protesto edilen bu ultimatomun arkasında duran Molotov güç kullanma tehdidinde bulunmuştur. Buna ek olarak da İngiltere ve Almanya'dan herhangi bir yardım beklenilemeyeceğini de belirtmiştir. Bu konjunktürde başka seçeneği olmayan Estonya 28 Eylülde Sovyetler ile antlaşma imzalamıştır. Antlaşma askeri yardım dâhil olmak üzere ülkede konuşlandırılacak Sovyet birliklerinin sayısını da belirlemiştir.¹⁹⁰

Letonya da Estonya ile aynı süreçlerden geçmiştir. Letonya Dışişleri Bakanı Ekimde Sovyetlere çağırılmıştır. 30.000'e düşürülen garnizon birlikleri sayısı ile Sovyetler ile antlaşmaya varılmıştır. Litvanya ise müzakereler Litvanya'nın Almanlardan yardım aramasıyla sekteye uğramıştır. Litvanya Sovyetler ile görece daha eşit bir şartta müzakere etmiş olsa da diğer iki Baltık devletiyle aynı şartlara dayalı bir antlaşma imzalamıştır.¹⁹¹ Litvanya ayrıca parçalanmış halde olan Polonya'nın Sovyetler kısmında bulunan Vilnius'u geri kazanmayı Sovyetlerden talep etmiştir.¹⁹²

Her üç Baltık devletine de egemenliklerine saygı duymayı içeren güvence verilmiştir. Başlarda bu güvenceye paralel şekilde bir politika uygulansa da

¹⁹⁰ David Kirby, "The Baltic States 1940-1950", *Communist Power in Europe 1944-1949*, ed. Martin McCauley, (London:,The Macmillian Pres LTD, 1977), 23-24.

¹⁹¹ Kirby, "The Baltic States 1940-1950", 25-28.

¹⁹² Plakans, *A Concise History of The Baltic States*, 339.

Sovyetler Baltık devletlerinin müttefik devletlere sempati beslediği düşüncesine dayanarak bu devletlere baskı uygulamaya başlamıştır. Akabinde Baltık devletleri ile Sovyetlerin arasındaki ilişkiler bozulmuştur. 17 Haziranda daha önceden verdikleri ultiatomun kabul edilmesiyle Sovyet askerleri üç Baltık devletinin sınırlarını geçerek işgale başlatmıştır. Ayrıca Sovyetler bu devletlerde yeni bir hükümet kurulmasının talep etmiştir. Bu talep üzerine Sovyet elçileri tarafından yeni hükümet seçilmiştir. Bu devletlerde İçişleri Bakanlığının önemli görevlerine komünistler atanmıştır. Temmuz ayında Sovyetlerin hedefinin birleşme olduğu ve bunun içinde yeni meclisin Sovyetlerin çıkarlarına uygun şekilde seçilmesi isteği gün yüzüne çıkmıştır.¹⁹³ Bu hususta üç Baltık devletinde parlamantolar feshedilmiştir. Akabinde yeni seçimler yapılmıştır. Böylece sırasıyla Litvanya, Letonya ve Estonya SSCB'nin bir parçası haline gelmişlerdir.¹⁹⁴

Mayıs ayında zaten Sovyetlerin en büyük gazetelerinden biri olan İzvestia'da, küçük devletlerin tarafsızlığının çok nadir gerçekleştiği ve onları koruyacak bir güç olmadan yaşamalarının mümkün olmadığını belirten bir makale yayımlanmıştır. Bu makale ile Plakans Sovyetlerin gerçek niyetini ortaya koyduğunu öne sürmektedir.¹⁹⁵ Khudoley için de Komintern doktrini aslında 1939-1940 yılındaki politikanın motivasyon kaynağı olmuştur. Zaten 1920-1930'larda Moskovadaki yetkililer için Baltık ülkelerinin komünizmi yenmesi ve Rusya'dan ayrılması geçici bir durumdu. Onlar doğru zamanı bekliyorlardı. Khudoley bu doğru zamanın 1939 yılında Sovyetlerin karşısına çıktığını belirtmektedir.¹⁹⁶

ABD ise 1940 yılında Dışişleri bakanlığınca yayınlanan 354 numaralı bildiri ile üç Baltık devletinin bağımsızlığının sona ermesini kınamıştır. Yine de Nazi Almanyası ile mücadele edebilecek tek gücün Sovyetler olması ABD'yi eyleme geçmekten alıkoymuştur. 1942 yılında da Churchill ABD Başkanı

¹⁹³ Kirby, "The Baltic States 1940-1950", 25-28.

¹⁹⁴ Pascal Larot, *Baltık Ülkeleri*, çev. Hüsni Dilli, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1991) 81-82

¹⁹⁵ Plakans, *A Concise History of The Baltic States*, 341.

¹⁹⁶ Konstantin K. Khudoley, "Soviet Foreign Policy during the Cold War: The Baltic Factor", , *The Baltic Question during the Cold War*, ed. John Hiden, Vahur Made, David Smith, (New York: Routledge, 2008) 56.

Roosevelt'e Baltık devletlerini Stalin'e bırakmayı öngören bir mektup göndermiş ve bu mektuba itiraz gelmemiştir.¹⁹⁷

22 Haziran 1941 yılında SSCB'ye saldırı başlatmış olan Almanya önce Litvanya sonra Letonya daha sonra da Estonyayı işgal etmiştir.¹⁹⁸ Almanya'nın planına göre Östland adını verdiği idari bölgesinde merkez Riga olacaktı. Fakat bu plan Nazi Almanyası'nın güçten düşmesiyle 1944 yılında son bulmuştur. Sovyetler karşı saldırı başlatmıştır. Sovyetler önce Tallinn'i almış, Almanya Riga'dan çekilmiş daha sonra Litvanya'da ilerlemiştir. Sovyetler ile Almanya arasındaki çatışmalar 1945 yılına kadar sürmüştür. 1944 yılında Estonya Ulusal Komitesi ulusal bir hükümetten bahsetse de bu durum sembolik olarak kalmıştır. Letonya ise 1945 yılında Almayadan Letonya Hükümeti haline gelmesi planlanan Letonya Ulusal Komitesi kurulması iznini alsa da bu çabalar yine sonuçsuz kalmıştır. Üç Baltık devleti orman kardeşleri adını verdikleri gerilla savaşıları ile Sovyetlere direnmeye başlamıştır.¹⁹⁹ Estonya'da ve Letonya'da orman kardeşler küçük gruplar halinde örgütlenmiştir. Litvanya'da ise 1949 yılında ulusal bir merkezi komutanlık kurulmuştur. Fakat orman kardeşlerin içine sızan Sovyet ajanları gerilla ordusunun içinde bölünmüşlük yaratmıştır. Yine de Sovyetlere karşı bu hareketin durdurulması Macar Ayaklanması ile gerçekleşmiştir. Ayaklanmayı 1956 yılında bastıran Sovyetlere ABD'nin karşı çıkmaması üç Baltık devletinin direnişinde pes edilmesi gerektiğini düşünmelerine neden olmuştur.²⁰⁰

Roosevelt her ne kadar savaş sırasında işgal altındaki Avrupalı devletler için düzenleme yapıp ABD Federal Rezervinden SSCB devlet bankasına altın transferini askıya almış ve Baltık devletlerinin mal varlıklarını dondurma kararı almış olsa da bu çaba Sovyetlerin Baltık bölgesini işgalini tanımamaktan öteye de gidememiştir. 1. Tahran toplantısı sırasında Stalin ile görüşen ABD Başkanı Roosevelt Baltık devletleri için ABD'yi savaşa sokmayacağını belirterek üç devleti

¹⁹⁷ Sandis Sraders, *Small Baltic States and the Euro-Atlantic Security Community*, (Switzerland: Palgrave Macmillian, 2021),136-137.

¹⁹⁸ Kasekamp, *A History of Baltic States*, 131.

¹⁹⁹ Plakans, *A Concise History of The Baltic States*, 350-362.

²⁰⁰ Kasekamp, *A History of Baltic States*, 141-142.

Stalin'e bırakmıştır.²⁰¹ 1947 yılında George Kennan'ın çevreleme stratejisinin 1949 yılında yasal bir forma bürünüp Kuzey Atlantik Antlaşması halini alması ise komünizmi kontrol altına almayı amaçlamıştır. Bu noktada Baltık devletleri ABD'nin erişiminin ötesinde olmuştur.²⁰²

Küçük bir devlet olarak savaşın getirdiği bilinmezlik üç Baltık devletinin ilk seçenek olan tarafsızlık politikasını benimsemesine yol açmıştır. Kendini Nazi Almanyası ve Sovyetler Birliği çekişmesinin tam da ortasında bulan üç Baltık devleti tarafsızlık politikası benimsemişlerdir. Fakat bu stratejinin benimsenmesi ile hayatta kalamayacak hale gelmişlerdir. Sovyetler Birliği'nden duyulan tehdidi dengeleyebilecek bir güç olan ABD'nin ise o dönem itibarıyla Baltık devletlerinin yanında yer almaması bu devletlerin Sovyetler Birliği tarafından ilhak edilmesi ile sonuçlanmıştır. Sonuç olarak bu üç devletin uyguladığı tarafsızlık stratejisi hayatta kalmaları için yeterli olmamıştır. Sovyetler Birliği'ne gerilla tarzı direnişleriyle karşı koymaya çalışan küçük Baltık devletleri Sovyet Birliği'nin gücü karşısında bu hareketi de sonlandırma noktasına gelmiştir. İki kutuplu sisteme doğru gidilen dönem içerisinde ABD tarafından vazgeçilebilir olarak görünen bu devletler komünist blok içerisine terk edilmişlerdir.

2.2.2. Sovyetlerden Yeniden Bağımsızlığa: Soğuk Savaş Dönemi

Alman işgalini püskürten Sovyetler Alman ordularının yerine Rus askerlerini yerleştirmiştir. Baltık devletlerinde artık yetki Sovyetlerin Komünist Partisinde olmuştur. Böylece Sovyetleştirme politikası başlamıştır.²⁰³ Stalin dönemi boyunca ayrıca sansür politikası izlenmiştir. Bu politika Sovyetler hakkında olumlu sözcüklerin sarf edilmesini, kütüphanelerden materyallerin kaldırılmasını, 1905 ve 1917 dönemlerine ait Lenin'in kahramanlığının öne çıkarılmasını içermektedir.²⁰⁴ Bu baskı sadece burjuva milliyetçiliği gibi unsurlara karşı olmamış aynı zamanda kozmopolitiklik bile Sovyetler için tehdit oluşturmuştur. Buna örnek olarak 1951 yılında Fransız edebiyatını tartışmak için

²⁰¹ L'hommedieu, "Roosevelt and the Dictators: The Origin of the US Non-Annexation of the Baltic States" 34-43.

²⁰² Sraders, *Small Baltic States and the Euro-Atlantic Security Community*, 136-137.

²⁰³ Larot, *Baltık Ülkeleri*, 82-83.

²⁰⁴ Plakans, *A Concise History of The Baltic States*, 335.

bir araya gelen Letonyalı entelektüellerin hapis cezasına çarptırılması gösterilmektedir. Stalin'in son dönemlerine doğru da onun "kişilik kültürü" önemli bir hal almıştır. Stalini övmek adeta kamu görevi haline gelmiştir. Tarih metinleri yeniden yazılmış, bağımsızlık dönemine ait anıtlar yıkılmaya başlanmıştır.²⁰⁵ Titoizm ve ulusal ayrılık fikri Sovyetleri öyle tedirgin etmiştir ki 1950 ve 1951 yılında Stalin'in ölümünden iki yıl öncesinde Estonya Komünist Partisinden burjuva milliyetçiliği yaptığı gerekçesiyle önemli isimler tasfiye edilmiştir. Durum Letonya ve Litvanyada da bu şekilde seyretmiştir.²⁰⁶

1953 yılında ise Stalin'in ölmesiyle Nikita Kruşçev SSCB'nin Komünist Parti Merkezi Komitesinin ilk sekreteri olmuştur. 1956 yılında Kruşçev, Stalin'in kişiliğini öne çıkarıp Lenin'in sosyalizmi inşa etme yolundaki hedefinden uzaklaştığı için eleştirmiştir. Bu durum Baltık devletlerinde bir şaşkınlığa sebep olmuştur. 1957-1960 arası dönem çözülme olarak anılmaya başlanmış, Stalin yıllarında sürgün edilen kıyı halkının tekrardan anavatanlarına dönmesine izin verilmiştir. Bu dönemde sürgün dönemini anlatan metinler yayımlanmıştır. 1940 öncesi yazarların eserleri de yeniden yayımlanmıştır. Bu hal Kruşçev'in görevden alınmasından sonra kısa bir süre daha devam edebilmiştir.²⁰⁷ Ekonomideki sorunlu hal ise sosyalist rekabet kavramının uygulanmasını yani merkezi hükümetin ekonomik kararlarındaki rolünün gevşetilmesini içermiştir. Kruşçev döneminde başlayıp Brejnev'in ilk yıllarında devam eden bu gevşeme geçici bir politika olarak kalmıştır. 1960'ların sonunda tekrar merkez ipleri sıkılaştırmıştır.²⁰⁸

Baltık devletlerinde statükoya yönelik hoşnutsuzluklar 1960'lı yıllarda başlamış ve 1970'li yıllar boyunca devam etmiştir. Şiddet içermeyen eylemler arasında 1940 yılının öncesindeki önemli kişilerin mezarlarına çiçek bırakmak, Riga'daki özgürlük anıtına çiçek bırakmak, eski ulusal bayraklarının halka açık bölgelere gizlice asılması vardır. 1972 yılında ise Litvanya'da 19 yaşındaki bir

²⁰⁵ Kasekamp, *A History of Baltic States*, 143.

²⁰⁶ Alfred Erich Senn, "The Sovietization of The Baltic States", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 317, (1958), s.126.

²⁰⁷ Plakans, *A Concise History of The Baltic States*, 370-374.

²⁰⁸ Plakans, *A Concise History of The Baltic States*, 375-376.

öğrenci protesto amaçlı kendini yakarak öldürmüştür.²⁰⁹ Bu protestoda amaç Batı'nın Baltık devletlerinde yaşananlara dikkatini çekmektir. KGB tarafından örtbas edilmeye çalışılan bu olayın akabinde ayaklanmalar başlamıştır. Sovyetler tarafından kanla bastırılan bu olay sırasında 15 kişi hayatını kaybetmiş 3.000 kişi sorgulanmıştır.²¹⁰

Brejnev'in 1982 yılında ölmesinden sonra yerine Andropov geçse de 1984 yılında vefat etmiştir. Onun yerine de Chernenko sekreterlik görevine gelmiş fakat o da bir yıl sonra vefat etmiştir. Bundan sonra da Mihail Gorbaçov dönemi başlamıştır. Gorbaçov döneminde perestroika (yeniden yapılanma), glasnost (açıklık), ve demokratizaatsia (demokratikleşme) gibi kavramlar sıkça duyulmaya başlanmıştır. 1986 yılında 27. Parti Kongresinde de bu sloganlar “parti çizgisi” haline gelmiştir.²¹¹ Bu dönemde de Baltık ülkelerinin ekolojik kaygılar ile protestolar yaptığı görülmüştür. Letonya'da hidroelektrik santrale karşı, Estonya'da madencilığe karşı, Litvanya'da da 3. Çernobil tarzı reaktörün inşasına karşı eylemler yapılmıştır.²¹² Bu eylemler sonuç vermeye başlamış merkezi yönetim Baltık bölgesindeki planlarını durdurmuştur. Bu da Baltık halklarında vatan savunmak için tetikleyici unsur olarak gösterilmektedir. Bu gösterilere gittikçe destek gelmeye başlamıştır. Ayrıca gösteriler 1917 Bolşevik Devrimi, Baltık Cumhuriyetlerinin Sovyetlere katıldığı tarihlere denk getirilmeye başlanmıştır. Başlangıçta üç Baltık devletinin komünist partileri gösterilere engel olmaya çalışsa da sonuç alınamayınca bu partiler de eylemlerde bağımsızlık talep edenler ile işbirliği yapmak zorunda kalmışlardır.²¹³ 1989 yılında ise Üç Baltık devleti sınırı boyunca ve bu üç devletten yaklaşık 2 milyon insanın katılarak “insan zinciri” oluşturduğu “Baltık Yolu” protestosu gerçekleştirilmiştir.²¹⁴

Üç Baltık devletinin komünist partilerinde mesleki ilerleme amacıyla partiye üye olanlar birer birer ayrılmaya başlamıştır. 1988 yılından itibaren hızlı

²⁰⁹ Plakans, *A Concise History of The Baltic States*, 378-382.

²¹⁰ Larot, *Baltık Ülkeleri*, 84-85.

²¹¹ Plakans, *A Concise History of The Baltic States*, 386-388.

²¹² Kirby, *The Baltic World 1772-1993: Europe's Northern Periphery in an Age of Change*, 430

²¹³ Plakans, *A Concise History of The Baltic States*, 389-391.

²¹⁴ Jay Ulfeder, “Baltic Protest in the Gorbachev Era: Movement Content and Dynamics”, *Global Review of Ethnopolitics* 3/3-4, (2004) 23.

düşüş yaşayan partilerin sayısına karşılık özellikle halk cepheleri gibi resmi olmayan örgütlerin üye sayısında yükseliş yaşanmıştır. Üç cumhuriyette düzenlenen çoğu toplantılarda 1940 yılında Sovyetleri Baltık Cumhuriyetlerini işgal etmiş olduğu vurgulanmıştır. Sovyetlerin bu devletleri işgali yasadışı kabul edilmekle beraber SSCB'nin anayasasına göre tam bir ayrılık öngörülmeğe başlanmıştır.²¹⁵ Bu sırada Batılı devletler Gorbaçov'un silahların azaltılması ve Almanya'nın yeniden birleşmesi gibi konuların sonuca ermesine kadar iktidarda tutmak istedikleri için Baltık bölgesinde yaşanan gelişmeler konusunda eyleme geçmek için tereddüt etmişlerdir.²¹⁶ Örneğin Malta görüşmeleri sırasında Thatcher Gorbaçov'u zayıflatmamak için Baltık sorununun peşine düşülmemesi gerektiğini öne sürmüştür ki öyle de olmuştur. CFE (Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler) antlaşmalarının ilki Avrupa'da hava, kara ve deniz kuvvetlerinin azaltılmasında Çekoslovakya, Polonya devletleri dâhil edilirken Baltık devletleri bu bölgelerin dışında kalmıştır.²¹⁷

Baltık devletleri ise kendi aralarında dayanışma ile Sovyetlere mücadele vermeye devam etmiştir. Hatta 1989 yılında ilk kez Cumhuriyetler arası konferans bile düzenlenmiştir.²¹⁸ 1990 yılında üç Baltık Cumhuriyeti Yüksek Sovyetleri seçimleri bağımsızlık destekçilerine çoğunluk sağlamıştır. Litvanya'da yeni seçilen yüksek Sovyetler hemen bağımsızlık istemiştir. Estonya ve Letonya'da yeni organlar ilan edilmiştir. Fakat Bağımsızlık talepleri Merkezi hükümet tarafından anayasaya aykırı kabul edilmiştir.²¹⁹

Gorbaçov'un ilk olarak Litvanya'nın bu kararına tepkisi resmi müzakerelerin reddi olmuştur. Daha sonradan bu tepkinin yanı sıra ekonomik abluka politikası izlemiştir. Merkezi yönetim kömür, gaz, petrol gibi kritik enerji kaynaklarının erişimini Litvanya'ya engellemiştir.²²⁰ Marcel De Haas'a göre

²¹⁵ Plakans, *A Concise History of The Baltic States*, 394-395.

²¹⁶ David, J. Smith, "The End of the "Baltic Question?" The Baltic States, Russia and the West in the Post cold War Era", *The Baltic Question during the Cold War*, ed. John Hiden-Vahur Made, David Smith, (New York: Routledge, 2008) 190.

²¹⁷ Sraders, *Small Baltic States and the Euro-Atlantic Security Community*, 143-144.

²¹⁸ Parot, *Baltık Ülkeleri*, 102.

²¹⁹ Plakans, *A Concise History of The Baltic States*, 396-399.

²²⁰ Ambreen Haider, "The Baltic Crisis", *Strategic Studies* 13/ 3 (İlkbahar 1990), 10-12.

Rusya 1990’larda enerji konuzunu bir politika aracı olarak kullanabileceğini hatırlamaya başlamıştır.²²¹ Litvanya’ya ham petrol sevkiyatını askıya alan ve doğazgaz ihracatını azaltıp ardından askıya alan Rusya bunun dışında Baltık devletlerine ödemelerini döviz cinsinden yapmasını direterek onları boyun eğdirmek için enerji kozunu bir araç olarak kullanmıştır.²²²

Baltık devletleri Rusya’ya direnmeye devam ederken batılı devletler ise bu üç devleti hemen tanımakta temkinli davranmış ve merkezi yönetimin uyguladığı ambargo karşısında sadece diyalog ile çözüm önerisini sunabilmişlerdir. Estonya ve Letonya’da ise Litvanya’nın yaşadıklarından dolayı Sovyet otoritesini açıkça iptal etmeden yasal bağımsızlık ilan etmiştir. ABD’nin de Sovyetlere karşı yaptırım uygulamaması Litvanya geri adım atmasına neden olmuştur. Litvanya Sovyetler ile orta yolda buluşmak için Sovyetlere çağrıda bulunmuştur. Fakat artık Sovyet Cumhuriyeti olmayacağını da altını çizmiştir. Bu olaylar karşısında ABD’nin sert bir tavır takınamamasının nedeni Sovyetlerin Baltık devletlerindeki hâkimiyetini koruyamaması durumunda Polonya ve Almanya’nın doğu eyaletlerinden çıkmayı reddetmesi yönündeki uyarısı gösterilmektedir.²²³ Sovyet güçleri ise Ocak 1991 yılında Vilnius ve Riga’ya girmiş ve askeri operasyon düzenlemiştir. Bu operasyon sonucunda 20’ye yakın sivil hayatını kaybetmiştir. Gorbaçov’un haberinin olmadığını iddia ettiği bu operasyon bazı gazeteciler tarafından kanlı Pazar olarak isimlendirilmiştir.²²⁴

Gorbaçov’a yönelik darbe girişimi olduktan sonra ise Litvanya Şubat 1991’de Estonya Mart 1991’de ve Letonya Mart 1991’de yüksek konseyleri SSCB’den tam bağımsızlık talep etmiştir.²²⁵ Referanduma giden üç Baltık ülkesinden ilk olarak Litvanya yaklaşık %90 oranında Estonya %78 oranında ve

²²¹ Marcel De Haas, *Russia’s Foreign Security Policy in the 21st Century Putim, Medvedev and Beyond*, (Oxon: Routledge, 2020), 66.

²²² Walter C Clements Jr., “The Baltic Republics, Russia and Energy: From Dependency to Interdependence?”, *SAIS Review* (Kış-Bahar 1999), 191-192.

²²³ Ambreen Haider, “The Baltic Crisis”, 10-12.

²²⁴ Ainius Lasas, *Bloody Sunday: What did Gorbachev Know About the January 1991 Events in Vilnius and Riga?*, *Journal of Baltic Studies*, 38/ 2, (Haziran 2007), 179.

²²⁵ Plakans, *A Concise History of The Baltic States*, 396-399.

Letonya %74 oranında Sovyetlerden ayrılmaya olumlu cevap vermiştir.²²⁶ Sovyetler Birliği resmi olarak 6 Eylül 1991’de üç Baltık devletin bağımsızlığını tanımıştır.²²⁷

1992 yılında Rus askerlerinin bu devletlerden hala geri çekilmemesi üzerine ABD oldukça çaba sarf etmiştir. Buna karşılık Rusya üç Baltık devletinden askeri geri çekilmeyi Şubat 1992’ye ertelemiş hatta Letonyadaki bazı stratejik askeri üslerin genişletilmesi yönünde talepte bulunmuştur. Buna rağmen Batı’dan gelen desteğe ihtiyaç duyan Rusya’nın politikası o yılın sonbaharında yumuşamaya başlamıştır. Geri çekilmeyi Rusça konuşan nüfusa saygı gibi vatandaşlık ve dil ile ilgili yasalara bağlayan Yeltsin daha sonradan Rusça konuşan nüfusa hak ihlali gerçekleştiği gerekçesiyle çekilmeyi askıya almıştır. Burada belirleyici olan ABD Kongresi tarafından onaylanacak mali yardımın beklenilmesi olmuştur. Böylece 1994 yılında Rusya Baltık devletlerinden askeri geri çekilmeyi gerçekleştirmiştir.²²⁸ Buna rağmen Rus askeri personelinin Letonya’dan en son çıkış tarihi Ekim 1999 olmuştur. Rus askerinin geri çekilmesi ABD Başkanı Clinton’ın çabaları sonucu olmuştur.²²⁹

Baltık devletleri Soğuk Savaş döneminin sonuna gelmeden özellikle Gorbaçov döneminde Batı ittifakı gözünde elden çıkarılabilir olarak görülmüştür. Küçük Baltık devletlerinin Sovyetler karşısındaki zaferini Batı ittifakı tanıma konusunda önce temkinli davranmıştır. Gorbaçov döneminde başlayan yakınlaşma meyvelerini verdiği sırada Batı ittifakı istikrarsız bir dönem yaşayan Sovyetlerin üstüne giderek gelen noktayı riske atmak istememişlerdir. Daha sonradan Yeltsin ile belirsizleşen askeri çekilme meselesi küçük Baltık devletlerinde tehdit kaynağı haline gelmiştir. Soğuk savaş sonrası dönemin konjonktüründe büyük bir güç olan ABD küçük Baltık devletlerinin algıladığı Rus tehdidine karşı harekete geçebilmiştir. Nitekim ABD’nin duruma müdahil olması tehdidin geri çekilmesini sağlamıştır. Bu durum ise Baltık Devletlerinin ABD gibi bir gücü yanına

²²⁶ Kirby, *The Baltic World 1772-1993: Europe’s Northern Periphery in an Age of Change*, 434.

²²⁷ Pettai, “Estonia”, 25.

²²⁸ Sraders, *Small Baltic States and the Euro-Atlantic Security Community*, op.cit., ss. 148-149.

²²⁹ Andres Kasekamp, “An Uncertain Journey to the Promised Land: The Baltic States Road to NATO Membership”, *Journal of Strategic Studies*, 43/6-7, (2020), 3.

çekmesiyle algıladıkları Rus tehdidini dengeleyebileceklerini göstermiştir. Artık küçük Baltık devletlerinin iki savaş arası dönemde tercih ettikleri tarafsızlık politikasını yürütememesi gerektiği gözler önüne serilmiştir. Bundan sonra Baltık devletleri için dengeleme stratejisini hesaba katabildikleri ve karşılığı bulunabileceği bir devir açılmış bulunmaktadır.

2.2.3. Soğuk Savaş Sonrası Dönem: NATO'ya Doğru

1990'lı yılların başında Baltık devletlerinin tarafsızlık tartışmaları Rusya'nın yakın çevre kavramını dillendirmesinden etkilenmiştir. Öyle ki 1993 yılında ortak bir açıklama yapan üç Baltık devleti NATO üyeliğini Baltık güvenliğinin garantisi olarak gördüklerini açıklamışlardır.²³⁰ NATO üyeliği isteğinin ardından da Baltık Devletleri BDT üyesi olmaktan kaçındıklarını deklara etmişlerdir.²³¹

Monroe Doktrini'nin Rusya versiyonu olarak görülen Yakın Çevre Doktrini yüzyıllardır Rusya'nın çıkarlarını oluşturan bölgelerden geri çekilmeyeceği anlamına gelmiştir.²³² Zaten Rusya, Estonya ve Letonya ile sınır konusunda hemen anlaşmamıştır. 1920 yılındaki antlaşmalara dayanarak Estonya ve Letonya Birinci Dünya Savaşı sonrası sınırlarının tanınmasını talep etmiştir. Öte yandan Rusya Sovyetler Cumhuriyeti sınırlarına bağlı kalmayı diretmıştır. Estonya ve Letonya zamanla Rusya'ya boyun eğmek zorunda kalmışlardır. Çünkü NATO ve AB örgütlerine katılım için sınır anlaşmazlıklarının çözülmesi gerekmektedir. Estonya 1996 yılında Letonya ise 1997 yılında Rusya ile antlaşmış fakat daha sonradan Rusya bu antlaşmaları da imzalamamıştır.²³³ Rusya'nın Baltık devletleri ile sınır antlaşmalarını imzalamadaki bu isteksizliği giderek Baltık devletlerini NATO dışında tutmak için kullandığı bir koz haline gelmiştir.²³⁴

²³⁰ Mannik, 21-22.

²³¹ David J. Smith, "The End of The 'Baltic Question' The Baltic States, Russia and the West in the Post-Cold War Era", *The Baltic Question During the Cold War*, ed. John Hiden, Vahur Made, David J. Smith, (Oxon: Routledge, 2008), 191.

²³² Janina Sleivyete, *Russia's European Agenda and the Baltic States*, (Oxon: Routledge, 2010) 20.

²³³ Sleivyete, *Russia's European Agenda and the Baltic States*, 124-126.

²³⁴ Ingmar Oldberg, "Northern Europe: A New Web of Relations", *Russia Between East and West Russian Foreign Policy on the Threshold of the Twenty- First Century*, ed. Gabriel Gorodetsky, (London: Frank Class Publisher, 2003), 107.

Rusya'nın Estonya ile sınır anlaşmazlığını doğu sınırının tamamını oluşturan bölgelerden oluşurken Letonya ile sınır anlaşmazlığı Abrene bölgesini kapsamıştır. Aslında bu bölgeleri her iki devletle 1920 yılında yaptığı antlaşmalar ile kendisine ait olmadığını kabul etmiş ve iki devletin sınırlarını tanımıştır. Fakat Sovyetler Birliği işgali sonrası bu bölgeler her iki devletin elinden alınmıştır.²³⁵ Letonya ile 2007 yılında yeni bir sınır antlaşması imzalanmıştır. Estonya ile ise hala bir sınır antlaşması bulunmamaktadır.²³⁶ 2005 yılında Estonya ve Rusya bir sınır antlaşmasını imzalamış olmasına rağmen Rusya bu antlaşmadan da imzasını geri çekmiştir. 2014 yine bir sınır antlaşması imzalanmış ancak bu sefer her iki ülke tarafından da yine onaylanmamıştır.²³⁷

Bu huzursuz durumda ve bağımsızlıklarını yeni kazandıklarında Baltık devletleri askeri kapasite yoksunluğu konusunda endişeleri olmuştur. Bu endişelerin kaynağı profesyonel askerlerin Sovyetler tarafından eğitilmesi ve yeniden eğitime ihtiyaçlarının olması şeklindedir.²³⁸ Bu noktada Ocak 1994 yılında Brüksel Bakanlar Toplantısında NATO tarafından başlatılan Barış İçin Ortaklık (BİO) programına çok uluslu bir yapı olduğu için Rusya buna karşı çıkmamıştır.²³⁹ Buna karşılık BİO Baltık devletlerine NATO'nun nasıl işlediğine dair de bilgi sağlaması açısından önemli bir forum olarak da görülmektedir.²⁴⁰

Baltık Taburu olarak bilinen BALTBAT ise Eylül 1994'te Baltık devletlerinin NATO ile uyumunu sağlamak adına yine çok uluslu bir yapı olarak kurulmuştur.²⁴¹ Norveç, İsveç ve Birleşik Krallık ile imzalanan ve BALTBAT'ın

²³⁵ Claes Levinsson, "The Long Shadow of History: Post Soviet Border Disputes-The Case Of Estonia, Latvia, and Russia", *Connections*, 5/2, (2006) 101-102.

²³⁶ Sraders, *Small Baltic States and the Euro-Atlantic Security Community*, 169.

²³⁷ Silver Tambur, Sten Hankewitz, "Estonia commemorates the Tartu Peace Treaty", *Estonian World*, <https://estonianworld.com/security/estonia-commemorates-the-tartu-peace-treaty/>, (05.02.2022)

²³⁸ Pete Ito, "Baltic Military Cooperative Projects: A Record of Success", ed. Tony Lawrence, Tomas Jermolavicius, *Apprenticeship, Partnership, Membership: Twenty Years of Defence Development in the Baltic States*, Talin: International Centre for Defence Studies, 2013, 251-242.

²³⁹ Robert Saprovas, "BALTBAT and the Development of Baltic Defence Forces", *Baltic Defence Review* 2, (1999), 56.

²⁴⁰ Kasekamp, "An Uncertain Journey to the Promised Land: The Baltic State's Road to NATO Membership", 3.

²⁴¹ Baltic Defence College, "Honouring the 25th Anniversary of Baltic Battalion", <https://www.baltdefcol.org/1534> (e.t.27.01.2022)

yasal statüye kavuşmasını sağlayan Baltık Barışı Koruma Taburunun İşbirliğine İlişkin Mutabakat Bildirisi anlaşmasını daha sonradan ABD, Fransa ve Hollanda da destekleyici devletler olarak imzalamışlardır.²⁴² Birçok ulus tarafından desteklenmesi BALTBAT'ın hem mali yükünü azalttığı hem tanınırlığını güçlendirdiği hem de Baltık devletlerini cesaretlendirdiği belirtilmektedir. ²⁴³ Bu dönemde yapılan girişimler önemli olmasının nedeni o dönemki Rusya'nın Baltık politikası ile ilişkilidir. Rusya'nın bu politikasına bakacak olursak; Baltık devletlerinin askerileşmesinin ve Baltık bölgesinde yabancı askeri varlığın oluşumunu engellemek, Baltık devletleri limanlarına serbest erişim sağlamak ve Baltık devletlerinin askeri bloklara üye olmamasının bir bütünü şeklinde ifade edilmektedir.²⁴⁴ ABD ile ayrıca Baltık devletleri 1998 yılında Baltık Ortaklık Şartı'nı imzalanmıştır. Burada ABD Baltık Devletlerine yönelik derin ve kalıcı çıkarlarını belirtmiştir.²⁴⁵

BALTBAT'ın ise üç Baltık devleti ulusal savunma kuvvetleri üzerinde oluşması beklenen bazı etkileri vardır. Sapronas'a göre bunlardan ilk etki, Baltık devletlerinin ulusal savunma kuvvetlerinin batılılaşmasıdır. Böylece de BALTBAT sayesinde bu kuvvetlerin NATO ile uyumluluğu sağlanacaktır. İkincisi, diğer devletleri kışkırtmayacak şekilde bunu sağlayacak olmasıdır. Rusya'nın Baltık devletlerinin BiO üyeliğine tepkisizliği, Batı'nın direkt Baltık devletlerine askeri yardım göndermesiyle bozulabileceğinden dolayı hassas olunmalıydı. Ayrıca BALTBAT; BALTRON, BALTDEFCOL, BALTNET, BALTSEA gibi Baltık güvenlik işbirliği oluşumlarına ön ayak olmuştur. ²⁴⁶

BALTBAT gibi diğer oluşumlar da NATO ile uyumluluğu sağlanması amaçlanmıştır.²⁴⁷ Örneğin BALTBAT 2003 yılında kapatılmasına rağmen 2009-2010 yılları arasında NATO Mukabele Gücü rotastonunda görev yapmak üzere

²⁴² Ito, "Baltic Military Cooperative Projects", 245.

²⁴³ Sapronas, "BALTBAT and the Development of Baltic Defence Forces", 57.

²⁴⁴ Ito, "Baltic Military Cooperative Projects", 242.

²⁴⁵ Andres Kasekamp, "The North-East", ed. Hand Moruitzen, Andres Wivel, *The Geopolitics of Euro-Atlantic Integration*, (Oxon: Routledge, 2005), 140.

²⁴⁶ Sapronas, "BALTBAT and the Development of Baltic Defence Forces", 59-60.

²⁴⁷ F. Stephen Lambee, "Baltic Security", NATO's *Eastern Agenda in a New Strategic Era*, Santa Monica: Rand Cooperation, 2013, 54.

tekrar canlandırılmıştır. 1998 yılında oluşturulan BATRON deniz mayınlarına karşı önleme odaklanmıştır. Daha sonradan bu yapı NATO deniz birimlerine katkıda bulunmuştur. BALTNET (Baltık hava Gözlemeleme Ağı) ise Baltık Devletlerinin NATO Entegre Genişletilmiş Hava Savunma Sistemine entegre edilmiştir.²⁴⁸

Yönetimi üç Baltık Savunma Bakanlığınca eşit olarak işletilen BALTDEFCOL²⁴⁹ ise birçok akademisyenler tarafından en etkili ve en önemli Baltık Savunma projesi olarak görülmektedir. İngilizce olarak üç Baltık devletinin silahlı kuvvetleri için subay eğitimi verilen bu oluşumun en önemli özelliği üç Baltık devletinin subay birlikleri üzerinde uyumu koordine hareket etmeyi sağlaması olarak belirtilmektedir.²⁵⁰ Bu projelerin geliştirilmesinin bir sebebi de iç Baltık devletinin kendi aralarında işbirliği yapmaya hazır olduklarını görmek şeklinde belirtilir.²⁵¹

O yılda Rusya Baltık devletlerini NATO dışında kalmasını ve tarafsız kalmasını sağlamak için bu devletlere bağımsızlığını ve güvenliğini sağlayamayı amaçlayan güvenlik garantileri teklif etmiştir. Üç Baltık devleti ise bu teklifi hemen reddetmiştir. Bu teklifin açıklamasındaki amaç Rusya'nın üç Baltık devletinde kendi etki alanını oluşturmak olabileceği şeklinde görülmektedir. Ayrıca bu önerilerin kabul edilmemesi diplomatik ve ekonomik krize yol açmış ve Rusya bu teklifte ısrarcı olmuştur. Buna karşılık bu teklif üzerinde fazla ısrarcı olan Rusya'nın, Baltık devletlerinin NATO'ya katılma isteğini iki katına çıkardığı düşünülmektedir.²⁵²

Küçük Baltık devletleri önce tarafsızlık politikasını benimsediğini açıklarken Rusya'nın yakın çevre doktrini ile üç Baltık devletine tehdit oluşturması

²⁴⁸ Sven Sakkov, "Towards Nordic- Baltic Defense Cooperation", *Northern Security and Global Politics: Nordic- Baltic Strategic Influence in a Post- Unipolar World*, ed. Ann Sofie Dahl, Pouli Jarvenpaa, (Oxon:Routledge, 2014), 162.

²⁴⁹ James Corum, "Security Concerns of the Baltic States As NATO to Allies", *Strategic Studies Institute, Us Army War College*, (2013), 16.

²⁵⁰ Corum, "Security Concerns of the Baltic States As NATO to Allies", 163.

²⁵¹ Kasekamp, *The North-East*, 140.

²⁵² Corum, "Security Concerns of the Baltic States As NATO to Allies", 15.

söz konusu olmuştur. Sovyetler yıkıldıktan sonra yerine Rusya'nın Sovyetlerin devamı olarak geçmesi üç Baltık devletinin yeni bir devlet ile ilişkilerinin başlangıcına işaret etmemiştir. Nitekim Yakın çevre doktrinin benimsenmesi geçmişe bir atıf niteliği taşımış ve bu atıfta Baltık devletlerine referans verilmiştir. Güvenlik ikilemi değil tehdidin bizzat kendisiyle yüzleşen küçük Baltık devletleri tarafsızlık politikası ile bu işin içinden çıkamayacağını anlamıştır. Rusya'dan doğan tehdidi dengeleyebilecek bir güçlü aktörün bulunması ile bu yönde birtakım adımlar atmışlardır. Özellikle uluslararası konjonktürün etkisiyle eskisi gibi ABD tarafından kolayca elden çıkarılabilir olarak görülmeyen devletler tehdidi dengeleme yönünde adımlar atarak bunun geri dönütünü alacaklarını anlamışlardır.

NATO'ya üyeliğe giden bu süreçte ayrıca AB üyeliği için de girişimlerde bulunulmuştur. 1991 yılında Avrupa Topluluğu teknik yardım programı PHARE üç Baltık devletini de kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bu durum ile Baltık devletlerine Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile aynı statü verildiği ve Baltık devletlerinin kendilerini jeopolitik açıdan yeniden tanımlama isteklerine onay olarak görüldüğü belirtilmektedir.²⁵³ 1992 yılında ticari ve ekonomik işbirliğine dayalı antlaşmalar yapılmıştır. Sonrasında üç Baltık devletinin 1994 yılı itibariyle AB ile serbest ticaret antlaşması imzalanmıştır. 1995 yılında ise Baltık devletleri AB'ne üyelik için başvuruda bulunmuşlardır. Bunun ardından AB ile Ortaklık Antlaşmaları imzalamışlardır. 1997 yılında Estonya, katılım müzakerelerine davet edilmiş.²⁵⁴ İlk olarak Estonya'nın katılım müzakerelerine başlanmasının sebebi serbest piyasaya uyum sağlamak için hızlı reformlar gerçekleştirmiş olması şeklinde belirtilmektedir.²⁵⁵ Litvanya ve Letonya'nın bu süre zarfında davet edilmemesi hayal kırıklığı yaratsa da Ekim 1999'da iki devlet için Komisyon olumlu ilerleme raporları hazırlamış ve katılım müzakerelerine davet edilmesini tavsiye etmiştir. Litvanya ve Letonya da Aralık 1999'da da katılım müzakeresine

²⁵³ Jackie Grower, "The Baltic States: Bridge or Barrier to the East?", *Uncertain Europe: Building a New European Security Order?*, ed Martin A. Smith, Graham Timmins, (London: Routledge, 2001), 202.

²⁵⁴ Seija Lainela, "Baltic Accession to the European Union", *Jornal of Baltic Studies* 31/2, (Yaz 2000), 211-212.

²⁵⁵ Andres Kasekamp, "Estonia: Eager to Set an Example in Europe", *The New Member States and the European Union*, ed. Michael Baun, Dan Marek, (Oxon: Routledge, 2013) 100.

davet edilmişlerdir.²⁵⁶ AB genişlemesinde öne çıkan konu Kopenhag kriterleri olmuştur. Bu noktada Rus azınlık ve bu azınlıkların dili halledilmesi gereken bir mesele olarak görülmüştür.²⁵⁷

1990'ların ortalarında Rus Dış Politikasının kavramsallaştırılmasında önemli bir rolü olduğu görülen ve bir danışma grubu olan CFDP tarafından 1995 yılında hazırlanan Rusya ve NATO isimli çalışma ekonomik açıdan batının gerekli olduğunu fakat NATO'nun genişlemesinin olumsuz sonuçlar doğuracağını öne sürmüştür. Bu doğrultuda Rusya Baltık devletlerinin NATO'ya alternatif olabileceğini düşündüğü AB üyeliğine destek vermiştir.²⁵⁸ Hatta Rusya AB'nin, Baltık Devletlerindeki ulusal azınlıklar meselesinin çözülmesinde sorumluluk üstlenmesini dahi istemiştir.²⁵⁹ AB ise azınlık meselesinde yeterliliği olmadığı argümanı ile Avrupa Konseyi'nin ve AGİT'in değerlendirme yapmasını beklemiştir. Estonya ve Letonya hükümetleri ise AGİT'in kararlarını uygulamayı üstlenmiştir. Daha sonra da AGİT misyonları 2001 yılı itibariyle kapatılmıştır.²⁶⁰ Azınlık sorunu Baltık devletlerinden özellikle Estonya ve Letonya'yı ilgilendiren bir konu olmuştur. Litvanya bağımsızlığından önce 1989 yılında vatandaşlık yasasını benimserken Estonya ve Letonya bağımsızlıktan sonra sırasıyla 1992 ve 1993 yılında vatandaşlık yasasını kabul etmişlerdir. Bu tarihten önce vatandaşlığa kabul mümkün olmamıştır. Fakat 1998 yılında Estonya ve Letonya Rus azınlıkları hakları için iyileştirme öngören bir kanun değişikliğine gitmişlerdir. Vatandaşlık için dil zorluğu 1992'den sonra doğan çocukların başvurularında kaldırılmıştır.²⁶¹ Bu yasanın edinilmesi ve eğitim reformu gibi politikaların hayata geçirilmesi AB'ne üyelik için şartların yerine getirilmesi şeklinde olsa da bazı adımlar

²⁵⁶ Grower, *The Baltic States*, 203.

²⁵⁷ Andres Kasekamp, "Baltic States and the EU: A Rocky Road From "Outside" towards the "Core"" Notre Europe Jacques Delors Institute, *The Baltic States n the EU: Yesterday, Today, and Tomorrow*, Studies and Reports 98, Temmuz 2013, ss.20-21.

²⁵⁸ Janina Sleivyte, "Russia's European Agenda and the Baltic States" , (Granfield University, Doktora Tezi, 2006-2007.), 199.

²⁵⁹ Leonid A. Karabeshkin, Dina R. Spechier, "EU and NATO Enlargement: Russia's Expectations, Responses and Options for the Future", *European Security* 16, no. 3-4, 2007, 308-310.

²⁶⁰ Kasekamp, *A History of Baltic States*, 190-191.

²⁶¹²⁶¹ Ari Puheloinen, *Russia's Geopolitical Interest in the Baltic Area* (National Defence College, 1999),97-100.

atılmıştır.²⁶² Yine de Rusya bu devletlerin azınlık hakları meselesinde yeterli ilerleme kaydetmediğini düşünmektedir. Rusya tarafından hala Rusça konuşan azınlıkların ikinci sınıf muamele gördüğü iddia edilmektedir.²⁶³

Baltık devletlerinden sadece Litvanya'yı ilgilendiren bir mesele de Kaliningrad olmuştur. 1945 yılına kadar Könisberg olarak bilinen ve Alman toprağı olan bu bölge Postdam Konferansında Stalinin bu bölgeyi talep etmesiyle Rus hâkimiyetine girmiştir. Adı da ilk Sovyet Cumhurbaşkanı olan Mikhail Kalinin'den sonra Kaliningrad olarak değiştirilmiştir.²⁶⁴ Soğuk Savaş boyunca stratejik öneme sahip bu bölgede büyük askeri üsler bulunurken Kaliningrad Soğuk Savaş'tan sonra bu özelliğini kaybetmiştir.²⁶⁵ Soğuk Savaştan sonra Kaliningrad bölgesi Litvanya ve Polonya arasında kalmıştır.²⁶⁶ Böylece Kaliningrad Rusya'nın sınır paylaşmadığı tek bölgesi haline gelmiştir.²⁶⁷ Başkan Putin Kaliningradlıların Litvanya vasıtası ile diğer Rus topraklarına vizesiz seyahat etme talebini AB reddetmiş olsa da Kolaylaştırılmış Transit Belgeleri ile uzlaşmaya varılmıştır.²⁶⁸ Fakat bu çözümün Rusya'yı tam anlamıyla memnun ettiği de söylenememektedir.²⁶⁹

Baltık devletleri Aralık 2002'de Kopenhag Zirvesinde AB Katılım müzakeresini başarıyla tamamlamıştır. İlk üyelik referandumunu yapan Litvanya olmuştur. Estonya ve Letonya ise daha sonradan referandum yapmıştır. Kasekamp bu durumun sebebini hükümetlerinin bu sürede diğer ülkelerin üyeliğe katılmada lehte oy kullandıklarını göstermek olarak belirtmiştir. 2004 yılında da bu üç devlet AB üyesi olmuştur.²⁷⁰

²⁶² Hatice Yazgan, "Avrupa Birliği Genişlemesinde Azınlık Koşulu: Doğu Genişlemesi ve Türkiye", *Uluslararası İlişkiler*, 12/47, (Aralık 2015) 107.

²⁶³ Leonid A. Karabeshkin, Dina R. Spechler, "EU and NATO Enlargement : Russia's Expectations, Responses, and Options for the Future", *European Security*, 16/ 3-4, (2007), 310.

²⁶⁴ Sander Huismani "A New European Union Policy For Kaliningrad", *Institute Security Studies*, Occasional Paper no 33, 2002, 9

²⁶⁵ Huismani, "A New European Union Policy For Kaliningrad", 9.

²⁶⁶ P. Aalto, "European Geopolitical Subject in the Making? EN, Russia and the Kaliningrad Question", *Geopolitics*, 7/ 3, (Kış 2002), 146.

²⁶⁷ IISS, "Kaliningrad's Rising Strategic Importance", *Strategic Comments*, 3/10, 1.

²⁶⁸ Kasekamp, "Baltic States and the EU: A Rocky Road From "Outside" towards the "Core"" 22

²⁶⁹ Karabeshkin, Spechler, "EU and NATO Enlargement: Russia's Expectations, Responses and Options for the Future", 311.

²⁷⁰ Kasekamp, "Baltic States and the EU: A Rocky Road From "Outside" towards the "Core"" , 22

Soğuk Savaş'ın bitiminden ve Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra karşılaşılan sistemdeki belirsizlik Baltık devletleri için bir fırsat olmuştur. Bu noktada geçmişlerinden çıkardıkları dersle Baltık devletleri Soğuk Savaş'tan sonra Batılı oluşumların bir parçası olmak için çabalamışlardır. Andres Kasekamp durumu şu şekilde özetlemektedir

“ Baltık devletleri İkinci Dünya Savaşı'ndan önce tarafsızlık ilan etmişlerdi, ancak bu onları yabancı işgalinden kurtaramadı. Baltık politika yapıcılarının aldığı tarih dersi, bir daha asla yalnız kalmamak ve güvenilir müttefiklere sahip olmaktı.”²⁷¹

Baltık devletlerinin Batı ittifakının oluşturduğu ortaklıklara katılma girişimini özetlemek için ise eserinde Estonyalı bir akademisyenin sözlerine yer veren Corum'a atıfta bulunmak yerinde olacaktır:

“Baltık devletleri, bağımsızlığının ilk döneminde iki savaş arası dönemde tamamen tarafsız ve tecrit edilmişti. Baltık halklarının tümü tarafsızlık döneminin kendilerine ne getirdiğini bilirler özgürlük kaybı ve 50 yıllık Sovyet işgali... Bu nedenle Baltık devletleri Batı ile ittifak kurmaya çalışıyor ve Batı bağlantılarını güçlendirecek her türlü uluslararası ortaklığa katılmaya istekli”²⁷²

2.3 Baltık Devletleri'nin Tehdit Algılamaları

Üç küçük Baltık devleti 2.D.S. sırasında uluslararası konjunktürün el vermemesi sebebiyle Sovyet Rusya'sından algıladığı tehdidi dengeleyememiştir. Tarafsızlık stratejisinin ilhak edilmesine yol açmıştır. Nitekim bu savunmasız üç küçük Baltık devletleri algıladıkları tehdit karşı karşıya gelmenin önüne geçememişlerdir. Fakat artık Soğuk Savaşın bitmesiyle sistemde oluşan belirsizlikleri fırsata çevirmeyi başaran bu üç Baltık devleti, Rus Federasyonu'ndan algıladıkları tehditleri dengelemeye çalışmayı başaramışlardır. Kaya'nın da belirttiği üzere Baltık devletlerinin NATO ile ittifak olma isteğindeki temel mantık tehdidi dengelemektedir. Yeni Rus

²⁷¹ Kasekamp, “Baltic States and the EU: A Rocky Road From “Outside” towards the “Core””, 2

²⁷² Corum, “Security Concerns of the Baltic States As NATO to Allies”, 16-17.

doktrinleri ise içerisinde Baltık devletlerini tehdit edecek unsurları barındırması açısından önemli bulunmaktadır. Bu argümanlardan hareketle Baltık devletlerinin tehdit algılaması konusuna Rus askeri doktrinleri incelenerek başlanılacaktır.²⁷³

2.3.1. 2000 yılı Rus Askeri Doktrini ve Ulusal Güvenlik Konsepti

Güvenlik Konseptleri, askeri doktrinler ve buna benzer belgeler uluslararası sisteme ilişkin açıklamalarda bulunurken tehdit algılamalarının, güvenlik politikalarındaki önceliklerin açıklandığı dokümanlar olarak tanımlanmaktadır.²⁷⁴ Barry Posen, Askeri Doktrinleri Ulusal Güvenlik Politikasının ve Büyük stratejinin önemli bileşeni olarak açıklamaktadır. Kendisi yine askeri doktrinleri devletlerin uluslararası politik hayatın kalitesini etkilemesi ile kullanılan araçların askeri ve siyasi uygunluğuyla sahip olunan devletin güvenliğini etkilemesi açısından önemli olduğunu belirtir. Posen ayrıca askeri doktrinleri saldırgan, savunmacı ve caydırıcı olması bakımından 3'e ayırmaktadır. Kendisi bu doktrinlere de devletlerin algısını ve diğer devletlere olan reaksiyonlarını etkilemesi bakımından önem atfetmektedir.²⁷⁵ Saldırgan askeri doktrinlerin silahlanma yarışını da teşvik ettiğini belirtmektedir. Savunmacı ve caydırıcı doktrinlerin saldırgan doktrinlerden daha farklı etkileri olduğu üzerinde duran Posen bu doktrinlerin benimsenmesi ile askeri harcamalarda düşüş yaşanabileceğine işaret eder. Posen ayrıca güç dengesi ilkelerinin askeri doktrinler üzerinde öngördüğü olası hipotezlere de eserinde yer vermiştir. Bunlar saldırgan doktrinlerin önleyici savaş için bir araç olması, coğrafi olarak çevrelenmiş devletlerin saldırgan doktrinleri tercih edebileceği şeklindeki argümanlardır.²⁷⁶

Rusya Federasyonu başlangıçta BDT içerisinde askeri ve politik liderliğinin tıpkı Sovyetler Birliği içerisindeki konumuna benzer şekilde olacağını düşünse de BDT içerisindeki bazı devletlerin bu oluşumdan bağımsız kendi askeri güçlerini ve

²⁷³ Sezgin Kaya, Baltık Ülkelerinin Batı Yöneliminin Tehdit Dengesi Kurma Bağlamında Analizi, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 18/43, (2022), 550-564.

²⁷⁴ Habibe Özdal, "Putin Döneminde Rusya'nın Güvenlik Doktrinleri", *Güvenlik Yazıları Serisi*, no 56, (Şubat 2021), 1.

²⁷⁵ Barry Posen, *The Sources of Military Doctrine France, Britain, and Germany Between The World Wars*, (USA: Cornell University Press, 1984), ss.13-16.

²⁷⁶ Posen, *The Sources of Military Doctrine France, Britain, and Germany Between The World Wars*, 18-78.

güvenlik politikalarını oluşturması olayın böyle seyir etmeyeceğini göstermiştir. Böylece 1992 yılında Rusya Federasyonu kendi askeri doktrin taslağını oluşturmuştur.²⁷⁷ 1993 yılında da kabul edilen doktrin Batı'dan herhangi bir tehdit öngörmediği belirtilmiştir. Hatta Batı'nın Rusya'nın düşmanı olmadığını vurgulamıştır. Böylece bu doktrin savunmacı olarak adlandırılmıştır.²⁷⁸ 1997 yılında da Ulusal Güvenlik Konsepti benimseyen Rusya bu konseptte NATO genişlemesini ana mesele olarak belirlemiştir. Yine de Batı ile ortaklığı da Rusya'nın ulusal güvenlik hedeflerini sağlaması için önemli bir araç olarak tasvir edilmiştir.²⁷⁹ Ayrıca bu konseptte Rusya'nın da bir aktör olduğu çok kutuplu bir sistemin tercihi vurgular yapılmıştır. ABD, AB, Çin, Japonya ve Hindistan ile ortaklığa da önem atfedilmiştir.²⁸⁰ Fakat 1997 yılında benimsenen Ulusal Güvenlik Konseptinden sonra NATO'nun Kosova'ya müdahalesi Batı ile işbirliğinin başarısız olması şeklinde tanımlanmıştır.²⁸¹

Kosova müdahalesi sonrasında ABD'li ve NATO güvenlik analistleri, bu müdahale nedeniyle Rusya ile ilişkilerin zayıfladığına işaret etmişlerdir.²⁸² Kosova'da yaşanan NATO müdahalesi Rusya'nın Batı ve Amerika karşıtı duyguların yükselmesine neden olduğu belirtilmektedir. Bu olay Rusya'yı ABD ve müttefiklerine karşı savunma kapasitesi geliştirmesi için motive etmiştir. Arbatov ayrıca bu yaşananlardan dolayı Rusya'yı NATO'yu geleceği için yeniden savunma kaygısı olarak görmesine yol açtığını belirtmiştir. Bu doğrultuda START gibi askeri işbirliği yolunda kaydedilen adımlar dondurulmuştur. Bu durumu Rusya'ya Çeçen hareketini bastırmak için örnek teşkil ettiği belirtmiştir.²⁸³

²⁷⁷ Marcel De Haas, "The Development of Russia's Security Policy, 1992-2002", ed. Anne C. Aldis, Roger N McDermott, *Russian Military Reform 1992-2002*, (London: Frank Cass Publisher, 2003), 2.

²⁷⁸ Jyotsna Bakshi, "Russia's National Security Concepts and Military Doctrine's: Continuity and Change", *Strategic Analysis*, 24/ 7, (2008), 1270.

²⁷⁹ Janina Sleivyte, *Russia's European Agenda and the Baltic States*, 30.

²⁸⁰ Bakshi, "Russia's National Security Concepts and Military Doctrine's: Continuity and Change" 1275.

²⁸¹ Sleivyte, "Russia's European Agenda and The Baltic States", 30-31.

²⁸² Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), *SIPRI Yearbook 2000 Armaments, Disarmaments, and International Security*, (Sweden: Oxford University Press, 2000)

²⁸³ Alexei G. Arbatov, "The Transformation of Russian Military Doctrine: Lessons Learned from Kosova and Chechenya", *European Center of Security Studies*, The Marshall Center's Papers 2, (Haziran 2000) 1-3.

Daha sonradan benimsenen 1997 yılındaki Konseptin yenilenmiş hali olan 2000 yılındaki Askeri Doktrin ile NATO'nun tek taraflı eylem olasılığı Rusya'nın egemenliğine tehdit olarak tasvir edilmiştir. Sleivyte'e göre bu belge Soğuk savaştan sonra tartışılan ABD öncülüğündeki tek kutuplu sistemle nasıl başa çıkılacağından öte, Rusya'nın çok kutuplu dünyada eşit bir aktör olmasına odaklanmıştır.²⁸⁴ 1997 yılındaki kabul edilen belgelerden sonra 2000 yılında kabul edilen belgelere bakıldığında Rusya'nın bakış açısının büyük derecede değiştiği gözlemlenmiştir.²⁸⁵ NATO'nun Kosova müdahalesinden etkilenen 2000 Yılındaki Yeni Ulusal Güvenlik Konsepti ve Askeri Doktrini ayrıca eski Varşova Paktı üyesi Polonya, Macaristan, ve Çek Cumhuriyeti'nin NATO'ya girmesinden de etkilenmiştir. Bunlara ek olarak NATO'nun Washington'daki 50. yıl kutlamaları esnasında NATO'ya geleneksel sorumluluk alanının ötesine müdahale etme yetkisi veren bir stratejik doktrin kabul edilmesi gerçekleşmiştir. ABD'nin ABD ile Sovyetler Birliği arasında 1972 yılında imzalanan ABM Antlaşması revize etme konusundaki ve Ulusal Füze Savunma sistemi kurma konusundaki niyeti Rusya'nın huzursuzlanmasına neden olmuştur. Bakshi tüm bu gelişmelerin Rusya'ya yansımaları savunma harcamalarının arttırılması, askeri reformların hızlandırılması gibi eylemleri hayata geçirmesi şeklinde açıklamaktadır.²⁸⁶ Böylece 2000 yılındaki Doktrin ve Konseptin 1999 yılındaki taslağında tüm bu faktörler göz önüne alınmıştır. Nükleer caydırıcılığın önemine vurgu yapılmıştır. Hatta o dönemde Rus Genelkurmayındaki subayların Batıyı Rusya'nın düşmanı olarak zikretmek yönündeki taleplerinin olduğu da söylenmektedir. Fakat bunun yeni bir Soğuk Savaş demek olduğu ve Rusya'nın bunu kaldıramayacağı gerekçesiyle bunun yumuşatıldığı düşünülmektedir.²⁸⁷ Bu Konseptte BMGK dışındaki kurumların uluslararası politikada öncü rol oynamasına karşı çıkan Rusya'nın

²⁸⁴ Janina Sleivyte, "Russia's European Agenda", (Doktora Tezi) 30-31

²⁸⁵ Marcel De Haas, *Russia's Foreign Security Policy in the 21st Century Putin, Medvedev and Beyond*, (Oxon: Routledge, 2010), 16.

²⁸⁶ Bakshi, "Russia's National Security Concepts and Military Doctrine's: Continuity and Change", 1276-1277.

²⁸⁷ Bakshi, *Russia's National Security Concepts and Military Doctrine's: Continuity and Change* 1278.

kendi konumunu de güçlendirmeyi hedeflediği belirtilmektedir.²⁸⁸ Marcel De Haas 2000 yılında benimsenen Askeri Doktrinin dış tehditlerini özetlemiştir:

“Rusya’nun iç işlerine Müdahale,

“Uluslararası güvenlik sorunlarının çözümünde Rusyanın çıkarlarını görmezden gelme veya ihlal etme girişimleri”

“Rusya’nın küresel düzeyde etkisinin artmasına karşı çıkma girişimleri”

“Askeri blokların ve ittifakların genişlemesi”

“Rusya ile dost olan komşu devletlerin topraklarına yabancı birliklerin getirilmesi”

“Rus vatandaşlarının yurtdışındaki haklarının bastırılması”²⁸⁹

Önermelerden öncelikle ikincisine baktığımızda karşımıza Rusya’nın çıkarları şeklinde muğlak bir ifade çıkmaktadır. Zaten devletlerin niyetlerinin gerçek manada okunmadığı uluslararası ortamda böyle bir cümlenin bulunması problemlili gözükmektedir. Dördüncü önerme ise NATO ile ilişkilendirilebilir. NATO’nun genişlemesi bir tehdit olarak belirtilmiştir. Son önerme ise Rus azınlıklar konusunda Rusya’nın insiyatif alacağını düşündürten bir yaklaşımdır. Bu ifade ile Rusya’nın Rus kökenlilerin haklarını korumada müdahaleci bir tavır sergileyeceği hissedilmektedir.²⁹⁰ Bu noktada NATO’ya girme isteği olan Rus azınlıklara sahip küçük Baltık devletlerinin bu önermelerden tehdit algılamış olmaları çok doğaldır.

Marcel De Haas ayrıca askeri güvenliği sağlama yönündeki atılacak adımlar için 2000 yılında benimsenen Askeri Doktrinden sonuçlar çıkartmıştır:

“Askeri güvenliği sağlama”

“Rusya veya müttefiklerine yönelik saldırganlığın bastırılması”

“Rusya, Rusya ve müttefiklerine karşı saldırganlığı caydırmak için nükleer güç statüsünü koruyor”

²⁸⁸ Marcel De Haas, , *Russia’s Foreign Security Policy in the 21st Century Putin, Medvedev and Beyond*, 18.

²⁸⁹ Marcel De Haas, “Putin’s Security Policy in the Past, Present, and Future: An Analysis of the Security Documents of 2000 Compared with the Defense White Paper of 2003”, *Baltic Defense Review*, 2/12, (2004), 53.

²⁹⁰ Sleivyte, “Russia’s Euopen Agenda” (Doktora Tezi), 32.

“Rusya kitle imha silahlarına yanıt olarak Rusya için kritik durumlarda konvansiyonel silahların kullanıldığı geniş çaplı saldırganlığa yanıt olarak nükleer silah kullanma hakkını saklı tutar”²⁹¹

Önermelerden Rusya’ya yönelik saldırganlığın bastırılması ifadesinde ve nükleer güç statüsünün korunmasına ve kullanımına ilişkin ifadelerinde verilen mesajlardan tehdit algılanabileceği görülmektedir. Marcel De Haas’ın çalışmasından yararlanacağımız son kısım olan 2000 yılındaki Askeri Doktrinde ve Ulusal Güvenlik Konseptinde benimsenen Silahlı kuvvetlerin ve yurtdışındaki diğer birliklerin geliştirilmesi çıkarımlarıdır:

“Rusya Silahlı Kuvvetlerinin Sınırlı Birlikleri ve diğer kuvvetleri Rusya Federasyonu toprakları dışındaki stratejik öneme sahip bölgelerde bireşik ve ulusal görev güçleri ve üsleri olarak geliştirilebilir.”

“Rusya’nın ulusal güvenliğinin çıkarları, dünyanın stratejik olarak hayati bazı bölgelerinde Rus Askeri varlığını gerektirebilir. Bu bölgelerde sınırlı askeri birliklerin konuşlandırılması, Rusya’nın bölgelerde istikrarlı bir askeri-stratejik güç dengesi kurmaya hazır olmasını sağlamalı, Rusya’ya ilk aşamada bir kriz durumuna yanıt verme fırsatı vermeli ve Rusya’nın devlet dış politikasını yerine getirmelidir.”²⁹²

Ayrıca Ulusal Güvenlik Konseptinde orduda reform yapılmasında geciktiği için Yeltsin’i suçlayan ifadelerin de yer aldığı belirtilmektedir.²⁹³ Böylece Rusya’nın 2000 yılında benimsenen belgelere bakılarak askeri anlamda kapasitesini arttırmaya yönelik bir girişimde bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu noktada daha NATO’nun bir parçası olamayan savunmasız Baltık devletlerinin giderek Rusya’dan daha çok tehdit algılaması söz konusu olmuştur. Ayrıca belgelerde geçen Rusya’nın çıkarları gibi muğlâk ifadelerin yer alması, Rus azınlıkları konusunda müdehaleci bir tavır takınacağı izlenimini veren Rusya’nın askeri kapasite geliştirme yönünde adımlar atması Baltık devletleri’nde endişe

²⁹¹ Marcel De Haas, “Putin’s Security Policy in the Past, Present, and Future” 56.

²⁹² Haas, “Putin’s Security Policy in the Past, Present, and Future: An Analysis of the Security Documents of 2000 Compared with the Defense White Paper of 2003” 57.

²⁹³ Jakub M. Godzimirski, “Russian National Security Concepts 1997 and 2000: A Comparative Analysis”, *European Security*, 9/4, (Kış 2000), 85.

yaratmıştır. Özellikle 1997 dökümanından sonra Kosova müdahalesi, NATO genişlemesi, ABD'nin ulusal füze kalkınma sistemi kurma konusundaki niyeti ile motive olan Rusya'nın 2000 yılındaki doktrinin Posen'in saldırgan bir doktrinin sahip olduğu özellikleri ile rastlantıları bulunmaktadır. Silahlanma oranını arttıracığı anlaşılan ifadelerin yer alması kendisini çevrelenmiş hisseden Rusya'nın saldırgan bir doktrinin özelliklerini taşıyan bu doktrinin nükleer silah kullanımını saklı tutması müdahaleci ve tehditkâr ifadelerin yer verilmesi ile savunmacı kategorisine girdiğini söyleyemeyiz. Sonuç olarak Rusya artık giderek daha saldırgan nitelikli doktrinler benimsemeye başlamıştır. Rusya o yıllar itibariyle somut adım olarak da askeri reformlara da çok önem vermiş ve askeri harcamalarında büyük artışlar yaşamıştır. Kaya açısından bu doktrinlerin içerisinde nükleer kuvvetlere yapılan vurgunun ve azınlıklar meselesine yönelik konunun gündeme gelmesi Baltık Devletleri için tehdit unsuru içermektedir.²⁹⁴

2.3.2. Rus Askeri Reformları 1990'ler 2000 Başları

Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra Rusya'nın üstünde en çok durduğu konu silahlı kuvvetlerin reforme edilmesi meselesidir.²⁹⁵ 1990'lı yılların başında Rus Silahlı kuvvetleri Gorbaçov ve Shevardnadze döneminde imzalanan silah kontrol antlaşmaları nedeniyle sıkıntılar çekmiş bunun üzerine Bu askeri durum, reform eksiliği ve Soğuk Savaşın kaybeden tarafı algısı ile birleşince iyice kötüleşmiştir. Ekonomik nedenlerden dolayı da savunma bütçesinin düşmesi bir diğer sorun olmuştur.²⁹⁶ 1992 yılında Savunma Bakanı Pavel Grochev tarafından üç aşamalı plan duyurulmuştur. Bu plan Savunma Bakanlığının kurulmasını, kuvvet yapılarında ve organizasyonlarında bazı değişikliklerin yapılmasını ve kuvvetlerin 1.5 milyon birliğe düşürülmesini içermiştir. Fakat bu girişimlerden fazla sonuç alınamamıştır.²⁹⁷ Birinci Çeçen Savaşı'nın da başarısızlıkla sonuçlanması ile Grochev'in yerini İgor Rodinov almış fakat reformlar konusunda uzlaşamayınca onun da yerini İgor Sergeyev almıştır. 1999 yılına gelindiğinde

²⁹⁴ Kaya, 'Baltık Ülkelerinin Batı Yöneliminin Tehdit Kuramı Bağlamında Analizi', 559.

²⁹⁵ David J., Betz-Valery G. Volkov, "A New Day for the Russian Army? Reforming the Armed Forces under Yeltsin and Putin", *Russian Military Reform 1992-2002*, ed. Anne C. Aldis, Roger N. McDermott, (London: Frank Cass Publisher, 2003), 39.

²⁹⁶ Janina Sleivyte, "Russia's European Agenda", (Doktora Tezi) 46.

²⁹⁷ Betz-Volkov, "A New Day for the Russian Army? Reforming the Armed Forces under Yeltsin and Putin", 40-41.

silahlı kuvvetlerin sayısı 1.2 milyona düşürülmüş fakat bu adım kapsamlı bir askeri reform olarak nitelendirilmemiştir.²⁹⁸ Her ne kadar başarıyla sonuçlandığı söylenemese de 1990'ların sonunda daha iyi Personel ve teçhizat seviyelerine sahip birimlerden oluşan Rus kuvvetlerinin altında yer alan 'sürekli hazır kuvvetler' bunun bir istisnası olarak verilmektedir. Hatta bu kuvvetler İkinci Çeçen Savaş'ında kullanılmıştır.²⁹⁹

Putin'in çok kötü durumdaki orduyu miras aldığını söyleyen MCDermott bunun nedenlerinin yetersiz finansman, eski teçhizat, kötü disiplin ve düşük moral olduğunu belirtmektedir. MCDermott'a göre bu durumu düzeltmek için Putin Güvenlik Konseyini tutarlı güvenlik politikaları yürütmek ve askeri reformu teşvik etmek için kullanmıştır.³⁰⁰ Putin'in amacı Rusya'nın askeri personelinin azaltılıp profesyonel orduya geçiş yapmak ve silah cephaneliklerini modernize etmek olmuştur.³⁰¹ Güvenlik Konseyi'nin de 2000 yılındaki oturumlarında daha önceden silahlı kuvvetlerin sorunlarını incelemek için kurulan komisyonun bulguları incelenmiş ve öneriler onaylanmıştır. Ayrıca 2010 yılına kadar ordunun gelişimi, savaşa hazırlığın artırılması, savunma sanayinin yeniden yapılandırılması, orduya mali yardım artırılması gibi konular da ele alınmıştır.³⁰² 1988'den 1998 yıllarının askeri karşılaştırıldığında büyük bir düşüş yaşanırken 2000 yılından sonra harcamalar tekrar artmaya başlamıştır.³⁰³ 1998 ile 2001 yılları arası dönemde SIPRI'nın aktardığına göre emekli maaşları hariç ulusal savunmaya yönelik Rus harcaması reel olarak %60 artmıştır. SIPRI bunun da 56.7 milyardan 246.7 milyar rubleye çıktığını belirtmektedir.³⁰⁴

²⁹⁸ Janina Sleivyte, "Russia's European Agenda", (Doktora Tezi) 46.

²⁹⁹ Defense Intelligence Agency (DIA), Russia Military Power Building A Military to Support Great Power Aspirations, (USA: DIA, 2017), 12.

³⁰⁰ Roger N. MCDermott, "Putin Military Priorities: The Modernisation of the Armed Forces", *Russian Military Reform 1992-2002*, ed. Anne C. Aldis, Roger N. MCDermott, (London: Frank Cass Publisher, 2003) 258-260.

³⁰¹ Mme Susanne Nies, *Russian Military Reform*, (Institute European Des Hautes Etudes Internationales, Yüksek Lisans Tezi, 2003), 26.

³⁰² Dale R. Herspring, "Vladimir Putin and Military Reform in Russia", *European Security*, 14/1, (Mart 2005), 141.

³⁰³ Martin Russel, *Russia's Armed Forces Defences Capabilities and Policy*, (European Parliamentary Research Service 2001) 2.

³⁰⁴ Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), *SIPRI Yearbook 2002: Armaments, Disarmaments and International Security*, (Sweden: Oxford University Press, 2002), 259.

Tüm bu politikalarının etkisi Birinci Çeçen Savaşı ile İkinci Çeçen savaşı kıyaslanıldığında görülmüştür. Isabella Facon her ne kadar İkinci Çeçen Savaşı'nda gösterilen başarının Rusya'nın askeri açıdan tamamen geliştiğini göstermediğini söylese de Rus ordusunun Birinci Çeçen Savaş'ına nazaran planlama, uygulama, Savunma Bakanlığı gibi birimlerin birbirleriyle arasındaki koordinasyonun, komuta ve kontrolün ciddi derecede geliştiğini belirtmiştir. Ayrıca İkinci Çeçen Savaşı Rus Kara Kuvvetlerinin hazırlık seviyesinin artması gibi başarıları gösterdiğini söyleyen Facon bunun da Rus ordusunun tam manasıyla bitik olmadığını gösterdiğini de eklemiştir.³⁰⁵

Rusya'nın 1990'larda başlayan askeri reformunun kısmen başarısız olması söz konusu olmuştur. Özellikle Birinci Çeçen Savaşı bu önermenin gözlemlenebileceği bir vaka olarak karşımıza çıkmıştır. Daha sonradan Rusya özellikle Putin döneminde askeri reform konusunda kararlı bir duruş sergilemiştir. Henüz 2000'lerin başında çok yol kat edemeyen Rus askeri kuvvetleri askeri manada bir dönüşümün yaşanacağını ipucunu da bu sefer İkinci Çeçen Savaşın'da gösterdiği başarıyla kanıtlamıştır. Bu noktada Rusya'nın hem askeri reformlarının hem de askeri harcamalarının gösterdiği üzere Rusya'nın askeri kapasitesi hali hazırda NATO ittifakının bir parçası haline gelmemiş küçük Baltık devletlerinin tehdit algılamasına ve kapasite farkını kapatmak için çaba sarf etmelerine neden olmuştur. Yukarıda bahsedilen Rus askeri doktrininde geçen Rusya'nın niyetinin muğlâklığının atılan somut adımlarla birleşmesi Baltık Devletlerinin NATO'ya girme isteklerini beslemiştir. Bunun haricinde Rusya'nın konvansiyonel kapasitesini geliştirme konusundaki çabası ister hızlı olsun ister yavaş olsun Rusya halihazırda nükleer kapasiteye sahip bir ülkedir. Bunun ise Rusya'da karşılığı konvansiyonel güç ne durumda olursa olsun nükleer gücüne güven duymasıdır.

³⁰⁵ Isabella Facon, "Putin, The Army and Military Reform", *Russia as a Great Power: Dimension of Security under Putin*, ed. Jakob Hedenskog-Vilhem Konnander-Bertil Nygren-Ingmar Oldber-Christer Pursiainan, (Oxon: Routledge, 2005), 204.

2.3.3. Nükleer Güç Olarak Rusya

Konvensiyonel kuvvet bir yana Rusya sahip olduğu nükleer silahlar ile zaten Baltık devletleri için her zaman tehdit unsuru olarak kalacaktır. Nitekim Sovyetler Birliği'nin çökmesinden beri Rusya'nın konvensiyonel güçleri hesaba katılmaksızın nükleer silahlarının caydırıcılığına güvendiği belirtilmektedir.³⁰⁶ Dimitry Adamsky bölgesel savaşın gerçekleşmesi durumunda Rusya'nın bölgesel geleneksel saldırganlığı engellemeyi amaçlayan nükleer caydırıcılık stratejisini nasıl uygulayacağını cevabını aramaktadır. Bu bağlamda makelesinde son 20 yılda Rus caydırıcılık teorisindeki değişim ve sürekliliği araştıran Adamsky özelde de bölgesel nükleer caydırıcılık konusundaki Rus görüşlerini araştırıp stratejik olmayan veya taktik nükleer silahların bu konudaki rolüne odaklanmıştır. Anlaşıldığı üzere bölgesel nükleer caydırıcılık Rus askeri doktriner tartışmalarında caydırıcılık teorisi hakkında öne çıkan dört düşünce akımından biridir.³⁰⁷ Adamsky açısından küresel caydırıcılığı stratejik bir nükleer cephaneliğe dayanmasına karşılık bölgesel bir caydırıcılıkta muhtemelen stratejik olmayan/taktik nükleer silahlar tarafından desteklenecektir. Yine Adamsky için Rusya'nın konvensiyonel düşüklüğünü telafi etmek için 1990'ların başında nükleer eşliğini kademeli olarak düşürmeye başlamıştır. 1993 yılındaki Askeri Doktrin nükleer silahları ilk kullanmama taahhüdünden çekilmiş ve geleneksel stratejik caydırıcılık misyonuna ek olarak nükleer kuvvetleri büyük ölçekli konvensiyonel savaşları caydırmakla görevlendirmiştir. 1998'de de Rus Güvenlik Konseyi nükleer kuvvetleri bölgesel güvenlik çatışmaları caydırmakla görevlendirmiştir.³⁰⁸ Sokov açısından da 2000 yılı Askeri Doktrini Rusya'nın Ulusal Güvenlik konseptinde nükleer silahların rolünde büyük değişikliğe yol açmıştır. Bu yeni misyon sınırlı konvensiyonel savaşlara karşı sınırlı nükleer silah kullanımını içermektedir.³⁰⁹

Sokov Rusya'nın nükleer doktrinlerinin kökenlerini Kosova savaşına uzandırmaktadır. Sokov yeni nükleer doktrin geliştirilmesinin başlangıç noktasını

³⁰⁶ Dale R. Herspring, "Russian Nuclear and Conventional Weapons: The Broken Relationship", *Russian Nuclear Weapons: Past, Present, and Future*, ed. Stephen J. Blank (US: SSI, 2011), 1.

³⁰⁷ Dimitry Adamsky, "If War Comes Tomorrow: Russian Thinking About 'Regional Nuclear Deterrence'", *The Journal of Slavic Military Studies*, 27/1, (2014), 163-164.

³⁰⁸ Adamsky, "If War Comes Tomorrow" 166-167.

³⁰⁹ Nikolai Sokov, "Nuclear Weapons in Russian National Strategy", *Russian Nuclear Weapons: Past, Present and Future*, ed. Stephen J. Blank (US: SSI, 2011), 203-204.

Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi'nin Nisan 1999'da yaptığı toplantıya dayandırmakta ki bu toplantıya Konsey Sekreteri olarak Putin eşlik etmiştir. Mayıs 1999'da da Litvanya'ya komşu olan Kaliningrad oblastında Kosova boyutunda ve NATO kapasitesinde bir NATO saldırısını canlandıran West'99 tatbikatında bu yeni yaklaşım test edilmiştir. Bu senaryoda üç günlük savunma harekâtından sonra Rus Birlikler yenilgiyi önlemek için sınırlı bir nükleer saldırıya başvurduğu belirtilmektedir.³¹⁰

Zapad'99 olarak da bilinen West'99 askeri tatbikatından bir süre sonra Rusya stratejik olmayan/taktik nükleer silahları Kaliningrad'a tanıtmakla suçlanmıştır. Gunnar Arbman ve Charles Thorton'ın hazırladığı rapora göre 2000 yılındaki Konseptlerin son belgesinin yayınlanmasından biraz sonra ABD istihbaratı Rusya'nın Kaliningrad'a taktik nükleer silah taşıdığını gözlemlemiştir.³¹¹ Stephen Blank'ın da belirttiği üzere Baltık'taki Rus tehdidiyle ilgili konuşan İsveç Dışişleri Bakanı Carl Bildt bu bölgede taktik nükleer silahların varlığından bahsetmiştir.³¹² En son 2022 yılı itibarıyla Rusya'nın Ukrayna'ya işgaline başlamasından sonra Litvanya Savunma Bakanı'nın Kaliningrad'da depolanmış nükleer silahların varlığına işaret etmesi söz konusu olmuştur. Kristensen 2018'den bu yana Rusya'nın Kaliningrad bölgesindeki Koloovka'da depo alanını genişlettiğini ve savaş başlıklarının da bulunduğu şüphelendiğini belirtmiştir.³¹³ Kaliningrad'daki muhtemel Rus taktik veya stratejik olmayan nükleer silahların varlığından hareketle Baltık devletleri için sorunun önemini özetlemek için Olga Olikier'in Foreign Affairs'e yazmış olduğu yazıya atıf vermek yerinde olacaktır. Kendisi pek çok analistin bir ülkenin savaş alanında kullanmayı planlamadıkça büyük bir stratejik olmayan/taktik nükleer silah cephaneliğini

³¹⁰ Nikolai Sokov, "The Evolving Role Of Nuclear Weapons in Russia's Security Policy", James Martin Center for Non-Proliferation Studies (CNS) (2009), 78

³¹¹ Gunnar Arbman, Charles Thorton, Russia's Tactical Eapons Part 1: Background and Policy Issues (Swedish Defence Research Agency, 2003), 28-36.

³¹² Stephen J. Blank, "Russia and Nuclear Weapons", *Russian Nuclear Weapons: Past, Present, and Future*, ed. Stephen J. Blank (US: SSI, 2011), 311.

³¹³ Jon Henley, Julian Borger, "Russia warns of nuclear weapons in Baltic if Sweden and Finland join Nato", <https://www.theguardian.com/world/2022/apr/14/russia-says-it-will-reinforce-borders-if-sweden-and-finland-join-nato> (e.t. 05.01.2023)

modernleştirmek bir yana elinde tutması için iyi bir neden olmadığı düşüncesini Rusya'nın nükleer silah cephaneliğini anlatmak için kullanmıştır.³¹⁴

2000 yılında da Rusya'nın benimsemiş olduğu askeri doktrinde kendisinin nükleer gücüne atıf yapması Baltık Devletleri için bir tehdit unsuru olmuştur. Nitekim 2000 yılı itibariyle NATO ittifakının bir parçası olmayan Baltık Devletleri, nükleer silahlara sahip olmamıştır ve günümüzde de sahip değildirlere. Sonuç olarak zaten Rusya ile olan asimetrik güç ilişkisi nükleer kapasiteden yoksun oluşu Rusya'nın nükleer kapasitesine vurgu yapması ile daha belirgin hale gelmiştir.³¹⁵ Baltık Devletlerinin nükleer silah kapasite açığını ise ittifak üyelerinin bu kapasiteye sahip olduğu bir askeri örgüte girerek giderilebilecek olması mümkün olmuştur. Baltık devletlerinin nükleer silaha sahip olan bir devletin hatta birden fazla devletin içinde bulunduğu askeri ittifaka girmesi özellikle Rusya'dan gelen nükleer tehdit dengelenmesine yardım sağlayacaktı. NATO içerisinde ABD, İngiltere ve Fransa'nın nükleer gücü bulunmaktadır. NATO'nun nükleer caydırıcılığı, Avrupa'da konuşlandırılmış ABD nükleer silahlarına ve Müttefikler tarafından sağlanan destekleyici yeteneklere ve altyapıya bağlıdır. Böylece Baltık devletleri NATO üyesi olarak bu caydırıcılıktan faydanabileceklerdi.³¹⁶

³¹⁴ Olga Olikier, "Moskow's Nuclear Enigma", <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/2018-10-15/moscows-nuclear-enigma> (e.t. 05.01.2023)

³¹⁵ Kaya, 'Baltık Ülkelerinin...', 564.

³¹⁶ NATO, 'NATO's Nuclear Sharing Arrangements', https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/2/pdf/220204-factsheet-nuclear-sharing-arrange.pdf (e.t. 23.01.2023)

3. BÖLÜM

NATO GENİŞLEMESİ

Soğuk Savaştan sonra NATO Varşova Paktı ile aynı kaderi paylaşmak istememiştir. Bunun yerine Batılı devletler NATO'nun uluslararası ortamda istikrar sağlayıcı bir faktör olarak mevcudiyetini devam ettirmesi gerektiğini düşünmüşlerdir.³¹⁷ Varlığını Soğuk Savaştan sonra da devam ettirmekte kararlı olan NATO'nun genişletilip genişletilmemesi gerektiği ve eğer genişletilecekse bunun ne kapsamda olacağı meselesi batı ittifakının tartıştığı bir konu olmuştur. NATO'nun genişlemesi konusunda politikacılar ve akademisyenler tarafından hem olumlu yönde hem de olumsuz yönde düşünceler öne sürülmüştür. Washington Antlaşması'nın 10. maddesi gereği diğer devletlerin davet edilmesi uygun bulunurken bu beyan 1994 yılındaki Brüksel Zirvesi'nde NATO liderlerince yinelenmiştir.³¹⁸ Teoride NATO genişlemesi için hiçbir engel bulunmazken pratikte ise Rusya etkeni karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada olumlu veya olumsuz tüm argümanların referans noktası Rusya olmuştur. Genişlemenin Rusya'yı etkileyip etkilemeyeceği ya da etkiler ise ne yönde etkileyeceği neredeyse tüm çalışmaların ortak sorusu haline gelmiştir. Bu bağlamda NATO'nun genişletilip genişletilmeyeceği konusu Baltık devletlerini yakından ilgilendiren bir meseleyken NATO ve Rusya'nın bu süreçte yürüttükleri iletişim ve ilişki de Baltık Devletlerini bu konuda en çok etkileyen mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmanın kalan kısmında önce Rusya ile ilişkilerin odağındaki bir mesele olarak NATO ve açık kapı politikası ele alınmıştır.

3.1. NATO'nun Açık Kapı Politikası

Soğuk Savaştan sonra bağımsızlıklarını elde eden devletler NATO üyeliği için başvuruda bulunmuşlardır. Fakat Sistem içerisinde onu etki edecek büyük güçlerin olduğu gibi NATO özelinde de ABD'nin politikası'nın etkisi olmuştur. Buna ek olarak Rusya'nın genişleme konusuna tepkisi bir diğer önemli etkidir. Her ne kadar Rusya eski gücünde olmasa da genişleme konusunda ABD için

³¹⁷ Lionel Ponsard, *Russia, NATO and Cooperative Security: Bringing the Gap* (Oxon: Routledge, 2007), 64.

³¹⁸ Kent R. Meyer, "US Support for Baltic Membership in NATO: What Ends, What Risks?" *Parameters*, 30/ 4 (Kış 2000-2001), 67.

ilgilenilmesi gereken bir mesele olmuştur. Bu noktada Rusya'nın günümüzde argüman olarak kullandığı ve Batı ittifakı tarafından incelenen mesele olarak Rusya'ya genişlemenin olmayacağı konusunda bir sözün verilip verilmemesi çıkmaktadır. Bu mesele NATO ve Rusya ilişkilerini etkilemesi bakımından önem taşımaktadır.

3.1.1. Rusya ile Anlaşarak mı yoksa Rusya'ya Rağmen mi?

1990 yılındaki Almanya'nın yeniden birleşimi konusunda yapılan müzakerelerde Rus yetkililere NATO'nun genişlemeyeceğinin sözünün verilip verilmemesi konusu bu alanda çalışmalarını yürütenler için tartışma konusu haline gelmiştir. Akademisyenlerin ikiye bölündüğü bu tartışmada bir kesim 1990 yılında yapılan müzakerelerde NATO genişleme konusunun tartışıldığına inanırken bir kesim de bu konunun hiçbir zaman gündeme gelmediğini düşünmektedir.³¹⁹ Mary Sarotte'nin aktardığına göre Rus dış politikası düşünürlerinden Lukin yeni ABD liderlerini NATO'nun genişlemeyeceğine dair Mihail Gorbaçov'a verilen sözlerin unutulduğunu belirterek suçlamıştır.³²⁰ Buna karşılık Michael Rühle'nin 2014 yılında NATO'da yazdığı raporda Kırım'ın işgalinden sonra Putin'in dayanak noktası olan bu iddaların Rusya'nın mevcut politikalarını haklı çıkarmak için kullanılan bir mit olarak belirtilmiştir.³²¹ Fakat Sarotte için gün yüzüne çıkan belgelerin açıklanmasıyla anlamalıyız ki herhangi bir yazılı antlaşma olmamasına rağmen NATO'nun genişlemeyeceği Batılı liderler tarafından Gorbaçov'a ima edilmiştir. Sarotte örnek olarak dönemin Dışişleri Bakanı Baker'in Gorbaçov ile görüşmesi sırasında aldığı notları göstermektedir. Bu notları Sarotte NATO'nun yargı yetkisinin Doğu Almanya'ya bile uzanamacağı şeklinde yorumlamıştır.³²² Bunun ötesinde Sekreter Baker, Susan Eisenhower'ın belirttiği üzere Gorbaçov'un herhangi bir NATO bölgesinin genişlemesinin kabul edilemez olduğunu belirtmesine cevaben buna katılıyorum ifadesini kullanmıştır. Bu bilgi de yine Baker tarafından itiraf edilmiş ve bu sözleri bir daha geri almadığını açıklamıştır.

³¹⁹ Jashua R. Itzkowitz Shiffrin, "Deal or No Deal The Ends of the Cold War and the U.S. Offer to Limit NATO Expansion", *International Security*, 40/4, (Bahar, 2016), 8.

³²⁰ Mary Elise Sarotte, "A Broken Promise? What the West Really Told Moscow about NATO Expansion", *Foreign Affairs*, 93/ 5 (Eylül/Ekim 2014), 90.

³²¹ Michael Rühle, NATO Enlargement and Russia: Die-Hard Myths and Real Dilemmas (NATO, 2014) 2

³²² Sarotte, "A Broken Promise?", 91-92.

Ayrıca eski ABD Sovyetler Birliği büyükelçisinin sözlerine de değinen Eishenhower'ın aktardığına göre büyükelçi Jack Matlock da Gorbaçov'un kendisine NATO'nun genişletilmeyeceğine dair sözler verildiğini düşünmesinde haklı olduğunu belirtmektedir.³²³ Shifron da resmi bir antlaşma olmamasına rağmen ABD'nin 1990 müzakereleri sırasında Sovyetler Birliği ile NATO'nun genişleme konusunun gündeme geldiğini iddia etmektedir. Shifron, George H.W. Bush yönetiminin Avrupa'nın Soğuk Savaş sonrası düzeninin hem Washington hem de Moskova için kabul edilebilir olacağını belirtmiştir. Buna ek olarak NATO'nun yerinde duracağını ve Avrupa Güvenlik Mimarisinin Moskova'yı da içereceğinin yetkililere iletildiğini öne sürmektedir.³²⁴ Anlaşılacağı üzere o dönemde genişleme Rus ve NATO ilişkilerinin özünü oluşturmuştur. Rusya'ya NATO'nun genişlemeyeceği yönünde sözlerin verilip verilmediği konusu ilişkilerde önem taşıırken Rus yetkililerin o dönemde Avrupa güvenlik mimarisinin içerisinde yer almak istedikleri anlaşılmaktadır.

3.1.2. NATO Rusya İlişkileri ve NATO Genişlemesi

Soğuk Savaştan sonra Rusya ile NATO'nun ilişkilerinin merkezinde iki önemli konunun yer edindiği gözlemlenmektedir. İlki Rusya'nın NATO ile kurumsal bir ilişki kurma yönündeki isteğidir. İkincisi ve daha önemli görülen konu ise NATO'nun genişlemesidir.³²⁵ 1990'lar itibariyle de NATO açık kapı politikası benimseyeceğinin sinyallerini vermeye başlamıştır. 1991 yılında Roma Zirvesi'nde NATO bağımsızlığını yeni kazanan Doğu Avrupa devletleri ve Sovyetler Birliği'nin eski üyelerinin NATO ile resmi düzeyde iletişime geçebilmeleri için Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi'ni (KAİK) kurmuştur.³²⁶ KAİK, NATO üyelerini ve eski Varşova Paktı devletlerini bir araya getirmiştir. Bu forum danışma konusunda gayet işlevsel olarak nitelendirilse de Rusya için bazı dezavantajlara sahip olduğu belirtilmektedir. Bunlardan en önemlisi Rusya'ya özel

³²³ Susan Eishenhower, "The Perils of Victory", *NATO Enlargement Illusions and Reality*, ed Ted Carpenter, Barbabara Conry, (Washington, D.C, CATO Institute, 1998), 110-112.

³²⁴ Jashua R. Itzkowitz Shifrinson, "Deal or No Deal The Ends of the Cold War and the U.S. Offer to Limit NATO Expansion", *International Security* 40, no. 4, (Bahar, 2016), 11.

³²⁵ Martin A Smith, "NATO-Russia Relations: Will The Future Resemble Past", *NATO in Search Of A Vision*, ed. Gülnur Aybet, Rebecca R. Moore (Washington D.C.: Georgetown University Pres, 2010), 100.

³²⁶ Ryan C. Hedrickson, "NATO's Open Door Policy and the Next Round of Enlargment" *Parameters*, 30/4 (Kış, 2000), 53-55.

bir statü verilmemesidir ki Rusya hala kendisinin büyük güç statüsünü karşıladığını düşündüğü için özel bir statüyü hak ettiğini düşünmektedir.³²⁷ Ayrıca 1991 yılında KAIK'ın ilk toplantısında Yeltsin NATO'ya üye olma hedeflerini dile getiren bir mektup ilettiği fakat herhangi bir yanıt alamadığı aktarılmaktadır. Rusya'nın NATO'ya üyelik hedefinin olduğunu belirten mektubu yanıtızsız bırakmasına rağmen NATO aslında kapısının yeni üyelere açık olduğunu işaretini vermeye başlamıştır. 1992 yılında dönemin NATO genel sekreteri olan General Manfred Wörner'in 1992 yılındaki Polonya gezisi sırasında NATO'nun kapılarının açık olduğunu doğrulamıştır.³²⁸

1994 yılında da Brükselde gerçekleşen Kuzey Atlantik Konseyi toplantısında NATO yeni üyelere açık olduğunu belirtmiş ve bu konuya netlik kazandırmıştır.³²⁹ Yine 1994 yılında BiO imzalanmıştır. Rusya bu program çerçevesinde 1996 yılında Bosna Hersek'te IFOR ve SFOR ortak barışı koruma operasyonlarına katılmıştır. Burada önemli olan ise Rusya'nın bu programa imza atmadaki düşüncesinin NATO'nun genişleme sürecine etki edebileceğini düşünmüş olmasıdır.³³⁰ Fakat Rusya ile NATO ilişkisi 1995 yılında NATO Genişleme Çalışmasının yayınlanmasıyla olumsuz bir havaya sahip olmuştur. Bu çalışma Rusya'dan kendisinin çıkarlarının görmezden gelindiğine dair tepkiler almıştır.³³¹

1997 NATO Madrid Zirvesinde genişleme kararı resmi bir şekilde alınmadan aylar öncesinde ise Rus hükümeti ile NATO yetkilileri arasında ikili müzakereler başlatılmıştır. Ardından Mayıs 1997 Paris'te Yeltsin ile NATO tarafından özel bir toplantıda Kurucu Senet imzalanmıştır. Bu antlaşmanın amacı da NATO ile Rusya arasında artan düzeyde istişare, güven ve işbirliği gibi

³²⁷Ponsard, *Russia NATO and Cooperative Security: Bringing the Gap*, 65.

³²⁸ Wojciech Michnik, "Poland's Role in NATO Toward a Transatlantic Bargain 2.0?" *NATO and Transatlantic Relations in the 21st Century Foreign and Security Policy Perspectives*, ed. Michael Testoni (Oxon: Routledge, 2021), 127.

³²⁹ Danie E. Eisold, NATO Enlargement: Poland's Response Is The United States Getting What is Bargaied for?" Federal Executive Fellow Weatherhead Center for International Affairs, Harvard University, (2000) 12-13.

³³⁰ Ponsard, *Russia, NATO and Cooperative Security: Bringing the Gap* (Oxon: Routledge, 2007), 68-69.

³³¹ Ponsard, *Russia, NATO and Cooperative Security: Bringing the Gap*, 89.

alışkanlıkların oluşturulması şeklinde belirtilmiştir. Ayrıca NATO Daimi Ortak Konseyi kurulmuştur.³³² Yeltsin'in Kurucu Senete imza atması uluslararası beğeniye beraberinde getirmesine rağmen bu beğeni Rusya için bir yenilgi anlamına gelmiştir. Rus siyasi topluluğunun birçok kesimini kızdırdırıştır. Hanson'a göre Kurucu Senet, genişlemeye izin vermişti ve Rusya'nın NATO alternatifini olarak düşündüğü Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşmasını rafa kaldırarak Rusya'ya gelecekteki rolü ile nükleer silahların yeni üyelerin bölgelerine yerleştirilmemesi gibi bağlayıcı olmayan güvenceler vermişti.³³³ Gerçekten de Kurucu Senetten sonraki aylarda gerçekleşen NATO Madrid Zirvesinde İttifak Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti ile katılım müzakerelerinin başlatılmaya karar verildiğini ilan ederek bu devletleri üyeliğe davet etmiştir.³³⁴

NATO ve Rusya arasındaki Kurucu Senet'e nükleer silahların yerleştirilmeyeceği niyeti dâhil edilmesi genişlemeyi savunan Michael Rühle'ye göre Rusya'nın kuşatma riskiyle karşı karşıya kaldığını hissetmesini engellemektir.³³⁵ Andrei Kozyrev Yeltsin'in 1997 yılında Kurucu Senet'e imzaladıktan sonraki konuşmasında bu anlaşmanın NATO'un genişlemesinin olumsuz sonuçlarını en aza indirme ve Avrupa'da yeni bir bölünmeyi önleme çabası olarak nitelendirdiğini belirtir. Yeltsin'in konuşmasında genişlemenin olumsuz sonuçları ifadesini geçirmesi ipucu vermekteyken aslında Andrei Zagorski, Andrei Kozyrev'in o dönemde aslında genişleme değil de Rusya'yı dışlayacak onu dâhil etmeyecek bi genişlemenin sorun olarak görüldüğünü belirtir. Andrei Kozyrev'den sonra Dışişleri Bakanı olan Evgeniy Primakov 1996 yılında ilk tur yaklaşırken mevcut politika seçeneklerini sıraladığında öncelikle NATO genişlemesini reddetmek ve NATO ile herhangi bir ilişkiyi dışlamaktan bahsetmiştir. Fakat bunun ikinci bir soğuk savaş demek olduğunu da belirtmiştir.

³³² Martin A Smith, "NATO-Russia Relations: Will The Future Resemble Past", NATO in Search Of A Vision, ed. Gülnur Aybet ve Rebecca R. Moore (Washington D.C.: Georgetown University Pres, 2010), 100-101.

³³³ Marianne Hanson, "Russia and NATO Expansion: The Uneasy Basis of The Founding Act", *European Security*, 7/2, (Yaz, 1998), 14.

³³⁴ Ponsard, *Russia, NATO and Cooperative Security: Bringing the Gap* (Oxon: Routledge, 2007), 90-91.

³³⁵ Michael Rühle, *NATO Enlargement and Russia: Die-Hard Myths and Real Dilemmas* (NATO, 2014), s.5

Öte yandan üçüncü seçeneğin ise genişlemenin olumsuz değerlendirilmesinden vazgeçmeden müzakere edilmiş bir olumsuz sonuçların en aza indirilmesi için çaba göstermek ve Rusya'nın güvenliği ve çıkarlarına verilen zararı azaltmak olduğu aktarılır. Zagorski bunu söylerken tercih edilenin üçüncü seçenek olduğunu ve Rusya'nın genişlemeye karşı çıkacağını ama aynı zamanda ittifak ile özel ilişkiler kurulmasına izin verecek bir antlaşmayı müzakere etmeye çalıştığını belirtir. Hatta Zagorski bu müzakereler sırasında bile Rusya'nın üyelik olasılığını dillendirmeyeceğine karar verdiğini ama 2002 yılına kadar Rusya'nın gündeminden düşmediğini belirtir.³³⁶ Yeltsin'in konuşmasında da genişlemenin olumsuz sonuçlarını en aza indirileceğinden bahsetmesi üçüncü politika seçeneğinin takip edildiğinin kanıtı olarak görülebilir.

Yeltsin'in yerini alan Putin döneminde bu politikanın devam edildiği görülmektedir. Rusya ile NATO ilişkilerinde 11 Eylül ABD'de gerçekleşen terör saldırılarının da etkisi olmuştur. Hatta bu yumuşama döneminde Başkan Putin bir konuşmasında NATO üyeliğine ilişkin soruya neden olmasın şeklinde cevap vermiştir. Rus askerisinin içerisinde genişleme karşıtı muhalefet devam etse de 2002 yılında da NATO-Rusya Konseyi kurulmuştur. İlk dönem ilişkiler Kosova Krizinden etkilenmesine rağmen Rusya'nın ABD Irak müdahalesine karşı olması bu dönemde ilişkileri derinden etkilememiştir.³³⁷

Rusya'ya NATO'nun genişlemeyeceği konusunda sözlerin verilmiş olduğunu kabul etsek bile sonraki müzakere konularında hala genişlemenin yer ettiğini görmekteyiz. Rus siyasetçileri genişlemeyi engellemek bir yana buna tepki koymaları durumunda ABD ile yeni bir gerilim yaşacaklarını anlamışlardır. Bu gerilimi kaldıracak güçte olmayan Rusya bunun yerine genişleme sürecine ayak uydurmaya çalışmıştır. Tabiri caizse sistemi etkilemede güçlük çeken devletlere

³³⁶ Andrei Kozyrev, "Russia and NATO Enlargment: An Insider's Account", *Open Door NATO and Euro Atlantic Security After the Cold War*, ed Daniel S. Hamilton, Kristina Spohr, (Washington, D.C.: Foreign Policy Institute, Henry A. Kissinger Center for Global Affairs, 2019), 455-457., Andrei Zagorski, "Russia and NATO in the 1990's", *Open Door NATO and Euro Atlantic Security After the Cold War*, ed. Daniel S. Hamilton, Kristina Spohr, (Washington, D.C.: Foreign Policy Institute/Henry A. Kissinger Institute Center for Global Affairs, 2019), 471-473.

³³⁷ Martin A Smith, "NATO-Russia Relations: Will The Future Resemble Past", *NATO in Search Of A Vision*, 107-109

benzer şekilde Rusya muhalefet ettiği olaylar karşısında etki edemeyeceğinin o dönemde farkında olmuştur. Bundan da kendi çıkarları olarak gördüğü meselelerden en az şekilde zarar görmesini sağlamak için uğraşmıştır. Bir yandan NATO ile kurumsal bir ilişki geliştirmeye çalışarak örgütün içinde bir etki sahibi olmak istemiştir. Fakat Rusya bu süreçten ne şekilde etkilenecekti bu tüm düşünürlerin merak konusu olmuştur. Sadece Rus isimler değil ABD’de genişlemeye karşı olan isimler de düşüncelerini dile getirmiştir. Buna karşılık genişlemeyi savunan akademisyenler de bulunmaktadır.

3.1.3. NATO Genişlemesi’ne İlişkin Fikirler

Başkan Bill Clinton’ın 1993 ile 1997 yılları arasındaki Ulusal Güvenlik Danışmanı olan Anthony Lake NATO Genişlemesinin savunucusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Lake için barışçıl şekilde “mavi alanların” genişlemesi piyasa demokrasisini içerecekti. Brzezinski ise Rus Emperyal dürtüsünden bahsederek NATO genişlemesinin Orta Avrupa’ya demokrasi ve barış getireceğini savunmuştur. Bunun dışında Kissinger NATO genişlemesine geç kalınmasının Almanya ve Rusya’yı aralarındaki güç boşluğunu tek taraflı veya çift taraflı doldurmaya davet edeceği konusunda uyarmıştır. Kissinger de böylece genişlemenin savunucuları arasında yer almıştır. Öte yandan Michael E. Brown, George Kennan, Bjorn Moller, Michael Mandelbaum gibi isimlerin NATO’nun genişlemesine karşı olduğu belirtilmektedir.³³⁸ Mandelbaum NATO’nun Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Slovakya’yı içine alacak şekilde genişlemesini savunanları ikiye ayırmıştır. İlk kamptakilerin NATO genişlemesinin amacını yalnızca Orta Avrupa’da demokrasi ve serbest piyasayı teşvik etmek olduğunu söyleyenleri örnek verirken ikinci kamp için NATO genişlemesinin Rusya’dan gelen tehdit ile alakalı olduğunu belirtir. İkinci grubun argümanlarının daha kuvvetli olduğunu söyleyen Mandelbaum için eğer NATO Soğuk Savaş sonrasında demokrasinin teşviki için bir araç olacaksa Avrasya’nın tüm eski komünist devletlerinin NATO’ya katılmaması için hiçbir neden yoktur. Demokrasi teşviki eğer NATO’nun yeni misyonuysa genişleme yeterince geniş ulaşamamaktadır ki Mandelbaum NATO’nun ne serpest piyasayı ne de demokrasiyi teşvik etmek için

³³⁸ John Eichler, NATO’s Expansion After the Cold War (Switzerland: Springer, 2021), ss. 39-41., Mihnik, “Poland’s Role in NATO ”, 127.

etkili bir araç olduğu belirtmektedir. NATO'nun bundan ziyade diğerlerine karşı olunan bir askeri ittifak olduğunu ve bu diğerinin de Rusya olduğunu belirtir. Mandelbaum'a göre Rusya'nın üzerinde anlaşmaya vardığı Avrupa'daki Soğuk Savaş sonrası yeni güvenlik düzenlemeleri düşünüldüğünde, ki bunlar silah kontrol antlaşmalarından oluşmaktadır, NATO genişlemesi sadece akılsızca değil aynı zamanda gereksizdir. Mandelbaum'a göre genişleme taraftarları Avrupa'daki güvenlik boşluğunun Orta Avrupa'yı kapsayan bir NATO'nun önemli bir parçası olması gereken "yeni güvenlik mimarisi" olarak öne sürüyorlar fakat ortada bir boşluk bulunmamaktadır. Fakat bu aynı zamanda NATO'nun artık gereksiz olduğu anlamına gelmemesi gerektiğini ve NATO'yu ayakta tutmanın Avrupalılara, Rusya'nın emperyal bir dış politikaya devam etmesi halinde ABD'nin Rusya karşıtı bir oluşumda yer almaya devam edeceğini kanıtlamasını sağlayacaktır. Mandelbaum bunun gerçekleşmesinin genişleme olmadan da olabileceğini belirtmektedir.³³⁹

Brown'a göre ise NATO genişlemesi Rus reformcu ve demokratların konumlarını ve etkilerini değiştirecekti. Onlar bu süreci Amerikan etki alanlarının bir uzantısı şeklinde yorumlayacaktır. Ayrıca genişlemenin güç dengesine ciddi bir değişiklik yaratacağını düşünenlere karşı savunmasız bırakacaktır. Böylece genişlemenin Rus karşıtı bir boyutu olduğunu gösterecektir. İkinci olarak NATO genişlemesi Rusya'daki bazı kesimlerin, AB ve ABD'nin güvenliği arttırmayacak hatta azaltabilecek olan daha iddialı bir dış ve güvenlik politikalarının benimsenmesine neden olacaktır. Yani NATO genişleme sürecinin başından bu yana ilgili tüm aktörler için büyük güvenlik riski oluşturmaktadır. NATO'nun doğuya genişlemesi durumunda Rusya'nın agresif davranışlar sergilemesine neden olacaktır. Hatta Brown Rusya'nın Ukrayna'nın doğusuna olası ilhakına değinerek NATO genişlemesi ile Ukrayna ilişkisine değinen il Batılı akademisyenlerden biri olmuştur.³⁴⁰ George Kennan ise NATO genişlemesinin Rusya sınırlarına kadar ulaşması halinde Rus görüşlerinde milliyetçiliğin, batı karşıtı ve militarist eğilimlerin artmasına etki edeceğini ve hatta Soğuk Savaş'ın geri dönüşü

³³⁹ Michael Mandelbaum, "Preserving the New Peace: The Case Against NATO Expansion", *Foreign Affairs*, 74/3 (Mayıs-Haziran 1995), 9-13.

³⁴⁰ Eichler, NATO's Expansion, 42.

konusunda uyarılarda bulunmuştur.³⁴¹ Kennan 1997 yılındaki NATO genişlemesini Soğuk Savaş sonrası Amerikan politikasının en vahim hatası olarak nitelendirmiştir.³⁴²

Bjorn Moller ise Robert Jervis'in daha önceden açıkladığı devletlerin rakiplerinin hareketlerini düşmanca görme eğiliminde oldukları ve bunun da devletleri kötü niyetli etkileşim sarmalında tuttuğu argümanını kullanarak Rusya'nın güvenlik çıkarlarının göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtmiştir. Moller'e göre NATO da bu noktada Rusya'nın kendisini güvende hissetmesini sağlamalıydı.³⁴³ Kenneth Waltz da genişlemenin 3 olası tehlikeli sonucuna değinmiştir. Rusya'daki bazı kesimlerin artan güvenlik korkularına, artan siyasi ve askeri gerilime ve genişlemenin Avrupa güvenliği için artan olumsuz sonuçları konusunda uyarıda bulunan Waltz NATO genişleme sürecinin Rusya'da yaklaşan güvenlik tehdidi olarak algılanacağını ve büyük jeopolitik sonuçları olacağını belirtmiştir.³⁴⁴

Menon ve Ruger başlangıçta NATO genişlemesini savunanların karşı çıkanlara göre en az 3 nedenden dolayı avantajlı olduğunu söylemişlerdir. İlki yeni askeri girişimlerin bilinmeyen sonucunu beklemektense bilinen ittifaka yönelileceği, ikincisi yeni üye olacak devletlere istikrarını koruma ve sağlama konusunda hali hazırdaki devletlerin sağladığı güvencenin görülmesi ki bu sayede Batı bütünleşip Rusya'dan korunma hedeflerini gerçekleştirebilecekti. Son olarak Rusya'nın 1990'larda genişlemeyi önleyebilecek araçlardan yoksun olması güç dengesinin ABD lehine olması şeklindedir.³⁴⁵

Menon ve Ruger'in argümanlarının tutarlı olmasına rağmen bazı problemleri bulunabilmektedir. Örneğin bu üç argüman NATO'ya girmek isteyen kapasitesi düşük küçük devletleri haklı çıkararak argümanlardır fakat bu argümanlar

³⁴¹ Eichler, NATO Expansion, 42

³⁴² Brookings, The Future of NATO Enlargement, <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/reportch3.pdf> (e.t. 22.02.2023), 52.

³⁴³ Eichler, NATO's Expansion, 44.

³⁴⁴ Eichler, NATO'S Expansion, 47.

³⁴⁵ Rajan Menon, William Ruger, "NATO Enlargement and US Grand Strategy : A Net Assessment", *International Politics* 57, no. 371 (Mayıs 2020), 373.

ABD gibi bir devlet gözünden NATO'nun neden genişlemesi veya neden genişlememesi gerektiğini gerekçelendirememektedir. Tartışılan bir konu olan Rusya'nın saldırgan politikalar sergileyeceğini öngören akademisyenlerin argümanları çürütülmektedir. Bu noktada genişlemeyi savunanların argümanlarının küçük devletlerin gözünden mantıklı gelindiğinin kabul edilmesi anlamına gelmekte yani genişlemeyi savunanların küçük devletlerin perspektifinden bakılarak argümanların doğrulanması şeklinde olup NATO genişlemesine karşı çıkanların argümanlarını yanıtlamamaktadır.

Bu noktada değinmekte fayda vardır ki özellikle offshore balancing kavramını literatüre kazandıran Christopher Layne ABD özelinde bu konuyu incelemiştir. Kendisi de genişlemenin kötü bir fikir olduğunu savunmuştur. Layne genişlemenin tutarsız ve tehlikeli olduğunu belirterek öncelikle Doğu ile Orta Avrupa'da muhtemel bir savaş ihtimalinin olmadığını varsayarsak genişlemenin gereksiz olduğunu öte yandan da eğer böyle bir ihtimalin olduğunu varsayarsak da tehlikeli olduğunu savunmaktadır. Bu analizde sadece ABD açısından durum değerlendirilmemiştir. Layne de diğer NATO genişlemesi karşıtı görüşe sahip akademisyenler gibi Rus saldırganlığı hakkında öngöründe de bulunmuştur. O an itibarıyla Rusya'nın yeterli kapasitesinin olmadığını bilmesine rağmen Layne NATO'nun genişlemesinin amacının Rusya'yı caydırmak olsa da zamanla bunun Rusya'yı kışkırtacağını belirtmiştir.³⁴⁶

Robert Jervis'in argümanının Moller tarafından Rusya için kullandığını görmekteyiz. Fakat bu sav NATO tarafından da kullanılabilir. Eğer devletler rakiplerinin hareketlerini düşmanca görme eğilimindeyse bunun da devletleri kötü niyetli etkileşim sarmalında tuttuğu kabul edilirse NATO'nun Rusya'nın kendisini güvende hissetmesi için uğraşması mantıklı değildir. NATO da rakibinin hareketlerini düşmanca görebilir. Kissinger'ın dediği gibi Rusya ileriki dönemlerde kapasitesini arttırarak tekrar tehdit kaynağı olabilir. NATO bu argümanı göz

³⁴⁶ Christopher Layne, "Why Die For Gdansk? NATO Enlargement and American Security Interests", *NATO Enlargement Illusions and Reality*, ed.Ted Galen Carpenter, Barbara Conry, (Washington, D.C., CATO Institute, 1998), 66-67.

önünde bulundurmuş ve genişleme kararı vermiş olabilir. Nitekim de NATO ilk genişleme kararını o dönemlerde almıştır.

3.1.4. Soğuk Savaş Sonrası İlk Genişleme

Daha Sovyetler Birliği yıkılmadan önce 1990 yılındaki Londra Zirvesinde başlatılan NATO'nun dönüşümü sonucunda Varşova Paktı üyeleri NATO ile yeni ilişkiler kurmuşlardır. Başlangıçta üyelik yerine sadece ilişkileri öngören bir gündemin olduğunu belirten Kienninger Yugoslavya Krizi ve Ağustos 1991'deki Gorbacov'a yapılan darbe girişimi ile Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin bölgelerinde gelişen güvenlik boşluğundan korkmuş olduklarını belirtir. 1990 başı 1991 sonu Saddam Hüseyin'in Kuveyti işgali ve Irakta başlayan savaşın ABD tarafından yakından ilgilenilmesi dikkatleri Doğu ve Orta Avrupa'dan uzaklaştırmıştır. Buna rağmen Polonya gibi devletler her fırsatta güvenlik endişelerini dile getirmeye devam etmişlerdir.³⁴⁷

Sovyetler Birliği'nin hızla çökmesiyle de Orta ve Doğu Avrupalı devletler üyelik dışında bir ilişki içerisinde bulunmakla yetinmeyeceklerini göstermişlerdir. Buna ek olarak NATO'da görevli isimler yeni devletlerin ne zaman alınması gerektiği tartışmalarını yapmışlardır. Fakat 1993 yılına kadar adım atılamamıştır.³⁴⁸ Bu arada Rusya da hala 1993-1994 yılları arası dönemde AGİK gibi batılı yapılanmaların güçlendirilerek KAİK, AK, NATO gibi ittifak üyeleri arasındaki koordinasyonun bu kanallar aracılığıyla sağlanmasını önermekteydi. Hatta Rusya o dönemde KAİK oluşumunu NATO'dan ayırıp AGİT'in çatısı altına almayı dahi önermiştir. Bu da özellikle küçük katılımcı devletlerin AGİK Güvenlik Konseyi kurulmasına karşı tedirgin yaklaşmasına neden olmuştur.³⁴⁹

1993 yılında ise Yeltsin Polonya'yı ziyareti sırasında Ortak Rus-Polonya deklarasyonu imzalanmıştır. Polonya'nın NATO üyeliği hakkında Rusya'nın ve

³⁴⁷ Stephan Kienninger, "Opening NATO and Enlarging Russia: NATO's Two Tracks and the Establishment of the North Atlantic Cooperation Council", ed. Daniel S. Hamilton, Kristina Spohr (Washington, D.C: Fo2reing Policy Institute/ Henry A. Kissinger Center for Global Affairs, 2019) , 455-456.

³⁴⁸ Kienninger, "Opening NATO", 63-65.

³⁴⁹ Zagorski, "Russia and NATO in the 1990's, *Open Door NATO and Euro-Atlantic Security After the Cold War*, 459-470.

diğer ülkelerin çıkarıyla çelişilmediği açıklanmıştır. Fakat bunun Rusya’da buna muhalefet edilmesiyle birlikte Rusya’nın tutumunda değişikliğe gidilmiştir. Yeltsin bazı NATO ittifakı üyelerine NATO’nun genişlemesinin Rusya’nın ulusal güvenliğine tehdit olarak algılanacağı görüşünü iletmiştir. Bunun üzerine ABD temkinle yaklaşıp önce BİO programını başlatmıştır. 1994 yılında da Polonya BİO için bireysel program sunmuş ve imzasını atmıştır. Böylece ilk imzacı devlet Polonya olmuştur.³⁵⁰ O yıl yine üç devlet Amerikan askeri yardım programına dahil edilmişlerdir.³⁵¹

1996 yılında da ABD 1999 yılını Polonya, Çekoslovakya ve Macaristan için olası üyelik tarihi olarak belirlemiştir. 1997 yılında BİO yerini Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi’ne bırakmıştır. Yine aynı Madrid Zirvesinde 3 ülke resmi katılım müzakerelerine davet edilmiştir.³⁵²

Böylece Eichler’e göre ittifak 485.000 km ‘lik alan ve 483 milyondan fazla kişi kazanarak ABD Rusya’ya karşı dış denge için yeni olanaklar sağlamıştır.³⁵³ Rusya’yı hayli rahatsız eden bu duruma karşı birçok Rus politikacı eleştirel açıklamalarda bulunmuştur. Dönemin Dışişleri Bakanı İgor İvanov Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'nin NATO’ya girişinin yanlış yönde bir adım olduğunu söyleyerek Rusya'nın tüm Avrupa'yı kucaklayacak bir güvenlik sistemiyle ilgilendiğini, yani 54 uluslu Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın (AGİT) himayesinde tartışılan yeni bir Avrupa Güvenlik Tüzüğüne odaklandıklarını belirtmiştir. Bunun dışında Rus Duması ayrıca hükümeti Baltık devletlerini ve BDT üyelerini NATO ile herhangi bir ortak askeri harekâta girişmemeleri konusunda uyarmıştır.³⁵⁴

³⁵⁰ Kadriye Bodur, “Impact of Polish Membership in NATO and the EU on Polish Policy Towards Russia” (Doktora Tezi, ODTÜ, 2008), 38-39.

³⁵¹ Ryszard Zieba, “The 20st Anniversary of Poland’s Accession to NATO”, *Open NATO and Euro-Atlantic Security After the Cold War*, ed. Daniel S. Hamilton, Kristina Spohr, (Washington, D.C.: Foreign Policy Institute/ Henry Kissinger Center for Global Affairs, 2019), 203.

³⁵² Bodur, “Impact of Polish Membership in NATO”, 41.

³⁵³ Eichler, NATO Expansion, s.47.

³⁵⁴ Matt Frost, “NATO: Russia Not Happy About Expansion”, Radio Free Europe Radio Liberty, <https://www.rferl.org/a/1090795.html> e.t.(25.09.2022).

3.2. NATO ve Baltık Devletleri

Sovyetler Birliğinin dağılmasından önce yaşanan süreçte ABD için Baltık bölgesi ilgilenilecek bir konu olmamıştır. Bu noktada küçük Baltık devletleri Batı ittifakını yanında bulunduramayacağı için Sovyet Rusya'sından algıladığı tehdidi dengeleyememiştir. Soğuk Savaştan sonra ise Baltık Devletleri özellikle batı ittifakı içerisinde yer almak için ABD'den destek görebilmiştir.³⁵⁵ Rusya tehdidini dengelemek için ABD'nin, Baltık devletlerinin NATO üyeliği konusunda destekleyici tavırlarına sahip olmasına rağmen bu devletler üyelik süreçlerinde zorluklar ile karşılaşmışlardır. Bu noktada çalışmanın geri kalanında önce bu üç yeni üye aday devletlerin dezavantajlı yıllarından ve konularından bahsedilecektir.

3.2.1. Baltık Devletleri'nin NATO Üyeliğine İtiraz ve Destek

Üç Baltık devleti 1993 yılında NATO üyeliği hedeflerini ilan etmişler. 1994 yılında da BiO programı üyesi olan bu üç Baltık devleti 1995 yılında resmi olarak NATO üyeliği hedefini belirten politikalar benimsemişti.³⁵⁶ 1996 yılında ABD Baltık Eylem Plan'ı Baltık devletlerini Batıya entegre etmek amacıyla benimsemiştir.³⁵⁷ 1999 yılında da NATO'nun Washington zirvesinde üç Baltık devleti resmen aday olarak adlandırılmıştır. Bu zirvede üyelik eylem planı (ÜEP) oluşturmuş ve böylece üyeliğin bir sonraki aday turuna genişletilmesinden önce gerekli reformlar ve ön koşullar belirlenmişti. Fakat ÜEP üyeliğin teklif edileceğinin garantisini vermemiştir.³⁵⁸ Bu garantiden yoksun Baltık Devletleri sürecin ilk dönemlerde bazı sorunlar ile karşılaşmışlardır. Stephen Larrabee 1999 yılında yayımlanmış olduğu çalışmasında bu problemleri 5 örnek vermiştir. Bunlar, NATO üyeliğine Rusya'nın karşıtlığı, savunulabilirlik açısından zayıflıklar, Rus azınlık sorunu, Kaliningrad ve bu üç devletin düşük askeri kapasite yetenekleri olmuştur.³⁵⁹ Bu bağlamda Almanya başta Rusya ile ilişkilerin olumsuz etkileneneği düşüncesinden hareketle sürece olumsuz bakmıştır. Bunun yanı sıra

³⁵⁵ Meyer, "US Support for Baltic Membership in NATO: What Ends, What Risks?", 68.

³⁵⁶ Andres Kasekamp, "An Uncertain Journey to the Promised Land: The Baltic States Road to NATO Membership", *Journal Of Strategic Studies*, 43/ 6-7, (Kasım 2020), 3-6

³⁵⁷ Meyer, "US Support for Baltic Membership in NATO: What Ends, What Risks?", 68.

³⁵⁸ Kasekamp, "An Uncertain Journey to the Promised Land: The Baltic States Road to NATO Membership", 3-6

³⁵⁹ F. Stephen Larrabee, "NATO Elargement after the First Round", *The International Spectator*, 34/ 2 (Nisan- Haziran 1999), 78-79.

İngiltere de ilk yıllarda Baltık devletlerine savunulabilirlikleri ile ilişkili olarak güvenlik garantisi vermekten çekinmiştir.³⁶⁰

İlk olarak değinilmesi gereken mesele Rusya'nın Baltık Devletleri'nin NATO'ya girmesine karşı olmasıdır. Rusya'nın tepkisinin sürpriz olmadığını söyleyen Meyer tarihsel olarak Rus Ulusal Stratejisi'nin temel amacının Rus etki alanında kuvvetlice tutulan zayıf uluslardan oluşan bir tamponun sınırlarının güvenliğini sağlaması olduğunu belirtir.³⁶¹ Öyle ki 1997 yılında Rusya Dışişleri Bakanı Yevgeny Primakov Ukrayna ve Baltık ülkeleri de dâhil olmak üzere hiçbir eski Sovyetler Birliği Cumhuriyeti'ni NATO üyeliği için düşünemeyeceği şeklindeki açıklamasını ortaya koyarak Rusya'nın kırmızı çizgisini belirtmiştir.³⁶² Yine aynı yıl Estonya'yı NATO'ya girme çabalarına karşılık ekonomik yaptırım uygulayacağı yönünde tehdit eden Rusya NATO'yu da herhangi bir komşu ülkeyi kabul etmesi durumunda ona karşı tutumunu gözden geçireceği yönünde uyarmıştır.³⁶³ Aynı yıl yine Baltık devletleri Rusya'nın teklif ettiği güvenlik garantisini reddetmelerini ve NATO'ya katılmayı derhal istediklerini açıklamalarından sonra Rusya tarafından çokça eleştirilmiştir.³⁶⁴

Ari Puheloninen Rusyanın karşı çıkan bu açıklamalarını değerlendirmiştir. Kendisi NATO genişlemesi konusunda Rusya'nın çıkarlarının tehdit edildiğini hissettiği 5 durum belirtir. Ona göre birinci durum Rusya'da genişleme Avrupa ve Rusya'nın yakın çevresinde Amerikan etkisinin artması şeklinde algılanmaktadır. İkinci durum Rusya'nın Avrupa'dan siyasi olarak izole edilmesidir. Üçüncü durum genişlemenin Rusya'nın ulusal çıkarlarını koruma araçlarını azaltabilmesidir. Dördüncü durum ise NATO genişlemesi Rusya için askeri bir tehdit oluşturmasa bile NATO'ya avantaj sağlaması açısından olumsuz karşılanmaktadır. Sonuncusu

³⁶⁰ F. Stephen Larrabee, NATO's Eastern Agenda in a New Strategic Era (Rand Cooperation 2003), ss.60-61.

³⁶¹ Meyer, "US Support for Baltic Membership in NATO: What Ends, What Risks?", 69.

³⁶² Jim Hoag, "Russia's 'Red Line' Limits", The Washington Post, <https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/1997/03/09/russias-red-line-limits/f1374838-de83-43d3-a018-155b97e593c9/> e.t. (25.09.2022)

³⁶³ J.L.Black, "Russia and NATO Expansion Eastward: Red-Lining The Baltic States" *International Journal*, 54/2 (Bahar 1999), 251-252.

³⁶⁴ Black "Russia and NATO Expansion Eastward ", 258.

ise Rusya'nın NATO'ya komşu olmayı kabul etmesinin psikolojik zorluğudur.³⁶⁵ Öte yandan Kramer'a göre Rusya'nın açıklamaları ipleri koparmamaktaydı. Kramer bu argümanını desteklemek için Sergei Ivanov'un açıklamalarını örnek göstermiştir. Ivanov NATO genişlemesinin bir hata olmasına rağmen bunu ittifakın bir iç meselesi olarak gördüğünü açıklamıştır.³⁶⁶

İkinci olarak savunulabilirlik açısından zayıflığına değinecek olursak, Meyer herhangi bir Rus işgaline karşı Baltık silahlı kuvvetlerinin NATO takviye kuvvetleri gelene kadar zaman kazanabileceklerini düşünenlerin bulunduğunu söylemektedir. Fakat Meyer Baltık askeri uzmanlarının herhangi bir Rus saldırısına karşılık yalnızca dört günlük aktif savunma yapabileceklerini belirtmiştir. Ayrıca bunun da etkili NATO takviyesi için çok az bir zaman demek olduğunu savunmuştur.³⁶⁷ Ayrıca üç Baltık devletinin düşük askeri kapasitesine değinen Meyer devletlerin o dönem itibariyle bu güçten yoksun olduklarını ve NATO üyesi olarak karşılıklı güvenlik sağlayıcı olmak yerine güvenlik alıcısı olacağını belirtir. Öyle ki Meyer BALTBAT'ın NATO'ya katılmaya hazır olduğunun göstergesi olduğunu söyleyenlere karşı taburun işbirliği gücünün abartıldığını belirtir.³⁶⁸

Kramer ise Baltık devletlerinin NATO'ya yapabilecekleri askeri katkının sınır olduğunu kabul etmektedir. Fakat kendisi bu durumun NATO'ya üyelikte onları diskalifiye etmeyeceğini belirtmektedir. Özellikle de Kramer kendi argümanına destek olması için BALTBAT'ın Bosna-Hersek (SFOR) ve Kosova'daki (KFOR) NATO liderliğindeki barışı koruma güçlerine birliklerle katkıda bulunduğunun altını çizmektedir.³⁶⁹ Buna ek olarak Baltık devletlerinin birlikte yürüttükleri eylemlere ek olarak bireysel olarak da NATO'nun gerekliliklerini karşılamak için askeri programlarını arttırdığını söylemektedir. Ayrıca Baltık devletleri'nin askeri katkıları NATO üyesi devletlerle karşılatırılabilmektedir. Öyle ki 2002 yılında Litvanya ve Estonya'nın askeri

³⁶⁵ Ari Puheloinen, *Russia's Geopolitical Interest in The Baltic Area* (National Defence College, 1999), s.85.

³⁶⁶ Mark Kramer, "NATO, The Baltic States and Russia: A Framework for Sustainable Enlargement", *International Affairs*, 78/4 (2002), 748.

³⁶⁷ Meyer, "US Support for Baltic Membership in NATO: What Ends, What Risks?", 73.

³⁶⁸ Meyer, "US Support for Baltic Membership in NATO: What Ends, What Risks?", 71.

³⁶⁹ Kramer, "NATO, The Baltic States and Russia", 743-744.

harcamaları GSYİH'larının %2'sine denk gelmiştir. Letonya da 2003 yılında bu rakama ulaşacağını sözünü vermiştir. Bu harcama düzeyinin NATO'daki mevcut üye devletlerin ortalamasından epey üstünde olduğuna dikkat çeken Kramer askeri açıdan Baltık devletlerinin NATO üyeliğini problemlili görmemektedir.³⁷⁰

Üçüncü olarak azınlık sorunu konusunda NATO üye aday devletlerden etnik anlaşmazlıkları çözme konusunda açık bir taahüt göstermeyi beklediğini belirten Meyer Litvanya'nın aksine oldukça fazla Rus nüfusuna sahip olan Estonya ve Letonya'nın ilk yıllarda zorlu vatandaşlık uygulamalarının olduğunu belirtir. Bu durumda bu iki Baltık devleti için meseleyi problemlili bir hale sokmuştur.³⁷¹ Estonya ve Letonya'daki azınlıklar konusunda ise Kramer karşı çıkanların argümanlarının geçersiz olduğunu ve doğru olmadığını söylemektedir. Her iki ülkenin de vatandaşlık ve dil gibi konularda AGİT tarafından belirlenen standartlara çoktan uyduğunu belirtmektedir.³⁷²

Dördüncü olarak Kaliningrad konusunda Larrabee Sovyet döneminde Rus askeri varlığının üst düzeyde olduğunu ve bunun kademeli olarak düşürüldüğünü belirtir. Fakat buna ek olarak Larrabee Kaliningrad'ın halen yüksek düzeyde bir Rus askeri gücünü barındırdığını da ekler. Larrabee NATO'ya girmek isteyen Baltık devletlerinin önündeki engelleri sayarken bu etkeni de belirtmektedir.³⁷³

Bunlara ek olarak Meyer Rusya ile olan sınır anlaşmazlıklarının da Litvanya hariç NATO'ya girmek için çabalayan iki Baltık devletinin önündeki bir engel olarak görmektedir. NATO Genişlemesi Çalışmasında da sınır anlaşmazlığı durumunun değerlendirildiğini vurgulayan Meyer Rusya'nın bunun farkında olarak bu devletler ile sınır anlaşmalarını imzalamayı ertelediğini belirtmiştir.³⁷⁴ Meyer'e karşılık Kramer ilk olarak sınır anlaşmazlıkları konusunda zaten Litvanya'nın 1990'larda hem Polonya hem de Rusya ile sınır anlaşması imzaladığını belirtir. Buna karşılık kendisi Estonya ve Letonya'nın ise Rusya ile resmi bir sınır

³⁷⁰ Kramer, "NATO, The Baltic States and Russia", 745-746.

³⁷¹ Meyer, "US Support for Baltic Membership in NATO: What Ends, What Risks?", 71.

³⁷² Kramer, "NATO, The Baltic States and Russia", 742-743.

³⁷³ F. Stephen Larrabee, "NATO Enlargement After the First Round", 78.

³⁷⁴ Meyer, "US Support for Baltic Membership in NATO: What Ends, What Risks?", 70.

anlaşması imzalamamasının sebebinin Rusya'nın bu durumu NATO'ya üyeliğe engel olabileceği beklentisiyle engellediğini belirtir. Kramer açısından bu durum Prag Zirvesi için bir engel değildir.³⁷⁵

Tüm tartışmaların ötesinde Baltık devletleri NATO üyeliği konusunda ABD gibi güçlü bir devletten destek alabilmiştir. Baltık devletlerinin NATO'ya üyelikleri konusunda böyle bir gücün desteğine ihtiyacı olduğu dönemde Rusya ile ABD'nin de ilişkilerin olumlu havasından yararlanarak hedeflerini gerçekleştirebilmişlerdir. Bu bağlamda güçlü bir aktör olarak öne çıkan ABD'nin etkisini belirtmek gerekmektedir.

3.2.2. ABD Politikası'nın Baltık Devletleri'nin NATO Üyeliği'ne Etkisi

Clinton yönetiminde ABD BİO programı ile NATO'nun genişlemesine desteğini belirtmiştir.³⁷⁶ Fakat 1990'ların başında ABD Baltık Devletleri'nin NATO'ya girişi konusunda çok olumlu düşüncelere sahip olmamıştır. Yine de ABD Dışişleri Bakanlığının Kuzey ve Baltık İşleri Ofisi oluşturması ve onu Avrupa ve Kanada İşleri Bürosuna bağlaması büyük bir adım olmuştur.³⁷⁷ Brzezinski açısından bu önemli bir sembolik adımdır. Bunun nedeni ABD'nin Baltık devletlerine yönelik politikasının eski Sovyetler Birliğine değil Avrupa'ya ait olduğunu göstermiş olmasıdır.³⁷⁸ Buna ek olarak ABD, Baltık devletlerinin savunma ihtiyaçları konusunda da Kievenaar Çalışması adı verilen çalışmayı yürüterek ülkelerin mevcut zayıflıklarının tespit edilmesini sağlamıştır. Ayrıca bu çalışma Baltık Devletlerinin askeri güçlerini NATO'nunkilerle daha uyumlu halde olacak şekilde modernize etmelerini sağlayacak önceliklerini de belirlemede yardımcı olmuştur.³⁷⁹ 1996 yılında ABD tarafından benimsenen Baltık Eylem Planı, Baltık Devletlerinin entegrasyonunu amaçlamıştır. Meyer bunun 3 aşamadan oluştuğunu belirtmektedir. İlk aşama Baltık devletlerindeki iç reformları teşvik

³⁷⁵ Kramer, "NATO, The Baltic States and Russia: A Framework for Sustainable Enlargement", 742.

³⁷⁶ James B. Steinberg, Philip H. Gordon, *NATO Enlargement: Moving Forward; Expanding the Alliance and Completing Europe's Integration* (Brookings, 2001), 2.

³⁷⁷ Meyer, "US Support for Baltic Membership in NATO: What Ends, What Risks?" 68.

³⁷⁸ Zbigniew Brzezinski, *U.S. Policy Toward Northeastern Europe* (Council on Foreign Relations, 1999), 12.

³⁷⁹ Brzezinski, *U.S. Policy Toward Northeastern Europe*, 13.

etmesidir. İkinci aşama Baltık Devletleri ile Rusya arasındaki iyi ilişkileri sağlamak için ikili ve çok taraflı çabaların verilmesidir. Üçüncüsü ise ABD'nin Baltık devletlerine bağlılığını göstermesini ve bu devletlerde siyasi, sosyal, ekonomik kalkınmayı teşvik ettiğini amaçlamasıdır.³⁸⁰

Fakat Kramer, ABD'nin Baltık devletleri politikasının dönüşümünü 1998 yılında imzalanan Baltık Ortaklık Şartı ile başlatmaktadır. Kramer belgenin kesin bir garanti vermemesine rağmen M. Albright gibi üst düzey yetkililerin Baltık Devletlerinin bir gün NATO'ya girebileceği koşulları sağlamayı amaçladıklarına dair açıklamaları ile bunun gerçekleşmesi konusunda hiçbir şüphenin kalmadığını belirtir. Ayrıca bu 1999 ve 2000 yıllarında Dışişleri Bakan Yardımcısı Strobe Tallbot'un Baltık Devletlerinin NATO'ya kabulünün kaçınılmaz olduğunu söylemesi ile de desteklenmiştir.³⁸¹

Clinton yönetiminden sonra Bush yönetiminin iktidara gelmesiyle Baltık devletleri kendilerine yönelik ABD politikasının değişebileceğinden şüphelenmişlerdir. Hatta 2001 yılında yeni Dışişleri Bakanı Colin Powell 'ittifak içinde genişleme konusunda bir anlaşma olmadığını' ve bir sonraki zirvede sıfır seçeneğin mümkün olduğunu belirtmiştir. Kasekamp için en önemli an Bush'un 2001 yılındaki Avrupa gezisine hazırlandığı andır. Başkanın özel asistanı ve Avrupa ve Avrasya Kıdemli Direktörü Dan Field, Bush için yalnızca Slovenya ve Slovakya'nın asgari düzeyde genişlemesinden 3 Baltık Devletinin hepsini içermesi dahil 3 seçenek sunmuştur. Bush Varşova'daki konuşmasında *"Baltık'tan Karadenize ve aralarındaki her şeye kadar tüm Avrupa'nın yeni demokrasilerinin güvenlik ve özgürlük için aynı şansa sahiptirler... Bunu arayan ve NATO'nun getirdiği sorumluluğu paylaşmaya hazır olan tüm Avrupa demokrasileri için NATO üyeliğine inanıyorum"* demesi Kasekamp'a göre Baltık devletleri için ciddi bir umut kaynağı olmuştur.³⁸² Haziran ayında da Başkan Bush NATO'nun daha da

³⁸⁰ Meyer, "US Support for Baltic Membership in NATO: What Ends, What Risks?", 69.

³⁸¹ Kramer, "NATO, The Baltic States and Russia, 741.

³⁸² Kasekamp, "An Uncertain Journey" 19-20.

genişlemesi çağrısında bulunmuş ve Baltık devletlerine 21 milyon dolarlık yeni askeri yardımı sağlayan Özgürlük Konsolidasyon Yasası'nı kabul etmiştir.³⁸³

Bu sırada Rusya Devlet Başkanı Putin ise genişlemenin kaçınılmaz olduğu ve NATO'nun içinde yer almak istediklerini dile getirmiştir. Hatta Putin daha sonra Ekim 2001'de NATO'nun 'askeri olmaktan daha çok politik' hale gelmeye devam etmesi halinde genişlemeye muhalefetini gözden geçirebileceklerini belirtmiştir. Bu cümle Steinberg ve Gordon açısından Rusya'nın NATO genişlemesine verdiği desteğin bir ifadesi değildi fakat Rusya NATO genişlemesine engel olmayacağını bildiği için bu duruma uyum sağlamayı istemekteydi.³⁸⁴ Ayrıca 11 Eylül 2001'de ABD'ye karşı yapılan terörist saldırısının NATO genişleme sürecini etkilediği belirtilmektedir. Kasekamp 11 Eylül saldırılarının en önemli sonuçlarından birisinin Putin'in 'terörizmle küresel savaş' konusunda ABD ile eşit bir ortaklık kurması sonucu ilişkilerin ısınması şeklinde belirtmektedir. Hatta 2002 yılında NATO Rusya Konseyi kurulmuştur. Putin Haziran 2002 yılında Baltık Devletlerinin NATO üyeliğinin Rusya için trajedi olacağını da açıklamıştır. Yine de her şey Kasekamp için Baltık Devletlerinin görevlerini tamamlamasına bağlıydı. Örneğin Kasekamp hassas bir konu olan İkinci Dünya Savaşı suçlarını konusunda Baltık Devletlerinin bir şey yapmadıkları konusunda eleştirilmiştir. Bu durumun NATO üyeliğine engel olacağı anlaşılınca Baltık Devletleri 1998 ve 1999 yıllarında insanlığa karşı suçlar komisyonu kurmuş ve sürece uluslararası uzmanları da dâhil etmiştir.³⁸⁵ Ayrıca Baltık Devletleri 2002 yılından itibaren ABD'nin Afganistan'daki misyonuna katılmışlardır. Aynı zamanda hem NATO hem de AB'ye girmeye çalışan Baltık devletleri Irak konusunda ABD ve AB arasında kalmışlardı. Tercihlerini ABD'den yana kullanarak Baltık devletleri AB yerine NATO üyeliğini öncelediklerini söyleyebiliriz. Başkan Bush'un 'terörizmle küresel savaş' konusunda ya ABD'nin yanında ya da ona karşı olduklarını ilan edince Baltık Devletleri yine ABD'yi tercih etmişlerdir. Çünkü Kasekamp ABD'yi desteklemeyi dile getirmenin

³⁸³ Kramer, "NATO, The Baltic States and Russia, 741-742.

³⁸⁴ Steinberg, Gordon, *NATO Enlargement: Moving Forward; Expanding the Alliance and Completing Europe's Integration*, 2.

³⁸⁵ Kasekamp, "An Uncertain Journey", 20-21.

NATO'ya giriş bedelinin bir parçası olduğunu belirtmektedir. 2003 yılında da ABD Senatosu Dışilişkiler Komitesinde yapılan oturumda genişleme onaylanmıştır.³⁸⁶ 11 Şubat 2004'de NATO üyesi 19 devlet soğuk savaş sonrası ikinci genişleme turunda ismi geçen yedi yeni devletin Kuzey Atlantik Antlaşması'na taraf ve NATO üyesi olmalarına izin verilecek katılım belgelerini onaylamışlardır. Artık bundan sonraki süreçte bu onay belgesinin ABD Dışişleri Bakanlığı'na teslim edilmesi ile bu ülkeler Genel Sekreter tarafından Kuzey Atlantik Antlaşması'na katılmak için davet edileceklerdi.³⁸⁷ 2 Mart'ta da bu davet beklenildiği üzere NATO Genel Sekreteri Jaap de Hoop Scheffer tarafından gelmiştir.³⁸⁸ 29 Mart 2004'te üç Baltık devleti katılım belgelerini ABD hükümetine teslim ederek resmen NATO üyesi olmuşlardır.³⁸⁹ ABD'nin desteğiyle üç Baltık devleti NATO'ya girebilmişlerdir.

³⁸⁶ Kasekamp, "An Uncertain Journey", .22-25.

³⁸⁷ NATO, One step closer to an enlarged NATO, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_20966.htm?selectedLocale=en (e.t. 23.10.2022)

³⁸⁸ NATO, Seven invitees on the verge of NATO membership, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_20935.htm?selectedLocale=en (e.t. 23.20.2022)

³⁸⁹ NATO, Seven new members join NATO, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_20926.htm?selectedLocale=en (e.t. 23.20.2022)

SONUÇ

Baltık devletlerinin NATO'ya üye olmasındaki etkenleri ortaya koymak ve küçük veya zayıf devlet olarak nitelendirilebilecek bu ülkelerin dış politik tercihlerini analiz etmesi amaçlanan bu tezde teorik çerçeve olarak neorealizmden yararlanılmıştır. Bilindiği üzere neorealizm, uluslararası arenada yaşanan her türlü gelişmeyi ve devlet davranışlarını sistem düzeyinden izah etmektedir. Bununla birlikte, yine neorealist bakış açısına göre, sistemi etkileme kapasitesine sahip olan aktörlerin yalnızca büyük devletler olarak kabul edildiği söylenebilir. Küçük devletler ise büyük ölçüde onların tercihlerinden etkilenen zayıf aktörler olarak belirtilmektedir. Ancak sistemik faktörler küçük devletlerin farklı dış politika stratejileri izleyebilmelerini mümkün kılmaktadır.

Aslında neorealist kuramın devletler için öngördüğü en temel davranış biçimi dengelemedir. Bununla birlikte küçük devletlerin tehditler karşısında öncelikle tarafsızlık stratejisini tercih ettiği görülür. Şayet küçük devletler böyle davranarak hayatta kalamayacaklarına kanaat getirirlerse, dengeleme stratejisi onlar için daha öncelikli bir tercih olabilmektedir. Nitekim neorealist yazarlardan Stephen Walt'ın da belirttiği üzere, aslında her devlet için dengeleme öncelikli tercihtir. Ancak bunu yapabilecek güçten yoksun olan zayıf devletlerin peşine takılma stratejisi gibi bir alternatifleri de bulunmaktadır. Bu konunun ele alındığı birinci bölümde, küçük devletlerin peşine takılma gibi stratejilere yönelmeleri bir istisnai durum olarak görülemeyeceği anlatılmaktadır. Küçük devletler de tıpkı diğer devletler gibi önceliği dengelemeye vermektedirler ancak bunu sadece sistemin izin verdiği durumlarda yapabilmektedirler.

Nitekim küçük devletler kategorisinde yer alan Baltık ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmaları da kaybetmeleri de büyük oranda uluslararası sistemin yapısında meydana gelen dönüşümlerle örtüşmektedir. Baltık ülkeleri bağımsızlıklarını kazandıkları ilk dönemin ardından öncelikli olarak tarafsızlık stratejisine yönelmişlerdir. Bu şekilde hayatta kalabileceklerini düşünen bölge ülkelerinin kısa bir süre sonra Sovyet Rusya tarafından işgal edildikleri görülür.

Bu işgalin ardından Sovyetleştirilen bölge ülkeleri uzun bir esaret dönemi yaşamıştır. Soğuk Savaş döneminin koşulları altında Baltık bölgesinin büyük güç siyasetinin temel tartışma alanlarından biri olmadığı ve bölgenin adeta Sovyetler Birliği'ne terk edildiği görülür. Bunun en temel nedeni, Sovyetlerin Nazi Almanyası'nın yenilmesinde oynadığı kritik roldür.

Kısacası uluslararası sistemin yapısı o dönem için Baltık ülkelerinin Rus tehdidini dengelemeye çalışmasına izin vermemiştir. Sovyetler Birliği gibi büyük bir tehditle, Baltık ülkelerinin içeriden dengeme yoluyla başedilmesi zaten mümkün değildi. Dışarıdan dengeleme için ise diğer büyük güçlerin pek istekli olmadıkları anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bölgenin Nazizm sonrası dönem toprak paylaşımında Rusların payına düşen bir ödül gibi olduğu söylenebilir. Nitekim büyük bir gücün yardımından yoksun kalan Baltık devletleri Sovyetler Birliği'ne karşı bir direnç gösterme çabasına girmiş olsa da sonuç alamamışlardır. Soğuk Savaş'ın bitimine doğru yeniden başlayan bağımsızlık mücadelesi ancak Sovyetlerin çökmesiyle birlikte sistemin yapısında meydana gelen dönüşümün ardından başarıya ulaşmıştır.

İkinci bağımsızlık dönemlerinde tarafsızlık politikası izleyerek hayatta kalamayacaklarını anlayan Baltık devletleri, dengeleme arayışlarına yönelmişlerdir. Rusya'nın dağılma sonrası dönemde izlediği Batıcı politikaları kısa bir süre sonra terk etmesi de dengeleme arayışını hızlandırmıştır. Rusya'nın 1993'ten itibaren izlemeye başladığı 'yakın çevre' politikası, benimsediği yeni askeri doktrinler ya da 'dış Ruslar' gibi meselelerdeki saldırgan tutumu bu arayışın pek de yersiz olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla Baltık ülkelerinin zihninde 'Rus tehdidinin' yeniden yükselişe geçmesinin tarihsel tecrübelerinin yanı sıra açık ve nesnel temelleri de bulunmaktadır.

Soğuk Savaş'ın bitiminden ardından Varşova Paktı ile aynı kaderi paylaşmak istemeyen NATO'nun hem coğrafi olarak hem de görev alanları itibarıyla genişlemeye yöneldiği görülür. Bu durum Baltık ülkelerinin beklentileriyle uyumlu bir ortam yaratmıştır. Her ne kadar bazı kesimler, bunun

Rusya'yı rahatsız edeceğini öne sürerek genişlemeye itiraz etmiş olsalar da süreç Baltık ülkelerini de içine alarak devam etmiştir. Genişlemeyi savunan kesimlerin temel argümanı, bu adım atılmasa dahi Rusya'nın her halükarda saldırgan bir politikaya yöneleceğiydi. Başlangıçta genişlemeye itiraz eden ve Baltıkları bir 'kırmızı çizgi' olarak ilan eden Rusya'nın, bunu engelleyemeyeceğini gördükten sonra yeni şartlara adapte olmaya yöneldiği görülür. Dağılma sonrası dönemde uluslararası sisteme etki etme kapasitesi önemli ölçüde gerilemiş olan Rusya, NATO karşısında daha savunmacı bir çizgiye kaymıştır. Baltık ülkeleri ise sistemik dönüşümün yarattığı görelî özerklik ortamında tercihlerini net bir şekilde NATO'dan yana kullanmışlardır.

O dönem itibariyle tek kutuplu gibi görünen yeni uluslararası ortamda ABD'nin tam desteğini alan Baltık ülkelerinin tüm fırsatlardan istifade ettiği söylenebilir. Öyle ki, ABD'nin müttefikliğini kazanabilmek adına Baltık ülkeleri sınırlı askeri kapasitelerine rağmen Afganistan'daki misyona dahi katkı sunmuşlardır. Ayrıca AB ile ABD arasında seçim yapmak zorunda kaldıkları Baltık ülkeleri neredeyse hemen her durumda tercihlerini ikincisinden yana kullanmışlardır. Örneğin ABD'nin Irak işgaline itiraz eden AB ülkelerine karşın tıpkı diğer Doğu Avrupa ülkeleri gibi Baltıkların da ABD'ne açık destek verdikleri görülür. Bu örnek aynı zamanda Baltık ülkelerinin o dönem itibariyle ekonomik kalkınma ya da kimlik arayışı gibi saiklerden ziyade güvenlik endişesiyle hareket ettiklerini göstermesi bakımından da önemlidir. Rus tehdidinin yarattığı beka kaygısı, Baltık ülkeleri için tek gerçek seçeneğin NATO olduğu fikrini pekiştirmiştir.

KAYNAKÇA

Aalto, P. “European Geopolitical Subject in the Making? EN, Russia and the Kaliningrad Question”, *Geopolitics* 7, no. 3, (Kış 2002)

Abbenhuis, Maartje. *An Age of Neutrals Great Powers Politics, 1815-1914*. UK: Cambridge University Pres, 2014.

Adamsky, Dimirty. “If War Comes Tomorrow: Russian Thinking About ‘Regional Nuclear Deterrence’”, *The Journal of Slavic Military Studies*, 27, no.1, (2014)

Akgül Açıkmeşe, Sinem. “Uluslararası İlişkiler Teorileri Işığında Avrupa Bütünleşmesi”, *Uluslararası İlişkiler* 1, ve 1, (Bahar 2004)

Arbatov, Alexei G. “The Transformation of Russian Military Doctrine: Lessons Learned from Kosova and Chechenya”, *European Center of Security Studies*, The Marshall Center’s Papers Sayı 2, (Haziran 2000)

Arbman, Gunnar. ve Charles Thorton. “Russia’s Tactical Eapons Part 1: Background and Policy Issues”. Swedish Defence Research Agency 2003

Arı, Tayyar. *Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma, Hegemonya ve İşbirliği*. Bursa: MKM Yayıncılık, 2013.

Aydın, Mustafa. “Uluslararası İlişkilerin “Gerçekçi” Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği”, *Uluslararası İlişkiler* 1, no. 1 (Bahar 2004)

Baba, Gürol ve Önsoy, Murat. “Between Capabilitiy and Foreign Policy: Comparing Turkey’s Small Power and Middle Power Status”, *Uluslararası İlişkiler* 13, no. 51, (2016)

Baehr, Peter R. “Small States: A Tool For Analysis”, *World Politics* 27, no.3, (Nisan 1975) 461.

Bakshi, Jyotsna “Russia’s National Security Concepts and Military Doctrine’s: Continuity and Change”, *Strategic Analysis* 24, no.7, (2008)

Bektaş, Mehmet Halil Mustafa ve Gündoğdu, Ali Yasin “Irak’ın Işid ile Mücadele Stratejileri: Omnibalancing Teorisi Perspektifinden Analizi”, *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi*, 2/1, (Mart 2019)

Betz, David J. ve Volkov, Valery G. “A New Day fort he Russian Army? Reforming the Armed Forces under Yeltsin and Putin”, *Russian Military Reform 1992-2002*, ed. Anne C. Aldis ve Roger N. McDermott. London: Frank Cass Publisher, 2003.

- Bind, Jennifer M. "Pacifism or Passing the Buck? Testing Theories of Japanese Security Policy", *International Security* 29, no. 1, (Yaz 2004)
- Black, J.L. "Russia and NATO Expansion Eastward: Red-Lining The Baltic States" *International Journal* 54, no.2 (Bahar 1999)
- Blank, Stephen J. "Russia and Nuclear Weapons", *Russian Nuclear Weapons: Past, Present, and Future*, ed. Stephen J. Blank.US: SSI, 2011.
- Brownin, Christopher S. "Small, Smart and Salient? Rethinking Identity in the Small States Literature", *Cambridge Review of International Affairs* 19, no 4, (2006)
- Brzezinski Zbigniew. *U.S Policy Toward Northeastern Europe*. Council on Foreign Relations, 1999.
- Bock, Andreas ve Henneberg, M. Ingo. *Theoretical Reflections on Stephen M. Walt's Balance of Threat*. Köln: AIPA, 2013.
- Bodur, Kadriye. "Impact of Polish Membership in NATO and the EU on Polish Policy Towards Russia" (Doktora Tezi, ODTÜ 2008)
- Bull, Hedley. *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. New York: Palgrave, 2002.
- Burschill, Scott. ve Linklater, Andrew. "The Foundations of International Relations", *Theories of International Relations*. New York: Palgrave Mcmillan, 2005.
- Cheng-Chwee, Kuik. 'The esence of Hedging: Malaysia and Singapore's Response to a Rising China', *Contemporary Southeast Asia* 30, no.2 (2008)
- Christensen, J. ve Snyder, Jack. "Chain Gangs and Passed Bucks: Predicting Alliance Patterns in Multipolarity", *International Organization* 44, no.2, (Bahar, 1990)
- Clements Jr., Walter C. "The Baltic Republics, Russia and Energy: From Dependency to İnterdependence?", *SAIS Review* (Kış-Bahar 1999)
- Crandall, Matthew ve Slug, Maria-Liis "Small States and New Stauts Opportunities: Estonia's Foreign Policy towards Africa", *European Politics and Society*, (Ekim 2021)
- Corum James, "Security Concerns of the Baltic States As NATO to Allies", *Strategic Studies Institute*. Us Army War College, 2013.
- Çetin, Yılmaz "Küçük Devlet Teorisi ve Avrupa Birliği Üyesi Küçük Devletler", (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2008)

David, Steven R. "Explaining Third World Alignment", *World Politics* 43, no.2 (Ocak 1991)

David, J. Smith. "The End of the "Baltic Question?" The Baltic States, Russia and the West in the Post cold War Era", *The Baltic Question during the Cold War*, ed. John Hiden ve Vahur Made ve David Smith. New York: Routledge, 2008.

Defense Intelligence Agency (DIA), "Russia Military Power Building A Military to Support Great Power Aspirations". USA: DIA, 2017.

Donnelly, Jack. *Realism and International Realitions*. New York: Cambridge, 2004.

Donnelly, Jack. "Realism", *Theories of International Relations*, ed. Andrew Linklater. New York, Palgrave Macmillan, 2013.

Doğan Akkaş, Betül. "The UAE Foreign Policymaking in Yemen: From Bandwagoning to Buck-Passing", *Third World Quarterly* 42, no.4 (2021)

Dreifelds, Juris. "Latvia", *Estonia, Latvia, and Lithuania Country Studies* ed. Walter R. Iwaskiw, , (Washington: Library of Congress, 1996)

East, Maurice A. "Size and Foreign Policy Behaviour: A test of Two Models", *World Politics* 25, no.4, (1973)

Dursun Özkanca, Oya. "Turkish Soft Balancing Against the EU? An Analysis of the Prospects for Improved Transatlantic Security Relations", *Foreign Policy Analysis* 13, no.4, (Mart 2016)

Eichler, John. *NATO's Expansion After the Cold War*. Switzerland: Springer, 2021.

Eishenhower, Susan. "The Perils of Victory", *NATO Enlargement Illisions and Reality*, ed Ted Carpenter, Barbabara Conry. Washington, DC: CATO Institute, 1998.

Eisold, Danie E. "NATO Enlargement: Poland's Response Is The United States Getting What is Bargaied for?", *Federal Executive Fellow Weatherhead Center for International Affairs*. Harvard University 2000.

Facon, Isabella. "Putin, The Army and Military Reform", *Russia as a Great Power: Dimension of Security under Putin*, ed. Jakob Hedenskog-Vilhem Konnander Bertil Nygren-Ingmar Oldber-Christer Pursiainan. Oxon: Routledge, 2005.

Genç, Mehmet. "Uluslararası İlişkilerde Tarafsızlık", *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 6, no.2 (Kasım 1958)

- Godzimirski, Jakup M. "Russian National Security Concepts 1997 and 2000: A Comparative Analysis", *European Security* 9 no. 4, (Kış 2000)
- Goh, Evelyn. "Understanding "Hedging" in Asia-Pacific Security", *Pacific Forum CSIS* 43, (Ağustos 2006)
- Goh, Evelyn. "Meeting the China Challenge: The U.S. in Southeast Asian Regional Security Strategies", *East-West Center*, (2005)
- Grower, Jackie. "The Baltic States: Bridge or Barrier to the East?", *Uncertain Europe: Building a New European Security Order?*, ed Martin A. Smith, Graham Timmins. Oxon: Routledge, 2001.
- Haas, Ernst B. "The Balance of Power Prescription, Concept, or Propoganda?", *Realism Reader*, ed. Colin Elman- Michael A. Jensen. Oxon:Routledge, 2014.
- Haas, Marcel De. *Russia's Foreign Security Policy in the 21st Century Putin, Medvedev and Beyond*. Oxon: Routledge, 2020.
- Haas, Marcel De, "The Development of Russia's Security Policy, 1992-2002", *Russian Military Reform 1992-2002*, ed. Anne C. Aldis, Roger N McDermott. London: Frank Class Publisher, 2003.
- Haas, Marcel De. "Putin's Security Policy in the Past, Present, and Future: An Analysis of the Security Documents of 2000 Compared with the Defense White Paper of 2003", *Baltic Defense Review* 2, no.12, (2004)
- Haider, Ambreen. "The Baltic Crisis", *Strategic Studies* 13, no. 3 (İlkbahar 1990)
- Handel, Michael. *Weak States in the International System*. New York: Routledge, 2016.
- Hanson, Marianne. "Russia and NATO Expansion: The Uneasy Basis of The Founding Act", *European Security* 7 no.2, (Yaz, 1998)
- He, Kai. "Undermining Adversaries: Unipolarity, Threat Perception and Negative Balancing Strategies after the Cold War", *Security Studies* 21, no. 154-191, (2012)
- Hedrickson, Ryan C. "NATO's Open Door Policy and the Next Round of Enlargment" *Parameters* 30, no. 4 (Kış, 2000)
- Herspring, Dale R. "Vladimir Putin and Military Reform in Russia", *European Security* 14 no.1, (Mart 2005)
- Herspring, Dale R. "Russian Nuclear and Conventional Weapons: The Broken Relationship", *Russian Nuclear Weapons: Past, Present, and Future*, ed. Stephen J. Blank. US: SSI, 2011.

Hiep, Le Hong. ‘Vietnam’s Hedging Strategy against China since Normalization’, *Contemporary Southeast Asia: A Journal of International and Strategic Affairs* 35, no.3 (Aralık 2013)

Huismani, Sander. “A New European Union Policy For Kaliningrad”, *Institute Security Studies*, Occasional Paper no 33, (2002)

IISS “Kaliningrad’s Rising Strategic Importance”, *Strategic Comments* 3, no.10 (Aralık 2007)

Ito, Pete, “Baltic Military Cooperative Projects: A Record of Success”, ed. Tony Lawrence, Tomas Jermolavicius, Apprenticeship, Partnership, Membership: Twenty Years of Defence Development in the Baltic States”, Talin: International Centre for Defence Studies, 2013.

Jackson, Robert. ve Sorensen, Georg, *Introduction to International Relations Theories and Approaches*. UK: Oxford University Pres, 2013.

Jaffe, S.N. *Thucydides on the Outbreak of the War*. UK.: Oxford University Pres, 2017.

Jervis, Robert. “Hans Morgenthau, Realism and the Scientific Study of International Politics”, *Social Research* 1, no.4, (Kış 1994)

Kang, David C. “The Balance of Power and State Interest In International Relations: South Korea between China and the US”. *EAI Working Paper Series* (Ocak 2007)

Karabeshkin, Leonid A. ve Spechier, Dina R., “EU and NATO Enlargement: Russia’s Expectations, Responses and Options for the Future”, *European Security*, 16, no.3- 4, (2007)

Kasekamp, Andres. *A History of Baltic States*. UK: Palgrave Macmillian, 2010.

Kasekamp, Andres. “An Uncertain Journey to the Promised Land: The Baltic States Road to NATO Membership”, *Journal Of Strategic Studies* 43, no.6-7, (Kasım 2020)

Kasekamp, Andres “Estonia: Eager to Set an Example in Europe”, *The New Member States and the European Union*, ed. Michael Baun ve Dan Marek, .Oxon: Routledge, 2013.

Kasekamp, Andres. “Baltic States and the EU: A Rocky Road From “Outside” towards the “Core”” *The Baltic States n the EU: Yesterday, Today, and Tomorrow, Studies and Reports* 98, Notre Europe Jacques Delors Institute, (Temmuz 2013)

Kasekamp, Andres. "The North-East", *The Geopolitics of Euro-Atlantic Integration* ed. Hand Moruitzen, Andres Wivel,. Oxon: Routledge, 2005.

Kaya, Sezgin. "Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar", *A.Ü.S.B.F. Dergisi* 63, no. 3, (Temmuz-Eylül 2008)

Kaya, Sezgin. "Baltık Ülkelerinin Batı Yöneliminin Tehdit Dengesi Kurma Bağlamında Analizi", *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 18, no.43, (2022)

Keohane, Robert O. "Review: Lilliputians' Dilemmas: small States in International Politics", *International Organization* 23, no.2, (Bahar, 1969)

Keohane, Robert O. "Realism", *Neorealism and The Study of World Politics*, ed. Robert O. Keohane. New York: Colombia University Press, 1986.

Kienninger, Stephan. *Opening NATO and Enlarging Russia: NATO's Two Tracks and the Establishment of the North Atlantic Cooperation Council*, ed. Daniel S. Hamilton ve Kristina Spohr. Washington, D.C: Foreign Policy Institute/ Henry A. Kissinger Center for Global Affairs, 2019.

King, Gundar J. ve McNabb, David E. *Nation-Building in the Baltic States: Transforming, Governance, Social Welfare, and Security in the Northern Europe*. Boca Raton: CRC Pres, 2015.

Kirby, David "The Baltic States 1940-1950", *Communist Power in Europe 1944-1949*,ed. Martin McCauley. London: The Macmillian Pres LTD, 1977.

Kirby, David. *The Baltic World 1772-1993: Europe's Northern Periphery in an Age of Change*. New York: Routledge, 1995.

Khudoley, Konstantin K. "Soviet Foreign Policy during the Cold War: The Baltic Factor", *The Baltic Question during the Cold War*, ed. John Hiden ve Vahur Made, David Smith. New York: Routledge, 2008.

Kocamaz, Sinem Ünaltdılar. "The Rise of New Powers in World Politics: Russia, China and the Shanghai Cooperatio Organization", *Uluslararası İlişkiler* 16, no. 61, (2019)

Kozyrev, Andrei "Russia and NATO Enlargment: An Insider's Account", *Open Door NATO and Euro Atlantic Security After the Cold War*, ed Daniel S. Hamilton ve Kristina Spohr. Washington DC: Foreign Policy Institute, Henry A. Kissinger Center for Global Affairs, 2019.

Kramer, Mark. "NATO, The Baltic States and Russia: A Framework for Sustainable Enlargement", *International Affairs* 78 no.4 (2002)

Labs, Eric J. "Do Weak States Bandwagon?" *Security Studies* 1, no.3 (1992)

- Larot, Pascal. *Baltık Ülkeleri*, çev. Hüsnu Dilli. İstanbul: İletişim Yayınları, 1991.
- Larrabee F. Stephen, “NATO Elargement after the First Round”, *The International Spectator* 34, no.2 (Nisan- Haziran 1999)
- Larrabee, F. Stephen. NATO’s Eastern Agenda in a New Strategic Era. Santa Monica: Rand Cooperation 2003.
- Larrabee, F. Stephen. “Baltic Security”, NATO’s Eastern Agenda in a Nww Strategic Era, Santa Monica: Rand Cooperation, 2013.
- Lainela, Seija. “Baltic Accession to the European Union”, *Jornal of Baltic Studies*, 31, no.2, (Yaz 2000)
- Layne, Christopher. “Why Die For Gdansk? NATO Enlargement and American Security Interests”, *NATO Enlargement Illisions and Reality*, ed.Ted Galen Carpenter ve Barbara Conry. Washington DC: CATO Institute, 1998.
- Lasas, Ainius. “Bloody Sunday: What did Gorbachev Know About the January 1991 Events in Vilnius and Riga?”, *Journal of Baltic Studies* 38, no.2 (Haziran 2007)
- Levinsson, Claes. “The Long Shadow of History: Post Soviet Border Disputes-The Case Of Estonia, Latvia, and Russia”, *Connections* 5, no.2, (2006)
- Levy, Jack S. “Why Do Great Powers Balance Against and When?”, *Balance of Power: Theory and Practicein the 21st. Century*, ed. T.V. Paul, James ve J. Wirtz ve Michael Fortmann. (California: Stanford University Pres, 2004.
- Levy, Jack S. ve Thompson, William R. “Hegemonic Threats and Great Power Balancing in Europe, 1495-1999”, *Security Studies* 14, no.1 (Haziran 2006)
- L’hommedieu Jonathan, “Roosevelt and the Dictators: The Origin of the US Non□Annexation of the Baltic States”, *The Baltic Question during the Cold War*, ed. John Hiden, Vahur Made, David Smith, (New York: Routledge, 2008)
- Maass, Matthias. “The Elusive Definition of the Small State”, *International Politics*, 46 no.1, (Haziran 2009)
- Maass, Matthias. “Small Enough to Fail: The Structural Irrelevance of Small State as Cause of Its Elimination and Proliferation Since Westphalia”, *Cambridge Review of Inernational Affairs* 29, no.4, (2017)
- Mandelbaum, michael. “Preserving the New Peace: The Case Against NATO Expansion”, *Foreign Affairs* 74 no.3 (Mayıs-Haziran 1995)
- Mannik, Erik. “The Evolution of Baltic Security and Defense Strategies”, *Apprenticeship, Partnership, Membership: Twent Years of Defence Development*

in the Baltic States, ed. Tony Lawrence ve Tomas Jermolavicius. Talin: International Centre for Defense Studies 2013.

Mearsheimer, John J. *The Tragedy of Great Power Politics*, New York: W. W. Norton Company, 2021.

Mearsheimer, John J. "Structural Realism", In *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, 72.

Mearsheimer, John ve Walt, Stephen. "The Case for Offshore Balancing: A Superior U.S. Grand Strategy", *Foreign Affairs* 95 no.4, (Temmuz-Ağustos, 2016),

Menon, Rajan ve Ruger William, Ruger. "NATO Enlargement and US Grand Strategy: A Net Assessment", *International Politics* 57, no.371 (Mayıs 2020)

Meyer, Kent R. "US Support for Baltic Membership in NATO: What Ends, What Risks?" *Parameters* 30, no. 4 (Kış 2000-2001)

MCDermott, Roger N. "Putin Military Priorities: The Modernisation of the Armed Forces", *Russian Military Reform 1992-2002*, ed. Anne C. Aldis, Roger N. MCDermott .London: Frank Cass Publisher, 2003.

Michnik, Wojciech. "Poland's Role in NATO Toward a Transatlantic Bargain 2.0?" *NATO and Transatlantic Relations in the 21st Century Foreign and Security Policy Perspectives*, ed. Michael Testoni. Oxon: Routledge, 2021

Mingst, Karen A. ve Arrenguín-Toft ve Ivan M. *Essentials of International Relations*. Canada: W.W. Norton & Company Inc, 2017.

Morgenthau, Hans J. *Politics among Nations The Struggle for Power and Peace*. New York: Alfred A. Knoff, 1948.

Müller, Leos. *Neutrality*. New York: Routledge, 2019.

Neumann, Iver B. ve Gstöhl, Sieglinde. "Lilliputians in Gulliver's World? Small States in International Relations", *CSSS Working Paper* 1, (2004)

Nies Mme Susanne, "Russian Military Reform", .Yüksek Lisans Tezi, Institute Europeen Des Hautes Etudes Internationales, 2003.

Oakley, Stewart P. *War and Peace in the Baltic 1560-1790*. London: Routledge, 1992.

Oğuzlu, Tarık. "Güçler Dengesi", *Güvenlik Yazıları Serisi* 15, (Ekim 2019)

Oldberg Ingmar, “Northern Europe: A New Web of Relations”, *Russia Between East and West Russian Foreign Policy on the Threshold of the Twenty- First Century*, ed. Gabriel Gorodetsky. London: Frank Class Publisher, 2003.

Organski, A.F.K. *World Politics*. New York: Alfred A. Knopf, 1958

Özekin, M. Kürşad ve Sune, Engin. “Foundations of International Relations Theory”, *Critical Approaches to International Relations*, ed. M. Kürşad Özekin, Engin Sune. Holland: Brill, 2021.

Özdal, Habibe. “Putin Döneminde Rusya’nın Güvenlik Doktrinleri”, *Güvenlik Yazıları Serisi*, 56, (Şubat 2021)

Özlük, Erdem. “Dengeleme mi Peşine Takılmak mı?: Dış Politika Stratejilerini Yeniden Düşünmek”, *Akademik Bakış* 10, no.20 (Yaz 2017)

Paul R. Viotti ve Mark V. Kauppi. *International Realitions Theory Realism, Pluralism and Beyon*. USA: Allyn and Bacon, 1999.

Paul, T.V. “Soft Balancing in the Age of U.S. Primacy” *International Security* 30, no.1, (Yaz, 2005)

Parent, Josep M. ve Rosato, Sebastian. “Balancing in Neorealism”, *International Security* 40 no.2 (Sonbahar, 2015)

Pettai, “Estonia”, *Estonia, Latvia, Lithuania Country Studies*, ed.Walter R. Iwaskiw. Federal Research Division Library of Congress, 1996.

Plakans, Andrejs. *A Concise History of The Baltic States*. Cambridge: Cambridge University Pres, 2011.

Ponsard, Lionel. *Russia, NATO and Cooperative Security: Bringing the Gap*. Oxon: Routledge, 2007.

Posen, Barry. *The Sources of Military Doctrine France, Britain, and Germany Between The World Wars*. USA: Cornell University Pres, 1984.

Puheloinen, Ari *Russia’s Geopolitical Interest in The Baltic Area*. National Defence College, 1999.

Rape, Robert A. “Soft Balancing against The United States”, *International Securitiy* 30 no.1, (Yaz 2005)

Raun, Toivo U.“The Revelution of 1905 in the Baltic Proviences and Finland”, *Slavic Review* 43, no. 3, (1984)

Raun, Toivo V. "Baltic Independence, 1917-1920 and 1988-1994: Comparative Perspectives", The National Council for Soviet and European Research, Program 8, (1994)

Rickli, Jean-Marc. "European Small States' Military Policies after the Cold War: from Territorial to Niche Strategies", *Cambridge Review of International Affairs*, 21 no.3, (2008)

Rickli Jean Marc, "New Alliances Dynamics in the Gulf and their Impact on the Small GCC States", *Third World Thematics: A TWQ Journal* 1 no. 1, (2016)

Rickli, Jean-Marc ve Almezaini, Khalid. "Theories of Small States" *The Small Gulf States: Foreign and Security Policies Before and After the Arab Spring*, ed. Khalid S. Almezaini, Jean Marc Rickli, , (New York: Routledge), (2017)

Russel, Martin. Russia's Armed Forces Defences Capabilities and Policy. European Parliamentary Research Service 2001.

Rühle, Michael. *NATO Enlargement and Russia: Die-Hard Myths and Real Dilemmas* (NATO,2014)

Sakkov, Sven. "Towards Nordic- Baltic Defense Cooperation", *Northern Security and Global Politics: Nordic- Baltic Strategic Influence in a Post- Unipolar World*, ed. Ann Sofie Dahl ve Pouli Jarvenpaa. Oxon:, Routledge, 2014

Sarotte Mary Elise, "A Broken Promise? What the West Really Told Moscow about NATO Expansion", *Foreign Affairs* 93 no. 5 (Eylül/Ekim 2014)

Sapronas Robert, "BALTBAT and the Development of Baltic Defence Forces", *Baltic Defence Review* 2, (1999)

Schweller Randall, "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In", *International Security* 19 no. 1, (Yaz 1994)

Schweller Randall L., "New Realist Research on Alliances: Refining, Not Refuting, Waltz's Balancing Proposition", *The American Political Science Review* 91 no.4, (Aralık 1997)

Senn Alfred Erich, "The Sovietization of The Baltic States", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, The Satellites in Eastern Europe, 1958.

Sheehan Michael, *The Balance of Power History and Theory*. New York: Routledge, 1996.

Shifrinson Jashua R. Itzkowitz, "Deal or No Deal The Ends of the Cold War and the U.S. Offer to Limit NATO Expansion", *International Security* 40 no.4, (Bahar, 2016),

Sleivyete Janina, *Russia's European Agenda and the Baltic States*. Oxon: Routledge, 2010.

Sleivyete Janina, "Russia's European Agenda and the Baltic States" Doktora Tezi Granfield University, 2006-2007.

Sraders Sandis, *Small Baltic States and the Euro-Atlantic Security Community*, .Switzerland: Palgrave Macmillian, 2021.

Stanley Vardys V ve A. Slaven William, "Lithuania", *Estonia, Latvia, and Lithuania Country Studies*, ed. Walter R. Iwaskiw. Washington: Fedral Research Division Library of Congress, 1996.

Steinberg James B. ve Philip H. Gordon, *NATO Enlargement: Moving Forward; Expanding the Alliance and Completing Europe's Integration*. Brookings, 2001.

Stevens Carol, B., "Great Northern War (1699-1721)", *The Encyclopedia of War*, ed. Gordon Martel. New Jersey: Blackwell Publishing, 2012.

Smith Martin A, "NATO-Russia Relations: Will The Future Resemble Past", *NATO in Search Of A Vision*, ed. Gülnur Aybet ve Rebecca R. Moore. Washington DC: Georgetown University Pres, 2010.

Sokov Nikolai, "Nuclear Wepons in Russian National Strategy", *Russian Nuclear Weapons: Past, Present and Future*, ed. Stephen J. Blank. SSI, 2011.

Sokov Nikolai, "The Evolving Role Of Nuclear Weapons in Russia's Security Policy", James Martin Center for Non-Proliferation Studies (CNS) (2009)

Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), *SIPRI Yearbook 2000 Amaments, Disarmamaents, and International Securtiy*. Sweeden: Oxford Universtiy Pres, 2000.

Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), *SIPRI Yearbook 2002: Armaments, Disarmaments and International Security*. Sweeden: Oxfröd Uniterstiy Pres, 2002.

Şatana Nil Ş, "Uluslararası İlişkilerde Bilimsellik, Metodoloji ve Yöntem", *Uluslararası İlişkiler*, 12, no. 46, (Eylül 2015)

Tierney Dominic, "Does Chain-Gangin Cause the Outbreak of War?", *International Studies Quarterly* 55, no.2, (Haziran 2011)

Trolle Ulrik, Wivel Anders, "Vulnerability without Capabilities? Small State Strategy and International Counter Piracy Agenda", *European Security* 26 no.1,

Tür Özlem, Nuri Salık, "Uluslararası İlişkilerde "Küçük Devletler": Gelişimi, Tanımı, Dış Politika ve İttifak Davranışları", *Uluslararası İlişkiler* 14, no.53, (2007)

Ulfeder Jay, "Baltic Protest in the Gorbachev Era: Movement Content and Dynamics", *Global Review of Ethnopolitics* 3 no. 3-4, (2004)

Vaicekauskaite Zivile Marija , "Security Strategies of Small States in a Chancing World", *Journal on Baltic Security* 3, no. 2 (2017)

Walt Stephen, *The Origins of Alliances*. U.S.A.: Cornell University Pres, 1987.

Walt, Stephen. "International Relations: One World, Many Theories", *Foreign Policy*,110, (Bahar 1998)

Walt, Stephen. "Testing Theories of Alliance Formation: The Case of Southwest Asia", *International Organization* 42 no.2 (İlkbahar, 1998)

Walt, Stephen. " U.S. Grand Strategy After the Cold War: Can Realism Explain it?Should Realism Guide It?", *International Relations* 3, no.1, (2018)

Walt, Stephen. "Alliances Balancing and Bandwagoning", *International Politics : Enduring Concepts and Contemporary Issues* ed. Robert J. Art ve Robert Jervis, 13. New York: Pearson, 2016.

Walt, Stephen. "Alliances Threats, and U.S. Grand Strategy: A Reply to Kaufmann and Labs", *Security Studies* 1 no. 3 (1992)

Waltz, Kenneth. *Theory of International Politics*. USA: Waveland Pres, 2010.

Waltz Kenneth. "The Origins of War in Neorealist Theory", *The Journal of Interdisciplinary History* 18, no.4, (Bahar 1998)

Waltz, Kenneth. ve George H., "Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi", çev. Ersin Onulduran, *Ankara Siyasal Bilimler Fakültesi*, (1982)

Yazgan, Hatice. "Avrupa Birliği Genişlemesinde Azınlık Koşulu : Doğu Genişlemesi ve Türkiye", *Uluslararası İlişkiler* 12, no. 47, (Aralık 2015)

Yeşilyurt, Nuri. "Ürdün'ün Bölgesel Konumu: Küçük Devlet Kavramı Çerçevesinde Bir İnceleme", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 7, no.2 (2015)

Yetiv, Steve. "The Travails of Balance of Power Theory: The United States in the Middle East" *Security Studies* 15 no.1, (Ağustos 2010).

Zagorski, Andrei. "Russia and NATO in the 1990's", *Open Door NATO and Euro Atlantic Security After the Cold War*, ed. Daniel S. Hamilton ve Kristina Spohr. Washington, D.C.: Foreign Policy Institute/Henry A. Kissinger Institute Center for Global Affairs, 2019.

Zieba, Ryszard. "The 20st Anniversary of Poland's Accession to NATO", *Open NATO and Euro-Atlantic Security After the Cold War*, ed. Daniel S. Hamilton ve Kristina Spohr. Washington, D.C.: Foreign Policy Institute/ Henry Kissinger Center for Global Affairs, 2019.

İnternet Kaynakları:

Baltic Defence College, "Honouring the 25th Anniversary of Baltic Battalion", <https://www.baltdefcol.org/1534> (e.t.27.01.2022)

Brookings, The Future of NATO Enlargement, <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/reportch3.pdf> (e.t. 22.02.2023),

Jim Hoagl, "Russia's 'Red Line' Limits", The Washington Post, <https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/1997/03/09/russias-red-line-limits/f1374838-de83-43d3-a018-155b97e593c9/> (e.t. 25.09.2022)

Jon Henley ve Julian Borger, "Russia warns of nuclear weapons in Baltic if Sweden and Finland join Nato", <https://www.theguardian.com/world/2022/apr/14/russia-says-it-will-reinforce-borders-if-sweden-and-finland-join-nato> (e.t. 05.05.2022)

Matt Frost, "NATO: Russia Not Happy About Expansion", Radio Free Europe Radio Liberty, <https://www.rferl.org/a/1090795.html> (e.t.25.09.2022)

NATO, One step closer to an enlarged NATO, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_20966.htm?selectedLocale=en (e.t. 23.10.2022)

NATO, Seven invitees on the verge of NATO membership, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_20935.htm?selectedLocale=en (e.t. 23.20.2022)

NATO, Seven new members join NATO, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_20926.htm?selectedLocale=en (e.t. 23.20.2022)

Olga Olikier, "Moskow's Nuclear Enigma", <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/2018-10-15/moscows-nuclear-enigma> (e.t. 01.05.2023)

Silver Tambur ve Sten Hankewitz, “Estonia commemorates the Tartu Peace Treaty”, Estonian World, <https://estonianworld.com/security/estonia-commemorates-the-tartu-peace-treaty/> (01.05.2023)